TAMPEREEN YLIOPISTO
Yhdyskuntatieteiden laitos

Yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun haasteet ja mahdollisuudet – Tapaustutkimuksena perinnemaisemien hoitohanke Ahomansikka

Ympäristöpolitiikka
pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2010

Sari Poutiainen

Tampereen yliopisto
Yhdyskuntatieteiden laitos

POUTIAINEN, SARI: Yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun haasteet ja mahdollisuudet – Tapaustutkimuksena perinnemaisemien hoitohanke Ahomansikka

Ympäristöpolitiikan pro gradu -tutkielma, 91 sivua ja 21 liitesivua
Huhtikuu, 2010

Perinnebiotoopit, kuten erilaiset niityt ja hakamaat, on todettu Suomen uhanalaisimmaksi luontotyypiksi. Niillä elää toiseksi eniten uhanalaisia ja kaikkein eniten hävinneitä lajeja. Perinnebiotoopeille ei ole omaa suojeluohjelmaa ja niiden säilyminen edellyttää aktiivisia hoitotoimenpiteitä, laidunnusta tai niittoa. Yksi vastaus perinnebiotooppien hoitoon ovat olleet erilaiset hoitoprojektit. Pro gradu -tutkielmani käsittelee näistä yhtä, perinnemaisemien hoitohanke Ahomansikkaa. Luonto-Liiton Hämeen piirin projekti toimi Kanta- ja Päijät-Hämeessä vuosina 2006–2008. Siinä hoidettiin kolmen vuoden aikana 54 perinnebiotooppia sekä kahta kulttuurikohdetta. Käytännön hoitotöitä tekivät työ- ja elinkeinotoimistojen myöntämällä palkkatuella maisemanhoitajiksi työllistetyt henkilöt. Tutkielmassa pohditaan, miten yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu on hankkeessa toteutunut.

Tutkimusaineistona käytetään kolmeatoista teemahaastattelua. Näistä kymmenen on tehty vuonna 2008 pro gradu -tutkielmaa varten. Kolme haastattelua tehtiin vuonna 2007 kandidaatin tutkielmaa varten. Haastateltavat ovat kaksi hankevetäjää, viisi hankkeessa mukana ollutta maanomistajaa, neljä työllistettyä sekä paikallisen kylätoimikunnan edustaja ja yrittäjä. Työssä sovelletaan aineistolähtöistä tutkimusotetta ja analysoidaan aineistoa laadullisen sisällönanalyysin avulla. Tutkimuksen keskeinen käsite on yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu. Tutkimustyötä ohjasivat myös käsitteet sopimuksellisuus, luottamus, sosiaaliset oppimiskäytännöt ja ympäristötietoisuus.

Luonto-Liiton Hämeen piiri on toiminut hankkeessa sopimuksellisuutta eteenpäin vievänä välittäjäorganisaationa. Välittäjäorganisaationa toimimiseen vaadittu luottamus on muodostunut hankkeen kuluessa. Hankkeessa on tapahtunut hedelmällistä yhteistoimintaa ja se on ollut onnistunut ympäristökasvatusprojekti. Hankkeessa mukana olleiden toimijoiden kiinnostus luontoon ja maisemanhoitoon on lisääntynyt hankkeen myötä. Ahomansikka on ollut myös onnistunut työllistä-

mishanke, sillä useat työllistetyt olivat erittäin motivoituneita maisemanhoitotöihin. Perinnemaisemien hoito näyttäytyi haastateltaville hyväksyttävänä luonnonsuojelun muotona. Hankkeessa on tapahtunut sosiaalista oppimista ja se on omalta osaltaan kuronut umpeen sitä luottamusvajetta, joka maaseudun ihmisten ja luonnonsuojelua toteuttavien tahojen välillä on vallinnut.

Asiasanat: perinnemaisemat, perinnebiotoopit, yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu, luottamus, sopimuksellisuus, välittäjäorganisaatio, sosiaaliset oppimiskäytännöt, ympäristökasvatus

Sisältö

1 Johdanto ... 1
1.1 Yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu tutkimuskohteena ... 1
1.2 Tutkimuksen rajaus ja kohdealue ... 3
1.3 Tutkimusote ja tutkimuskysymykset ... 4
1.4 Aineisto ja menetelmät ... 6
1.5 Analyysimenetelmä ... 8
2 Tutkimuksen käsitteistö ... 10
2.1 Yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu ... 10
2.2 Sopimuksellisuus ... 12
2.3 Luottamus ... 14
2.4 Sosiaaliset oppimiskäytännöt ... 17
2.5 Ympäristönhoitotyöt ja ympäristötietoisuus ... 19
2.5.1 Ympäristötietoisuuden käsitteestä ... 19
2.5.2 Ympäristönhoitotyöt ympäristötietoisuuden lisääjänä ... 20
3 Tutkimusasetelman tausta: perinnemaisemat ja niiden hoito ... 22
3.1 Perinnebiotooppien tyypittelyä ... 23
3.2 Perinnebiotooppien merkitys ja häviämiseen johtaneet syyt ... 25
3.3 Perinnemaisemien hoidon edistäminen ... 27
4 Tutkimuskohde: Ahomansikka-hanke ... 30
4.1 Kanta- ja Päijät-Hämeen perinnebiotoopit ... 30
4.2 Ahomansikka-hanke keinona hoitaa perinnemaisemia ... 30
5 Yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun toteutuminen ... 32
5.1 Yhteistoiminnallista perinnemaisemien hoitoa kylätasolla ... 32
5.1.1 Ahomansikka-hanke vastauksena kylän talkooperinteen vähenemiseen ... 35
5.1.2 Kalkkisten hoitokohteet ... 36
5.1.3 Hankkeen merkitys Kalkkisten seudulle ... 37
5.1.4 Niitty keskellä kylää: yksityistä vai julkista omaisuutta? ... 39

5.2 Luottamusta rakentamassa 42
5.2.1 Välittäjäorganisaation aseman saavuttaminen 42
5.2.2 Maanomistajien epäluulot hanketta kohtaan 46
5.2.3 Maanomistajien luottamuksen rakentuminen hankkeeseen 51
5.2.4 Yhteinen näkemys toiminnan merkityksestä 54
5.2.5 Luottamuksesta, yhteistyöstä ja yhteishengestä syntyy paikallista toimintaa 56
5.3 Yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu ympäristökasvatuksen välineenä 59
5.3.1 Työllistettyjen motivaatio perinnemaisemien hoitamiseen 59
5.3.2 Mikä se sellainen perinnemaisema on? 62
5.3.3 Ympäristötietoisuuden lisääntyminen 64
5.3.4 Kaikki hyvä loppuu aikanaan? Palkkatuen keston lyhytaikaisuus 69
5.4 Ahomansikka-hanke sosiaalisena oppimiskäytäntönä 71
6 Yhteenveto hankkeen kokemuksista 76
7 Päätelmät 79

Lähteet: 82

Liite 1. Perinnebiotooppien luokittelu 92
Liite 2. Haastattelurunko Työllistetyt, Asikkalan ryhmä 94
Liite 3. Haastattelurunko Kalkkisten kohteiden maanomistajat 96
Liite 4. Haastattelurunko Hankevetäjä 1 (Päijät-Häme) 99
Liite 5. Haastattelurunko Paikallinen yrittäjä 102
Liite 6. Haastattelurunko Kylätoimikunnan edustaja 106
Liite 7. Haastattelurunko Maanomistajat (kandidaatin tutkielma) 109
Liite 8. Haastattelurunko Hankevetäjä 2 (Kanta-Häme, kandidaatin tutkielma) 111

Esipuhe

Kiinnostukseni perinnemaisemiin heräsi 2000-luvun alussa opiskellessani ympäristönhoitajaksi Varsinais-Suomen maaseutuoppilaitoksessa. Maastossa kauniisti kumpuilevat niityt hivelivät esteetikon silmiä ja toivat tuulahduksen katoamassa olevasta kansanperinteestämme. Kiinnostukseni aiheeseen syveni entisestään ymmärtäessäni perinnemaisemien tärkeyden luonnon monimuotoisuuden kannalta. Perinnebiotoopit on todettu Suomen uhanalaisimmaksi luontotyypiksi. Omakohtaista kokemusta perinnemaisemien hoitamisesta olen saanut toimiessani Suomen luonnonsuojeluliiton ja VR:n yhteisen *Matkalla maisemaan – luonnollisesti* **-**hankkeen koordinaattorina Pirkanmaalla.

Perinnemaisemien hoitamiseksi on etsitty monenlaisia tapoja. Tarkastelen työssäni yhtä niistä, Kanta- ja Päijät-Hämeessä toimivaa perinnemaisemien hoitohanke *Ahomansikkaa*. Luonnon monimuotoisuuden lisäksi projekti vaalii alueensa maisemallisia ja historiallisia arvoja hoitamalla myös muinaisjäännöskohteita, jotka usein yhdistyvät arvokkaaseen lajistoon. Hanke on edistänyt paikallista työllisyyttä palkkaamalla projektiin pitkäaikaistyöttömiä työ- ja elinkeinotoimistojen työllisyysrahoilla. Aloitin aiheen käsittelyn kandidaatin tutkielmassani, jonka aiheena oli *”Perinnemaisemien hoitoa Hämeessä – Ahomansikka-hanke maanomistajien resurssipulan täyttäjänä ja luonnonsuojelun uusiin haasteisiin vastaajana”*. Pro gradu -tutkielmassani käsittelen myös hankkeeseen työllistettyjen näkökulmia.

Luonnonsuojelua on perinteisesti toteutettu lunastusten ja ”pakkosuojelun” keinoin. Sittemmin on herätty luonnonsuojelun sosiaalisen kestävyyden haasteisiin. Perinnemaisemille ei ole olemassa omaa suojeluohjelmaa ja niiden hoito perustuu maanomistajien aktiivisuuteen. Tässä mielessä niiden suojelua voidaan pitää ”uuden ajan luonnonsuojeluna”, jossa korostuu vapaaehtoisuus ja yhteistoiminnallisuus. *Ahomansikassa* kohteita on hoidettu yhteistyössä maanomistajien ja muiden tahojen kanssa. Tutkielmani keskittyykin yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun tarkastelemiseen.

Tutkielmani kirjoitusvaiheessa Suomessa on ollut käynnissä aluehallinnon uudistamishanke (ALKU). Hankkeen myötä työssäni mainitut TE-keskukset ja alueelliset ympäristökeskukset ovat jääneet historiaan. Niiden tehtävät ja palvelut siirtyivät vuoden 2010 alussa Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksiin (ELY-keskukset). Osa palveluista siirtyi samaan aikaan perustettuihin aluehallintovirastoihin (AVI). (Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen verkkopalvelu.) Tässä työssä käytän kuitenkin entisten Työ- ja elinkeinokeskusten (TE-keskukset) ja ympäristökeskusten nimiä.

Tutkimuksen keskeisessä osassa on luonnonsuojelun ohella myös suomalainen maaseutu. Opiskelin

pitkänä sivuaineena monitieteisiä maaseutuopintoja (*Rural Studies*), jonka yhteydessä suoritin tutkielman tekemistä tukevan *gradupolun*. Oman pääaineeni ympäristöpolitiikan graduseminaarin lisäksi sainkin työhöni ajatuksia myös gradupolun työpajoista. Kiitokset innostavista hetkistä verkostojohtaja Torsti Hyyryläiselle, professori Hannu Katajamäelle ja gradupolulle osallistuneille opiskelijoille. Käsikirjoitusversioiden lukemisesta ja kommenteista haluan kiittää graduohjaajiani Yrjö Hailaa, Pekka Jokista, Helena Leinoa ja Nina Tynkkystä sekä useita ystäviäni. Erityiskiitokset lähtevät tutkimukseeni osallistuneille hankevetäjille, maanomistajille, työllistetyille sekä muille haastateltaville.

1 Johdanto

1.1 Yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu tutkimuskohteena

Niittyjen ja hakamaiden merkitykseen luonnon monimuotoisuudelle kiinnitettiin Suomessa huomiota jo 1940-luvulla. Erityisesti valtion luonnonsuojeluvalvojan Reino Kalliolan kirjoituksissa esiintyi huoli niittyjen vähenemisestä ja maatalousympäristöjen luonnon köyhtymisestä. Huoli ei kuitenkaan johtanut toimenpiteisiin. Joitakin niittyjä rauhoitettiin yksityismaiden luonnonsuojelualueiksi 1960-luvulla, mutta luonnonsuojelualueiden hoidon määrärahojen vähyyden vuoksi ne kasvoivat vähitellen umpeen. (Kekäläinen & Salminen 2000, 29.) Varsinainen huoli kulttuurivaikutteisen luonnon säilymisestä heräsi 1970-luvulla. Ensimmäiset perinnemaisemien kunnostustalkoot järjesti Maailman Luonnon Säätiön (WWF) Suomen rahasto vuonna 1977 Linnansaaren kansallispuistossa. Niittyjen hoito aloitettiin 1970-luvulla myös Saaristomerellä, Kolin ahoilla ja Hailuodossa. Merkittävä tienavaaja maisemanhoidolle oli maa- ja metsätalousministeriön asettama Maisematoimikunta, joka julkaisi mietintönsä vuonna 1980. (Hæggström ym. 1995, 108–123.)

Vuonna 1992 avattiin Rio de Janeirossa allekirjoitettavaksi biologista monimuotoisuutta koskeva YK:n yleissopimus. Biodiversiteettisopimuksen yhtenä tavoitteena on maapallon ekosysteemien, eläin- ja kasvilajien sekä niiden perintötekijöiden monimuotoisuuden suojelu. Sopimuksen osapuolina on tällä hetkellä 191 maata, joista sen on allekirjoittanut 168 maata. (Ympäristöhallinnon internetsivut, Biodiversiteettisopimus.) Samana vuonna Rio de Janeiron ympäristö- ja kehityskonferenssin kanssa käynnistyi ympäristöministeriön rahoituksella perinnemaisemien kartoitustyö. Yksityismailla sijaitsevien perinnebiotooppien inventoinnit aloitettiin vesi- ja ympäristöpiireissä ja ne jatkuivat alueellisissa ympäristökeskuksissa vuosina 1992–1998. Projektin tarkoituksena oli kartoittaa jäljellä olevat perinnebiotoopit, niiden tila, edustavuus ja niihin liittyvät arvot sekä määritellä hoidon tavoitteet. (Kekäläinen & Salminen 2000, 29–30.)

Vaikka perinnemaisemille ei ole olemassa omaa suojeluohjelmaa, löytyy niihin liittyviä viittauksia muun muassa Suomen luonnonsuojelulaista (1096/1996), jonka tavoitteisiin on listattu luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen sekä luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen. (Luonnonsuojelulaki 1096/1996, 1§.) Näiden ja muiden lain tavoitteiden saavuttamiseksi luonnonsuojelussa on tähdättävä luontotyyppien ja luonnonvaraisten eliölajien suotuisan suojelutason saavuttamiseen ja säilyttämiseen. Suotuisa suojelutaso määritellään laissa seuraavasti:

> *Luontotyypin suojelutaso on suotuisa, kun sen luontainen levinneisyys ja kokonaisala riittävät turvaamaan luontotyypin säilymisen ja sen ekosysteemin rakenteen ja toimivuuden pitkällä aikavälillä sekä luontotyypille luonteenomaisten eliölajien suojelutaso on suotuisa. Eliölajin suojelutaso on suotuisa, kun laji pystyy pitkällä aikavälillä säilymään elinvoimaisena luontaisissa elinympäristöissään.* (Luonnonsuojelulaki 1096/1996, 5§.)

Alueelta löytynyt harvinaistuva perinneluontotyyppi voi olla yksi luonnonsuojelualueen perustamisen edellytys. Keskeisiä perustamisedellytyksiä ovat myös alueella elävä tai oleva uhanalainen, harvinainen tai harvinaistuva eliölaji, eliöyhteisö tai ekosysteemi (Luonnonsuojelulaki 1096/1996, 10§). Luonnonsuojelulaissa on myös määritelty suojeltuja luontotyyppejä, joihin perinnebiotoopeista kuuluvat merenrantaniityt, katajakedot ja lehdesniityt (Luonnonsuojelulaki 1096/1996, 29§).

Suomen luonnonsuojeluliitossa perinnemaisemien hoito sai potkua vuosina 1992–1995 toimineesta *Ketoprojektista*, jossa hoidettiin 120 kohdetta (Heikkilä ym.1996, 5). Tämän jälkeen liitossa on toiminut talkoiden lisäksi TE-keskuksen työllisyyspoliittisella projektituella rahoitettuja perinnemaisemien hoitoprojekteja. Parhaillaan on käynnissä myös *Matkalla maisemaan – luonnollisesti* **-**hanke, jossa hoidetaan VR:n tuella kymmeniä kohteita eri puolilla Suomea. Luonto-Liiton Hämeen piirin *Ahomansikka*-hanke toimi työllisyyspoliittisella projektituella Kanta- ja Päijät-Hämeessä.

Läheisestä suhteestani *Ahomansikkaan* johtuen koen aiheelliseksi avata omaa rooliani hankkeessa. Pidän itseäni yhtenä hankkeen toimijoista, sillä olin vaikuttamassa sen syntyyn. Toimin hanketta hallinnoineen Luonto-Liiton Hämeen piirin puheenjohtajana projektin käynnistämishetkenä. Hankkeen käynnistyttyä minut valittiin piirin edustajaksi projektin ohjausryhmään. Tätä kautta olin päässyt seuraamaan hankkeen etenemistä läheltä jo ennen haastattelujen aloittamista. Ohjausryhmän kokoukset ja Lahdessa järjestetty *Perinnemaisemien hoito Hämeessä* -seminaari ovat toimineet innostajana ja uusien ajatusten tuojina työhöni. Tutkielmaprosessin aikana osallistuin myös hankkeen ulkopuolisiin perinnemaisemia käsitteleviin seminaareihin, kuten Suomen ympäristökeskuksen järjestämille *Maatalouden LUMO (luonnon monimuotoisuus)* **-***neuvottelupäiville.*

Tapaustutkimukselle ominainen piirre on tutkijan osallisuus ulkopuolisuuden sijaan. Tutkijan ollessa tiiviisti mukana tutkimuskohteen toiminnassa alkaa hänelle helposti muodostua vahva suhde kohteeseen. Tämä saattaa johtaa vaikeuteen säilyttää kriittinen näkökulma analyysivaiheessa. (Lehtonen 2008, 247.) Vahvasta osallisuudestani johtuen tutkielmassani on myös toimintatutkimuksellisia piirteitä.

Toimintatutkimus ei ole varsinainen tutkimusmenetelmä, vaan pikemminkin tutkimusstrateginen lähestymistapa, jossa voidaan käyttää erilaisia tutkimusmenetelmiä. Sille on tyypillistä toiminnan ja tutkimuksen samanaikaisuus sekä pyrkimys saavuttaa välitöntä, käytännöllistä hyötyä. (Heikkinen 2007, 196.) Toimintatutkimus perustuu aina johonkin tapaukseen, joten se voidaan nähdä yhtenä tapaustutkimuksen versiona (Lehtonen 2008, 245). Varsinaista toimintatutkimusta en kuitenkaan kokenut tekeväni. Kukaan ei ole tilannut työtä minulta eikä tavoitteenani varsinaisesti ollut toiminnan kehittäminen. Työni taustalla on kuitenkin ollut voimakas halu edistää perinnemaisemien säilymistä. Olisi myös hienoa, jos jokin taho saisi työstäni virikkeitä perinnemaisemien hoitamiseen. Työtäni paremmin kuvaava käsite voisikin olla *toiminnallinen tapaustutkimus*.

Ottaessani ensimmäisen kerran yhteyttä haastateltaviin kerroin heille olevani ympäristöpolitiikan opiskelija. En maininnut kytköksestäni hankkeen ohjausryhmään, sillä pelkäsin tiedon vaikuttavan haastatteluvastauksiin. Toisaalta en myöskään pyrkinyt aktiivisesti salailemaan asiaa. Joillekin haastateltaville kerroin vetäväni itsekin tulevana kesänä pienimuotoista perinnemaisemien hoitohanketta. On myös mahdollista, että hankevetäjät olivat maininneet taustastani haastateltaville. On vaikea sanoa, vaikuttiko taustani haastateltavien vastauksiin, mutta uskon heidän kertoneen minulle avoimesti näkemyksistään.

1.2 Tutkimuksen rajaus ja kohdealue

Rajaaminen kehystää tutkimuksen ja toimii punaisena lankana läpi tutkimuksen eri vaiheiden. Rajatessa tehdään myös tulkintaa, sillä tietyt ulottuvuudet mukaan ottamalla suljetaan pois jotakin muuta. Useimmiten rajaamisessa tulee kiinnittää huomiota sekä temaattiseen, alueelliseen että ajalliseen ulottuvuuteen. (Kts. esim. Malmsten 2008, 72.) Tutkimuksen aloitusvaiheessa minua kiinnostivat useat hankkeeseen liittyvät asiat. Näin ollen työn temaattinen rajaaminen olikin aluksi vaikeaa.

Tematiikka tarkentui kuitenkin tutkimuksen kuluessa ja tutkimusongelman täsmentyessä. Jo alusta lähtien oli selvää, että hankkeessa oli tapahtunut paljon vuorovaikutusta eri toimijoiden välillä. Tutkimuksen aloitusvaiheessa olin kiinnostunut *sosiaalisen pääoman* käsitteestä. Kiinnitin haastattelukysymyksissä huomiota hankkeen toimijoiden välisiin vuorovaikutussuhteisiin ja hankkeessa toteutuneeseen yhteistoimintaan. Sosiaalisen pääoman mittaaminen osoittautui kuitenkin ongelmalliseksi ja tutkimuksen tematiikka kiteytyikin lopulta yhteistoimintaan.

Rural Studies -opinnoissani tutustuin kylätutkimukseen. Paikallistason asioista kiinnostuneena päätin

kohdentaa tutkielmani haastatteluaineiston Kalkkisten seutuun (kts. kartta sivulla 33). Kalkkisissa sijaitsee kolme projektin hoidossa olevaa, maakunnallisesti arvokasta, perinnemaisemaa. Kiinnostuin alueesta kuultuani yhden hoitokohteista sijaitsevan aivan kylän keskustassa. Olin myös kuullut Päijät-Hämeen hankevetäjän näkemyksiä kohteen kehittämisestä. Muutoinkin ajattelin keskeisellä paikalla sijaitsevaan kohteeseen liittyvän enemmän näkyvyyttä ja toimintaa kuin syrjemmällä sijaitseviin kohteisiin. Tarkoituksenani oli siis päästä yhä tiiviimmin kiinni perinnemaisemien hoitoprojektiin liittyvään toimintaan ja toimijoiden välisiin suhteisiin. Ajattelin yhteistoiminnan korostuvan tarkastelemalla asiaa paikallisesti, tietyn kylän näkökulmasta. Kylää pidetään suomalaisen paikalliskulttuurin toimintayksikkönä. Se on myös maiseman tilallisen organisaation perustaso. Historialliset, ympäristön ja luonnonvarojen hyväksikäyttöä muuttaneet tilanteet ovat tunnistettavissa juuri kylätasolla. (Forsius-Nummela 1997, 66.) Asioiden tarkasteleminen paikallisesti on tärkeää myös luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta. Luonnonvarojen käyttöä koskevat päätökset tehdään paikallisten toimijoiden, kuten viljelijöiden ja muiden maanomistajien, toimesta. Päätöksiin vaikuttavat toimijoiden näkemykset luonnon monimuotoisuudesta ja sen hallinnasta. (Soini 2007, 11.)

Työni ajallinen rajaaminen oli yksinkertaista. Hanke oli kolmivuotinen ja oli tarkoituksenmukaista tarkastella hanketta koko sen toiminta-ajalta. Hankkeen jatko oli työn rajausvaiheessa avoinna, joten päätin rajata työni ajallisesti kolmeen vuoteen jatkosta riippumatta. Tätä kirjoittaessani kaksivuotinen jatkohanke on jo toiminnassa. *Ahomansikka II* -hankkeen on määrä päättyä 31.1.2011 (Hämeen TE-keskus 2009). Työssäni esiintyy viittauksia jatkohankkeeseen, mutta analysoimani haastattelut on tehty ensimmäisen hankkeen aikana.

1.3 Tutkimusote ja tutkimuskysymykset

Työni on tapaustutkimus perinnemaisemien hoitohanke *Ahomansikasta*. Tapaustutkimukset tuottavat tyypillisesti yksittäisistä tapauksista (tai pienestä joukosta toisiinsa suhteessa olevista tapauksista) yksityiskohtaista, intensiivistä tietoa (kts. esim. Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 185). Tarkoituksena on lisätä ymmärrystä tutkittavasta tapauksesta ja olosuhteista, joiden lopputuloksena tapaus muotoutui (kts. esim. Laine ym. 2008, 10). Tapaustutkimuksen avulla pyritään ymmärtämään tarkasteltavaa ilmiötä monimutkaisena kokonaisuutena, joka käsittää erilaisia näkökulmia ja yhteiskunnallisia prosesseja. Yhteiskunnallinen konteksti onkin osa tarkasteltavaa ilmiötä. (Kts. esim. Häikiö & Niemenmaa 2008, 42.)Tapaustutkimuksesta ei ole yksiselitteistä menetelmää, sillä sitä voi tehdä monella eri tavalla. Keskeisintä on, että käsiteltävä aineisto muodostaa tavalla tai toisella kokonaisuuden eli tapauksen. (Kts.

esim. Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 185.)Tapaustutkimuksetkin ovat selektiivisiä. On järkevää keskittyä tiettyyn näkökulmaan. Tapaus rajataan muusta maailmasta, ja kerrotaan käytetyt tapauksen valintakriteerit. Tarkka määrittely on olennaista tulosten yleistettävyyden, sovellettavuuden ja raportoinnin vuoksi. (Kts. esim. Laitinen 1998, 34–36.)

Tapaustutkimuksessa tavoitellaan ennen kaikkea analyyttistä yleistämistä. Tavoitteena on pyrkiä teorioiden yleistämiseen ja laajentamiseen. Kvantitatiiviselle tutkimukselle tyypillisen tilastollisen yleistettävyyden sijaan voidaankin puhua teoreettisesta tai olemuksellisesta yleistettävyydestä. Tällöin keskeistä ovat ne tulkinnat, joita aineistosta tehdään. Yleistykset kannattaakin tehdä usein nimenomaan tulkinnoista, ei suoraan aineistosta. (Kts. esim. Eskola & Suoranta 1998, 65–68.)

Tutkimusongelmani tarkentui tutkimuksen kuluessa. Tämä on tarvittaessa mahdollista kvalitatiivisemmin suuntautuneessa tutkimuksessa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 57). Kerätyn aineiston avulla ei aina pystytä vastamaan alkuperäiseen tutkimusongelmaan. Tällöin on mietittävä, mihin kysymyksiin aineistolla sen sijaan pystytään vastaamaan. (Alasuutari 2001, 277.)

Tapaustutkimus etsii vastauksia kysymyksiin *kuinka* ja *miksi* (kts. esim. Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 186). Omassa tutkielmassani kuinka kysymys alkoi kietoutua yhteistoiminnallisuuden ympärille. Aloin selvittää, miten yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu on hankkeessa tapahtunut. Yhteistoiminnallisuudesta tuli tulkintakonteksti, jonka läpi aloin tutkimusta katsoa. Tulkintakontekstia tarvitaan kaikissa tapaustutkimuksissa. Sen valinnalla tutkija tulee myös vastanneeksi kysymykseen, mitä tapaus ilmentää eli mistä tapaus on tapaus. (Laine & Peltonen 2008, 101.)

Tutkimusongelmani kiteytyy siis seuraavasti:

Miten yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu on toteutunut Ahomansikka-hankkeessa?

Jäsennän tutkimusongelmaa seuraavilla alakysymyksillä:

Millaisia työmuotoja hankkeessa on otettu käyttöön?
Miten työt ovat onnistuneet?
Miten onnistumista arvioidaan?

Selvittämällä yksityiskohtaisesti, miten yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu on hankkeessa tapahtunut, voidaan päätellä jotakin myös tapahtumakulkuun vaikuttaneista tekijöistä. Kokoan tapahtumakulkuun vaikuttaneita tekijöitä selvittämällä, millaiset tekijät ovat edistäneet tai hidastaneet yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun toteutumista.

Etenen kohti tutkimuskysymyksiin vastaamista seuraavasti: Johdannossa esittelen tutkimuksen rajauksen, aineiston ja menetelmät. Luvussa kaksi esittelen työtäni tukevan teoreettisen taustan. Kolmannessa luvussa taustoitan perinnemaisemia ja -biotoopeja, niiden merkitystä, vähenemiseen johtaneita syitä sekä perinnebiotooppien hoitoa. Neljännessä luvussa käsittelen Hämeen perinnebiotooppeja ja *Ahomansikka*-hanketta. Aineistoa analysoin luvussa 5. Etenen analyysissä Kalkkisten tarkastelusta yhteistoiminnallisuuden käsittelemiseen. Yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun toteutuminen ja siihen liittyvät tekijät nivoutuvat analyysissä toisiinsa. Yhteenvetoluvussa kokoan yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun toteutumista edistäneitä ja hidastaneita tekijöitä yhteen sekä esittelen työn tärkeimmät tulokset. Päätelmissä keskityn pohtimaan tulosten perusteella johdettuja suosituksia ja kiinnostavia jatkotutkimusaiheita.

1.4 Aineisto ja menetelmät

Haastattelin tutkielmaani varten kymmentä henkilöä. Kahdeksan haastatteluista liittyy suoraan *Ahomansikka*-hankkeeseen. Haastateltavat olivat neljä perinnemaisemia hoitavaa Asikkalan ryhmän työllistettyä, kolme Kalkkisissa sijaitsevien hoitokohteiden maanomistajaa ja hankkeen Päijät-Hämeen alueen vetäjä. Kaksi haastattelua tein *Rural Studies* -opintojen *Maaseudun uudistuva kulttuuri ja elinvoimaisuus* -kurssia varten. Haastateltavat olivat Kalkkisten kylätoimikunnan edustaja ja paikallinen yrittäjä. Kysyin haastateltavilta myös perinnemaisemien hoitoprojekti *Ahomansikkaan* liittyviä kysymyksiä. Nämäkin haastattelut toimivat tutkielmani aineistona. Lisäksi käytän aineistona kandidaatin tutkielmaani *”Perinnemaisemien hoitoa Hämeessä – Ahomansikka-hanke maanomistajien resurssipulan täyttäjänä ja luonnonsuojelun uusiin haasteisiin vastaajana”*. Kandidaatin tutkielmassani haastattelin neljää maanomistajaa Kanta- ja Päijät-Hämeessä sekä Kanta-Hämeen alueen hankevetäjää. Tästä aineistosta käytän tutkielmassani kahden maanomistajan ja Kanta-Hämeen alueen hankevetäjän haastatteluja. Kaiken kaikkiaan tutkielman aineistona on siis käytetty kolmentoista henkilön haastatteluja.

Haastattelut olivat teemahaastatteluja. Teemahaastattelussa eli puolistrukturoidussa haastattelussa käytetään etukäteen valittuja teemoja ja niihin liittyviä tarkentavia kysymyksiä. Haastatteluissa korostetaan

ihmisten tulkintoja asioista, heidän asioilleen antamia merkityksiä sekä merkitysten syntymistä vuorovaikutuksessa. (Kts. esim. Tuomi & Sarajärvi 2003, 77.) Haastateltavien haastattelurungot poikkesivat jonkin verran toisistaan. Työllistetyille, maanomistajille, hankevetäjälle, kylätoimikunnan edustajalle ja paikalliselle yrittäjälle oli omat haastattelurunkonsa. Kylätoimikunnan edustajan ja yrittäjän haastattelurungot poikkesivat eniten muista, sillä kysyin heiltä pääosin yleisiä kylän elinvoimaisuuteen liittyviä kysymyksiä. Tutkielmaani varten haastattelemieni työllistettyjen, maanomistajien ja hankevetäjän haastattelurungoissa yhteisiä teemoja olivat perinnemaisema- ja ympäristötietoisuus, hoitokohteet ja hoitotoimenpiteiden tekeminen, hankkeessa tapahtunut vuorovaikutus sekä jatkosuunnitelmat. Liitteet 2–8: haastattelurungot.

Valitsin haastateltavakseni henkilöitä, jotka olivat toimineet projektissa Kalkkisten alueella. Seitsemällä haastateltavista oli läheinen kytkös Kalkkisiin, sillä he asuivat siellä. Kolmen Asikkalan työryhmäläisen kytkös Kalkkisiin ei ollut kovin läheinen, mutta he olivat työskennelleet kahdella Kalkkisten hoitokohteella. Ennen haastattelujen tekemistä oletin kaikkien Kalkkisten hoitokohteiden kuuluvan Asikkalan työryhmälle. Myöhemmin kuitenkin selvisi, että Sysmän työryhmä hoiti kokonaisuudessaan yhtä Kalkkisten perinnebiotooppia ja oli työskennellyt kahdella muullakin hoitokohteella kesällä 2008. Kalkkisiin on yhtä pitkä matka Sysmän keskustasta kuin Asikkalan keskuksesta Vääksystä.

Kaikki työllistetyt olivat miehiä. Iältään he olivat 48–60-vuotiaita. Maanomistajista kolme oli miehiä ja kaksi naisia. Iältään he olivat noin 35–80-vuotiaita. Hankevetäjät olivat 50–60-vuotiaita naisia. Paikallinen yrittäjä ja kylätoimikunnan edustaja olivat 45–65-vuotiaita miehiä. Työllistetyt olivat työskennelleet ennen työttömyyttä ja hankkeeseen hakeutumista muun muassa kaupallisella alalla, rakennuksilla, merillä ja konepajalla. Yksi haastatelluista kertoi työskennelleensä aikaisemminkin ympäristöalaan liittyvässä työllistämishankkeessa. Yksikään maanomistajista ei ollut haastatteluhetkellä päätoiminen maanviljelijä. Yksi maanomistaja harjoitti sivutoimenaan ohranviljelyä. Kaksi maanomistajista oli eläkkeellä olevia viljelijöitä ja kaksi maanomistajaa eivät harjoittaneet maataloutta.

Maanomistajien ja yrittäjän haastattelut tein heidän kotonaan. Hankevetäjät haastattelin heidän toimitiloissaan. Kolme työllistettyä haastattelin hoitokohteilla ja yhden paikallisessa kahvilassa. Kylätoimikunnan edustajan haastattelun suoritin paikallisen pankin tiloissa.

Nauhoitettujen haastattelujen kesto vaihteli puolesta tunnista puoleentoista tuntiin. Keskimäärin haastattelut kestivät noin 40 minuuttia. Yksi haastatelluista maanomistajista ei antanut lupaa haastattelun

nauhoittamiseen. Käsittelin tämänkin haastattelun osana aineistoani, mutta suorien sitaattien kirjoittaminen ei haastattelutilanteessa onnistunut.
Olen merkinnyt haastateltavat seuraavin tunnuksin:

T = työllistetty
M = maanomistaja
H1 = hankevetäjä; Päijät-Häme
H2 = hankevetäjä; Kanta-Häme
K = kylätoimikunnan edustaja
Y = paikallinen yrittäjä

Työllistettyjä ja maanomistajia oli useampia, joten käytän heidän kohdallaan myös numerotunnuksia (esim. M1 ja T2). Myös kahden hankevetäjän kohdalla käytän numerotunnuksia.

1.5 Analyysimenetelmä

Sovellan tutkielmassani *aineistolähtöistä tutkimusotetta*. Tutkielmani pääosassa ovat aineistot, jotka on koottu käyttäen toisessa luvussa esiteltyjä käsitteitä. Aineistolähtöinen tutkimusote onkin perusteltu uusia tai vähän tutkittuja ilmiöitä lähestyttäessä (kts. esim. Peuhkuri 2008, 147). Käsitteet ovat kuitenkin aineistolähtöisessäkin tapaustutkimuksessa tärkeitä. Ilman niitä tutkimus jää helposti kuvailuksi ja perusteettomiksi väitteiksi lisäämättä ymmärrystä ja tuomatta uutta tietoa käsiteltävästä ilmiöstä. (Kts. esim. Häikiö & Niemenmaa 2008, 51.) Omassa tutkielmassani käsitteillä on ensi sijassa ajattelua ohjaava ja auttava rooli. Ne eivät muodosta varsinaista yhtenäistä teoriaa. Käytäntölähtöisessä tapauksen määrittelyssä tutkiminen ei ala teoreettisista huomioista. Vasta tapaukseen tutustuminen, aineiston kerääminen ja kontekstin ymmärtäminen osoittavat, mitkä käsitteet toimivat parhaiten ja auttavat ymmärtämään tapausta. Jo tapauksen kuvaus itsessään on yksi tutkimuksen tuloksista. (Kts. esim. Häikiö & Niemenmaa 2008, 47–53.)

Analysoin aineiston sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysillä pyritään järjestämään aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota (kts. esim. Tuomi & Sarajärvi 2003, 110). Litteroinnin jälkeen luin aineistoa läpi useaan kertaan ja teemoittelin siitä nousseita asioita. Teemoittelun avulla aineistosta voidaan poimia sen sisältämät keskeiset aiheet ja esittää se kokoelmana erilaisia kysymyksenasetteluja. Teemoittelu vaatii onnistuakseen teorian ja empirian vuorovaikutusta.

Tämä näkyy tutkimustekstissä niiden lomittumisena toisiinsa. Teemoittelua suositellaan käytettäväksi haluttaessa ratkaista jokin käytännöllinen ongelma. Tällöin aineistosta voidaan kätevästi poimia käytännöllisen tutkimusongelman kannalta keskeistä tietoa. (Kts. esim. Eskola & Suoranta 1998, 176–1 79.) Haastattelukysymykset tukivat teemojen muodostumista, mutta yksittäiset kysymykset eivät sinällään muodostaneet teemaa. Teemojen muodostumiseen vaikuttivat myös haastatteluissa esille nousseet haastattelurungon ulkopuoliset asiat ja työtäni tukevat käsitteet. Teemoittelulla pyrin tuomaan esille aineistossa voimakkaimmin esiin nousseet asiat. Teemat jalostuivat edelleen lukemani kirjallisuuden pohjalta. Analyysissä pyrin löytämään aineistosta samankaltaisuuksia, mutta toisaalta myös ristiriitaisuuksia.

2 Tutkimuksen käsitteistö

Tutkielmani käsitteistö muotoutui tutkimusprosessin kuluessa. Tämä on tapaustutkimuksille luonteenomaista. Tapaustutkimuksella tutkitaan usein uudenlaista ilmiötä. Tällöin ei välttämättä ole ennalta selvää, millainen näkökulma tai käsitteistö toimii parhaiten. Siksi teoreettisen näkökulman valinta jääkin usein myöhempään vaiheeseen. (Kts. esim. Laine ym. 2008, 29.)

Käsitteistöni jakautuu omaa tutkimustyötäni ohjaaviin käsitteisiin sekä käytännön hoitotyön suunnittelua ohjaaviin käsitteisiin. Tutkimustyötäni ohjaaviksi käsitteiksi valikoituivat *sopimuksellisuus, luottamus, sosiaaliset oppimiskäytännöt* ja *ympäristötietoisuus*. *Yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu* on käsite, joka kuvaa tapaa, jolla hanke toimii. Se kuvaa tapaa, jolla käytännön hoitotöitä hankkeessa toteutetaan. Esittelen seuraavassa tutkimustyötäni ohjaavat käsitteet sekä yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun käsitteen.

2.1 Yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu

Perinnebiotoopit poikkeavat muista luontotyypeistä siinä, että niiden säilyminen edellyttää jatkuvaa, vuosittaista hoitoa. Perinnebiotooppeja ei voida suojella rauhoittamalla ne ihmistoiminnalta. Täten niiden suojelu poikkeaa huomattavasti perinteisestä luonnonsuojelusta. Perinnebiotooppeja suojellaan niitä hoitamalla ja hoitotoimenpiteet vaativat tuekseen verkoston. *Verkosto* on useiden toimijoiden kokonaisuus, jonka toiminta vaikuttaa yhdenmukaiselta. Se suuntaa ja yhdenmukaistaa toimijajoukon toimintaa. (Peltola 2001, 182–183.) Perinnebiotooppien hoidossa verkoston laajuus riippuu kohteen hoitomuodosta. Yksinkertaisimmillaan verkosto lienee tilanteessa, jossa maanomistaja hoitaa kohdettaan maatalouden ympäristötuen erityistuen turvin. Kaikki perinnebiotoopin omistajat eivät kuitenkaan ole itse oikeutettuja ympäristötukiin. Hoidon järjestämisessä onkin monin paikoin tarvetta erilaisiin yhteistyökuvioihin (kts. esim. Schulman ym. 2006, 52). Perinnemaisemien hoitohanke *Ahomansikassa* verkosto on laaja. Siinä on maanomistajien lisäksi mukana muun muassa hallinnollisia tahoja, hoitotyötä tekevät työllistetyt ja työtä organisoivat hankevetäjät. Hankkeen toimiminen edellyttää yhteistoimintaa.

Ymmärrän *yhteistoiminnallisuuden* käsitteen työssäni tavoitteelliseksi yhteistyöksi. Yhteistoiminnallisuutta tavoitteellisen yhteistyön synonyyminä käyttää myös Esko Lehto (2000, 173). Yhteistoiminnallista luonnonsuojelua on aiemminkin toteutettu Suomessa erilaisten hankkeiden muodossa. Kerron

seuraavaksi muutamista hanke-esimerkeistä.

Syksyllä 2002 valtioneuvosto teki päätöksen *Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelmasta (METSO)*. Ohjelma on 17-kohtainen toimintasuunnitelma, jonka toimenpiteistä osa on uusia suojelun keinoja soveltavia kokeiluhankkeita. Yksi kokeiluhankkeista oli yhteistoimintaverkosto. Yhteistoimintaverkostopilotin tavoitteena oli edistää luonnon monimuotoisuuden turvaamista kokemusten vaihdon ja oppimisen kautta, ”erityisesti silloin, kun elinympäristöjen ja lajien säilyttäminen edellyttää toimenpiteitä laajahkoilla alueilla, joiden sisällä toimenpiteet vaihtelevat ekologisten tarpeiden mukaan”. Yhtenä keskeisenä tavoitteena oli edistää vapaaehtoista luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen liittyvää yhteistoimintaa alueen metsänomistajien parissa. Yhteistoimintaverkostopilotissa oli mukana neljä hanketta eri puolilta Suomea. Vuosina 2004–2005 hankkeessa tehtiin 51 suojelusopimusta, yhteensä 265 hehtaarille. (Keinonen & Primmer 2006, 5–53.)

Suomen WWF veti vuosina 2005–2008 kansainvälistä *EU Life Nature* -projektia, joka keskittyi erityisen uhanalaisen kiljuhanhen (Anser erythropus) suojeluun. Hankkeessa oli mukana useita kiljuhanheen liittyviä tahoja. Projektin tavoitteena oli panna toimeen Euroopan komission julkaisema kiljuhanhen suojeluohjelma ja poistaa kiljuhanhelle tärkeimmät uhat projektikohteilla. Keskeinen tavoite oli saavuttaa *suotuisan suojelun taso* Fennoskandiassa pesivälle kiljuhanhipopulaatiolle. (WWF Suomen internetsivut, Lesser White-fronted Goose Life Project.) Lyhyellä tähtäimellä projektin pyrkimyksenä on puolittaa Fennoskandian kiljuhanhipopulaation romahtaminen. Projekti pyrki paikallistamaan kiljuhanhen tärkeimmät pesimäalueet ja turvaamaan suotuisan suojelun tason näillä alueilla. Muutonaikaisilla levähdys- sekä talvehtimisalueilla projekti pyrkii eliminoimaan lajille tärkeimmät uhat. Näitä ovat suuri kuolleisuus metsästyksessä ja salametsästyksessä, alkuperäisten ruokailu- ja pesintäympäristöjen häviäminen sekä ihmishäiriö. Projekti pyrkii myös tunnistamaan tulevat tarpeet kiljuhanhen suojelutoimenpiteille lentoreitin alueella. (Emt.)

Projektin käytännön toimenpiteitä olivat muun muassa lintujen (väri)rengastaminen, satelliittihavainnointi, kansallisten toimintasuunnitelmien valmisteleminen, kiljuhanhien elinympäristöjen kunnostaminen ja hallinta, turvallisten ruokailu- ja pesintäalueiden turvaaminen sekä yleisen tietoisuuden kasvattaminen kiljuhanhen vaarantuneesta tilasta. Projektissa opetettiin myös lajintunnistusta erityisesti metsästäjille, maanomistajille ja viljelijöille. (Emt.)

Tampereella toimi vuosina 2004–2006 tutkimus- ja kehittämishanke *Liito-orava Tampereen kaupunki-*

seudun kaavoituksessa. Sen tavoitteena oli hahmotella ratkaisuja liito-oravan suojelusta seuranneisiin ongelmiin maankäytön suunnittelussa. Hankkeen lähtökohtana oli paikallisten toimijoiden halu ratkaista yhteistoiminnan avulla suunnittelun ongelmia, joita liito-oravan tiukka suojeluvaatimus oli tuonut tullessaan. Neuvottelujen avulla osapuolet pyrkivät löytämään hyviä menetelmiä suojelun toteuttamiseksi tietyissä paikallisissa olosuhteissa. Neuvottelujen avulla parannettiin myös osapuolten edellytyksiä sille, että he kokevat mahdolliseksi sitoutua suojelun toteuttamiseen. Vain paikalliset toimijat yhdessä voivat löytää kuhunkin tilanteeseen soveltuvat menettelytavat. Erityisen tärkeää onkin saada kaikki asianosaiset osallistumaan suojelun toteuttamiseen. Tätä lähestymistapaa hankkeen työryhmä kutsuu *yhteistoiminnalliseksi luonnonsuojeluksi*. (Jokinen ym. 2007, 5–10.)

Ympäristöministeriön perinnemaisemien hoitotyöryhmä laati 1990-luvulla tehdyn perinnemaisemainventoinnin tulosten perusteella tavoitteet perinnebiotooppien hoidolle. Yhteistyön tärkeyttä korostetaan myös Suomen luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnin yhteydessä julkistetuissa perinnebiotooppien asiantuntijaryhmän ehdotuksissa. Työryhmä esittää perinnebiotooppien seurantakohteiden verkoston perustamista, eri tahojen käyttämien seurantamenetelmien yhtenäistämistä ja eri toimijoiden tiedonvaihdon helpottamista. Lisäksi ehdotetaan kehitettäväksi eri hallinnonalojen ja muiden perinnebiotooppitoimijoiden tiedonvaihtoa hoidettavista ja hoitoa vaativista kohteista. Viranomaiskäytäntöjä, tiedonkeruuta ja neuvontaa ehdotetaan kehitettävän myös siten, että perinnebiotooppien lajiston säilymisen kannalta tärkeät uusympäristöt otetaan nykyistä paremmin huomioon. Uusympäristöillä tarkoitetaan muun muassa tien- ja radanvarsia, voimalinjoja ja pienlentokenttiä. (Raunio ym. 2008, 170.)

Yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu on koko työtäni kokoava käsite. Tästä johtuen nimesin aineistoa analysoivan luvun nimellä ”Yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun toteutuminen”. Yhteistyön konkretisoitumista käsittelen eniten luvussa 5.2.5.

2.2 Sopimuksellisuus

Perinnemaisemien hoito on yksi esimerkki maaseudun tekemättömistä töistä, jotka ovat usein hajallaan ja pienimuotoisia. Töille saattaisi löytyä tekijöitäkin, kuten työttömiä tai vajaatyöllistettyjä henkilöitä. Töille ei kuitenkaan välttämättä löydy maksajaa. Ongelmana voi olla myös se, että töiden tekijä ja teettäjä eivät oma-aloitteisesti kohtaa toisiaan. Maaseutupolitiikan näkökulmasta *sopimuksellisuudella* tarkoitetaan maaseudun toimintojen yhdistämistä joustavan työn- ja hyödykkeiden välitysmekanismin avulla, joka täydentää yksityisen ja julkisen sektorin olemassa olevia järjestelmiä. Tätä taustaa vasten

Suomessa on jo muutaman vuoden ajan valmisteltu maaseutusopimusmallia. Tämä olisi vastaus maaseudun muutoksen aiheuttamiin tarpeisiin ja etenkin pienten, hajallaan olevien työtehtävien tekemiseen. Malli on ollut ja on edelleen hieman selkiytymätön ja muotoutumassa, vaikka aiheeseen liittyen on toteutettu erityyppisiä kokeiluhankkeita. Tällä hetkellä suurin tarve ja eniten sopimuksellisuuden käytäntöjä hyvinvointialan lisäksi on ympäristöalalla. (Sopimuksellisuus-info sivusto, Sopimuksellisuus.) Luonto-Liiton Hämeen piiri on organisoinut maaseudun tekemättömiä töitä työllistämishankkeen avulla.

Työn organisointimenetelmien lisäksi sopimuksellisuudella tarkoitetaan laaja-alaisempaa toimintakulttuurin muutosta. Hilkka Vihisen mukaan sopimuksellisuus tarkoittaa käytännössä sellaista julkishallinnon ja maaseudun toimijoiden välistä yhteistoimintaa, joka uudistaa toimintakulttuuria, ja jossa korostuu osapuolten välinen keskusteleva ja neuvotteleva yhteys (Vihinen 2006). Työssäni sopimuksellisuus korostuukin erityisesti toimintakulttuurin muutoksen ja yhteistoiminnan kautta. Sopimuksellisuus laaja-alaisena toimintakulttuurin muutoksena on koko tutkielmani läpäisevä näkökulma, joka tulee esille erityisesti luvussa 5.2.

Uutta yhteistoimintaa kehittävästä, julkishallinnon ja paikallistoimijoiden välisen yhteistoiminnan tuloksena toteutuvasta muutoksesta, on käytetty käsitettä uusi sopimuksellisuus. Käsitteessä korostuvat oikeudenmukaisuus ja paikallisuus. Pyrkimyksenä ovat korkeamman luottamustason sopimukset ja kokonaisvaltainen sopiminen. Tavoitteena eivät ole valmiiksi linjatut, ylhäältä ohjaillut hallintokäytännöt ja toimintamallit, vaan erilaiset kommunikatiiviset ja vapaaehtoiset prosessit. (Eisto ym. 2006, 11–12.)

Sopimuksellisuus on herättänyt laajaa kiinnostusta sekä maaseudun paikallisten toimintaryhmien että sektorihallinnon toimijoiden keskuudessa. Sopimuksellisuus on yksi voimassa olevan maaseutupoliittisen kokonaisohjelman toimenpiteistä. Sopimuksellisuuden ideaa on myös kehitelty paikallis- ja aluetasolla siten, että sen avulla voitaisiin parantaa maaseudun työllisyyttä myös harvaan asutulla maaseudulla. (Emt. 3–4.)

Ministeriöissäkin on tunnettu kiinnostusta sekä sopimuksellisuutta että sopimuksia kohtaan. Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmaa on käytetty ympäristöministeriön esimerkkinä sopimuksellisuudesta. Yleissuunnitelmissa tehdään laajalle alueelle, kuten kylään tai jokilaaksoon, ympäristösuunnitelma osallistavan suunnittelun menetelmin. Erilaisissa yleissuunnitelmissa, kuten maisemanhoitosuun-

nitelmissa valtakunnallisesti arvokkaille maisema-alueille, sopimuksellisuus näkyy siten, että tavoitteita muotoillaan yhdessä. Viranomaisten avulla yritetään miettiä rahoitettavia tai muuten vain toteutettavia toimenpiteitä asetetun tavoitteen saavuttamiseksi. (Emt. 98–99.)

Sopimuksellisuutta viedään konkreettisesti eteenpäin paikallistasolla ja tähän tarvitaan paikallisia *välittäjäorganisaatioita*. Sopimuksia on mahdollista solmia joko suoraan kahden toimijan välille tai niitä voidaan tehdä välittäjien ja välittäjäorganisaatioiden avulla. Välittäjäorganisaatioista käytetään myös sanaa *avainorganisaatio*. Suorassa sopimussuhteessa välittäjää ei tarvita. Esimerkiksi työnantajat ja työntekijät sopivat työsopimuksen yksityiskohdista suoraan. Välittäjäorganisaatiota tarvitaan silloin, kun suoria yhteyksiä ei ole tai ne eivät ole johtaneet sopimuksen syntyyn. Välittäjäorganisaatioiden tulee olla toimijoita, joilla on kokemusta sekä eri hallintosektoreiden ja -tasojen että paikallisen tason toimijoiden kanssa tehtävästä työstä. Välittäjän tulee tuntea myös toiminnan sisältö sekä hallita toimintaa koskeva kieli ja toimintakulttuurit. Lisäksi välittäjän tulee kyetä saavuttamaan riittävä luottamus suhteessa paikalliseen ja ylipaikalliseen tasoon. Välittäjäorganisaatioiksi on kaavailtu esimerkiksi kylä- tai *Leader-yhdistyksiä*. (Emt. 39.) *Leader-yhdistyksillä* tarkoitetaan rekisteröityjä maaseudun kehittämisyhdistyksiä. Yhdistykset toteuttavat *Leader-toimintatapaa*, joka vahvistaa maaseudun kilpailukykyä sekä kansalaisyhteiskunnan ja julkisen hallinnon yhteistyötä. Toimintatapa perustuu paikallisuuteen, oma-aloitteisuuteen ja verkostoitumiseen. (Maa- ja metsätalousministeriön internetsivut, Leader-toimintaryhmät.) *Ahomansikka*-hankkeessa välittäjäorganisaationa on toiminut Luonto-Liiton Hämeen piiri. Käsittelen välittäjäorganisaation roolin muodostumista luvussa 5.2.1.

2.3 Luottamus

Alun perin tarkoituksenani oli tarkastella aineistoa *sosiaalisen pääoman* käsitteen kautta, mutta totesin tämän haastatteluja analysoidessani vaikeaksi. Kai Ilmonen (2000, 28) on ehdottanut, että sosiaalista pääomaa voisi käsitellä lähestymällä ilmiötä vain sen joltakin puolelta. Ilmosen mukaan tämä voisi tarkoittaa suunnilleen sitä, että noudatettaisiin Derek Layderin (1998) *adaptiivisen teorianrakentamisen* ideaa. Sen mukaan tutkimusta ohjaamaan tarvitaan yleisiä teoreettisia käsitteitä, joista joku tai jotkin toimivat tutkimusta suuntaavina ydinkäsitteinä. Ne voidaan kuitenkin tutkimuksen edetessä hylätä, mikäli aineisto ohjaa muiden käsitteiden pariin. Ilmonen pitää sosiaalisten suhteiden ominaislaatua, erityisesti luottamusta, sosiaalisen pääoman keskeisenä käsitteenä. (Ilmonen 2000, 28.) Analyysivaiheessa huomasin kysymyksen *luottamuksesta* nousevan usein aineistostani esiin. Minulle selvisi, että maanomistajien ja muidenkin paikallisten keskuudessa esiintyi alkuvaiheessa epäluottamusta hanketta koh-

taan. Luottamus kuitenkin rakentui hankkeen kuluessa. Käsittelen luottamusta ja sen rakentumiseen vaikuttaneita tekijöitä luvussa 5.2.

Päädyin siis käyttämään analyysissä luottamuksen käsitettä ja tarkastelemaan näin sosiaalista pääomaa sen yhdeltä puolelta, kuten Ilmonen ehdottaa. Sosiaalisen pääoman käsite ohjasi kuitenkin merkittävästi haastattelukysymysten muodostumista. Ennen luottamuksen käsitteen esittelemistä onkin mielestäni perusteltua esitellä lyhyesti sosiaalisen pääoman käsite.

Sosiaalisen pääoman käsitteen keskeisinä kehittäjinä mainitaan yleisemmin James S.Coleman (1988), Robert D.Putnam (1993) ja Francis Fukuyama (1996 ja 1999) (Hyyryläinen & Rannikko 2000, 19–20). Käsite ymmärretään yleensä yhteisön toimintaa edistävinä verkostoina, vastavuoroisuuden normeina ja luottamuksena (Woolcock 2000, 25). Hyyryläinen ja Rannikko ovat omaksuneet sosiaalisesta pääomasta seuraavanlaisen määritelmän:

> *Sosiaalinen pääoma on ihmisten välinen sosiaalinen ja henkinen sidos, jonka keskeisiä osatekijöitä ovat sellaiset viralliset ja epäviralliset normit ja jaetut toimintasäännöt sekä luottamussuhteet, jotka mahdollistavat yhteistoiminnan yhteisesti asetettujen päämäärien saavuttamiseksi.*(Hyyryläinen & Rannikko 2000, 20.)

(Lehto (2000, 167) toteaa sosiaalisen pääoman käsitteen viittaavan yhteistoiminnalliseen osaamiseen ja siinä ilmenevään kyvykkyyteen. Sosiaalisella pääomalla on siis yhtymäkohtia paitsi luottamukseen, myös yhteistoiminnalliseen luonnonsuojeluun.

Luottamus ja siihen liittyvät kommunikatiiviset prosessit ovat keskeisimpiä rakenneosia ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Näitä voidaan myös pitää erilaisten sopimusten peruslähtökohtina. (Kts.esim. Ruuskanen 2001, 46–47.) Luottamus on ajankohtaista erityisesti nykyaikana, jota luonnehtivat yllättävyys ja epävarmuus. Elämme yhteiskunnissa, joissa erilaiset toiminnot, työt ja elämäntyylit ovat eriytyneet ja erikoistuneet. Pysyvää ja tuttua on vain vähän. Lukuisten vaihtoehtojen maailmassa ennalta ennustettavuus vähenee. Meidän täytyy yhä useammin turvautua luottamukseen. (Sztompka 2000, 12–13.)

Luottamus on ollut keskeisessä osassa kaikissa niissä sosiologisissa teorioissa, joissa on eritelty yhteiskunnan koossapysymisen edellytyksiä. Sosiologian, taloustieteiden ja muiden niitä lähellä olevien tie-

teenalojen erityinen mielenkiinnon kohde siitä tuli kuitenkin vasta 1980-luvulta lähtien. (Ilmonen & Jokinen 2002, 10.) Luottamuksen tutkiminen on kuitenkin vaikeaa. Luottamusta sosiaalisen pääoman keskeisenä käsitteenä pitänyt Putnamkaan ei missään vaiheessa tutki luottamusta empiirisesti. Putnam keskittyy lähinnä erilaisiin yhdistyksiin, joiden hän otaksuu materialisoivan luottamusta. (Ilmonen 2000, 28.)

Luottamusta on eroteltu edelleen alakäsitteisiin. Esimerkiksi Niklas Luhmann ja Adam Seligman ovat tehneet erottelun luottamuksen ja luottavaisuuden välille. *Luottamuksella* tarkoitetaan luottamusta ihmisiin ja *luottavaisuudella* luottamusta instituutioihin sekä abstrakteihin järjestelmiin. (ks. esim. Seligman 1997.)

Seligmanin mukaan luottavaisuus tarkoittaa sitä, että tiedämme mitä odottaa vuorovaikutus- (ja/tai vaihto-)tilanteessa. Luottamusta taas tarvitaan silloin, kun ei tiedetä mitä odottaa. (Seligman 2000, 48.) Luottamusta voidaan kuvata yksilölliseksi psykologiseksi tilaksi, joka perustuu aikaisempiin sosiaalisiin kokemuksiin. Luottamus toisiin ihmisiin on vastavuoroista. Usko toisen osapuolen rehellisyyteen ylläpitää myös tunnetta omasta rehellisyydestä ja luotettavuudesta. Luottamus abstrakteihin järjestelmiin tuo turvallisuutta jokapäiväiseen todellisuuteen, mutta poikkeaa luonteeltaan luottamuksesta ihmisiin. Siitä puuttuu vastavuoroisuus ja intiimiys, jotka kuuluvat henkilökohtaisiin luottamussuhteisiin. (Kts. esim. Seligman 1997, 16–19.) Luottavaisuudessa sosiaaliset siteet ovat instituution välittämiä. Luottavaisuus instituutioon ja sitä edustavaan henkilöön ilmentää vakuuttuneisuutta siitä, että edustaja tulee täyttämään kyseiseen instituutioon sisältyvän lupauksen pätevyydestä, oikeudenmukaisuudesta tai sopimusten kunnioittamisesta. (Ilmonen & Jokinen 2002, 158) Luottamus erityisesti henkilöiden välisinä suhteina korostuu tehtäessä yhteistyötä toisten henkilöiden kanssa. Luottamus siihen, että yhteistyökumppani ei käytä hyväkseen yhteistyöstä riippuvaisen osapuolen haavoittuvaa tilannetta, mahdollistaa toimijoiden sitoutumisen pitkäjänteiseen yhteistyöhön. (Ruuskanen 2000, 95.)

Ron Harré käyttää luottavaisuuden sijaan annetun luottamuksen käsitettä. *Annettu luottamus* on olemassa ennen kuin ihmistä on välttämättä tavattukaan. Häneen luotetaan siksi, että hän on vaikkapa jonkin ammattikunnan tai tunnetun suvun edustaja. *Ansaittu luottamus* taas syntyy vasta sosiaalisen vuorovaikutuksen myötä. (Harré 1999, 256–266.)

Ilmonen on hahmotellut neljä luottamuksen tyyppiä: ”annettu luottamus”, luottamusketju, ”humanistinen” luottamus ja luottavaisuus (kts. taulukko 1 Luottamuksen tyypit).

Suhde	Välitön	Välillinen
Henkilökohtainen	A. "annettu" (primääri) luottamus	B. luottamusketju
Epäpersoonallinen	C. "humanistinen" luottamus	D. luottavaisuus

Taulukko 1 Luottamuksen tyypit. Ilmonen & Jokinen 2002, 92

Luokittelu syntyy kahden ulottuvuuden kautta: henkilökohtainen ja epäpersoonallinen sekä välitön ja välillinen suhde. Annettu luottamus on henkilökohtaista ja välitöntä. Sitä on esimerkiksi suhteemme läheisiin ihmisiin, kuten perheenjäseniin. Luottamusketjulla tarkoitetaan luottamusverkostoa. Johonkuhun luotetaan jo siksi, että hän kuuluu tiettyyn verkostoon. Luottamusketjussa meidän ei tarvitse tuntea henkilöä luottaaksemme häneen. Humanistisella luottamussuhteella tarkoitetaan tilannetta, jossa olemme usein vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa, joita emme kuitenkaan varsinaisesti tunne. Luotamme heihin siksi, että arvelemme heillä olevan samoja ominaisuuksia kuin meillä. Luottavaisuus taas viittaa jo aiemmin mainittuihin tilanteisiin, joissa toimijoiden välinen suhde on välillinen ja persoonaton. Tätä on luottamus instituutioihin ja abstrakteihin järjestelmiin. (Ilmonen & Jokinen 2002, 91–92.)

Yhteiskunnallisen aseman on huomattu vaikuttavan oleellisesti ihmisen taipumukseen luottaa muihin ihmisiin ja yhteiskunnan keskeisiin instituutioihin. Mitä parempi asema ja koulutus jollakin yhteiskunnassa on, sitä luottavaisempi hän on. Myös erityisesti asuinpaikka on merkityksellinen. Pienillä paikkakunnilla luottamus on yleensä suurempaa kuin metropoleissa. (Kts. esim. emt. 151.) Myös yhdistysjäsenyyksien on havaittu vaikuttavan luottamukseen. Suomalaiset luottavat sitä enemmän naapuriinsa sekä tuntemattomaan suomalaiseen ja ulkomaalaiseen, mitä enemmän heillä on yhdistysjäsenyyksiä. Myös optimismilla on suuri vaikutus luottamisessa. Optimistiset ihmiset luottavat muita enemmän ystäviin, naapureihin ja tuntemattomiin suomalaisiin. (Kts. esim. Kankainen 2007, 92–93.) Instituutioiden toiminta on kansalaisten välisen solidaarisuuden ja luottamuksen kannalta ratkaisevaa. Jos instituutiot kohtelevat ihmistä oikeudenmukaisesti ja kunnioittavasti, ihminen kokee todennäköisesti olevansa luotettu, osa laajempaa yhteisöä. (Emt. 9–10.)

2.4 Sosiaaliset oppimiskäytännöt

Etienne Wenger on esittänyt organisaatioiden menestyksen edellyttävän niiden kykyä nähdä itsensä *sosiaalisena oppimiskäytäntönä* ja myös osallistua toiminnallaan erilaisiin sosiaalisiin oppimiskäytän-

töihin (Wenger 2000, 226). Sosiaalisten oppimiskäytäntöjen taustalla on ajatus oppimisesta sosiaalisena prosessina. Oppimiskäsitykset ovat ajan saatossa muuttuneet ja monipuolistuneet, mutta karkeasti ottaen sosiaalisen oppimiskäsityksen vastakohtana voidaan pitää oppimista yksilöllisenä prosessina, jolla on selkeä alku ja loppu. Wenger näkee sosiaalisen oppimisen vastakohtana suljetun luokkahuonetilanteen, jossa oppimisen ajatellaan tapahtuvan opettamisen tuloksena, ulkopuolisen maailman häiriöistä eristettynä. Sosiaalisen oppimisen teorian mukaan oppiminen on pohjimmiltaan sosiaalinen ilmiö, jossa keskeistä on osallistuminen. (Wenger 1998, 3–5.)

Erilaiset yhteisöt, kuten tiedeyhteisö, pitävät sisällään asioita ja henkilöitä, joita pidetään pätevinä. Tämä pätevyys on muotoutunut ajan ja sosiaalisten suhteiden myötä. Sosiaalisesti ja historiallisesti määrittynyt pätevyys on kuitenkin jatkuvassa vuorovaikutuksessa reaaliaikaisten kokemustemme kanssa. Etienne Wengerin mukaan sosiaalista oppimista tapahtuu juuri tässä jännitteisessä vuorovaikutuksessa maailmasta saamiemme kokemusten ja pätevyyden kanssa. Tästä vuorovaikutuksesta syntyy myös käytäntöyhteisöjä, joihin kuuluminen on kautta aikojen muovannut ihmisten kollektiivista oppimista. Wenger pitää käytäntöyhteisöihin kuulumista oleellisena tekijänä oppimisessamme. (Wenger 2000, 225–234.)

Sosiaaliset oppimiskäytännöt koostuvat Etienne Wengerin mukaan näistä *käytäntöyhteisöistä (communities of practise), käytäntöyhteisöjen välisistä rajaprosesseista (boundary processes)* sekä identiteeteistä, jotka muotoutuvat ihmisten osallistuessa sosiaalisiin oppimiskäytäntöihin. Oppiminen tapahtuu Wengerin mukaan näissä käytäntöyhteisöjen rajaprosesseissa (boundary processes). Rajat syntyvät muun muassa eroista yhteisöjen käytännöissä, historiassa, kommunikaatiossa ja mahdollisuuksissa. Ne eivät aina ole kovin selkeästi määrittyneitä, mutta kuitenkin olemassa. Rajat ovat oppimiskäytännöille tärkeitä, sillä ne yhdistävät käytäntöyhteisöjä ja mahdollistavat oppimisprosesseja. Oppimista tapahtuu rajaprosesseissa yhteisön jäsenten pätevyyden ja kokemusten jouduttua tekemisiin toisenlaisten kanssa. Keskeistä on vuorovaikutus, jossa yhteisöjen pätevyydet ja kokemukset lähenevät toisiaan. (Emt.)

Oppimista rajaprosesseissa tapahtuu Wengerin mukaan seuraavien ehtojen täyttyessä:

-Yhteisöillä on yhteinen intressi, jonka kautta tapahtuu vuorovaikutusta
-Yhteisöillä on yhteinen tavoite
-Yhteisöt pidättäytyvät toistensa arvostelusta
-Yhteisö pystyy ymmärtämään keino- ja resurssivalikoimat, joita toisella yhteisöllä on käytettävissään.

Tällöin yhteisöjen kokemukset ja pätevyydet joutuvat todellisuudessa vuorovaikutukseen. (Emt.) *Ahomansikka*-hanke ei ole varsinainen koulutusprojekti, eikä tutkielmani tarkoituksena ole mitata siinä toteutuneita oppimistuloksia. Käsitykseni mukaan projekti on kuitenkin tarjonnut hyviä tilaisuuksia sosiaaliselle oppimiselle. Useat hankkeessa mukana olevat ovat osallistuneet aktiivisesti hankkeen tarjoamiin sosiaalisiin tilanteisiin. Ajattelen sosiaalisen oppimisen olevan hankkeen positiivinen sivutuote, joka on mahdollistunut muun toiminnan ohessa. *Ahomansikka*-hankkeen toimijat tulevat erilaisista käytäntöyhteisöistä. He ovat tavanneet toisensa hankkeen kautta, jolloin on syntynyt näitä oppimisen mahdollistavia rajaprosesseja. Analysoin hanketta sosiaalisena oppimiskäytäntönä erityisesti luvussa 5.4.

2.5 Ympäristönhoitotyöt ja ympäristötietoisuus

2.5.1 Ympäristötietoisuuden käsitteestä

Yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun toteutuminen edellyttää nähdäkseni jonkinasteisen *ympäristötietoisuuden* löytymistä kaikkien siinä mukana olevien toimijoiden keskuudessa. Myös Matti Niemisen (1994, 113) mukaan luonnonsuojelun hyväksyminen vaatii ”kehittynyttä” ympäristötietoisuutta ja sen mukaista ympäristökäsitystä. Yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun toteutuminen edellyttää ympäristötietoisuutta ja voi myös parhaimmillaan kehittää ja lisätä sitä edelleen. Tästä syystä ympäristötietoisuuden käsite on oleellinen yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun ja koko tutkielmani kannalta.

Hankkeella tuntui olevan vaikutusta lähes jokaisen haastattelemani henkilön ympäristösuhteeseen, mutta erityisesti tämä ilmeni työllistettyjen kohdalla. Ympäristösuhteen syvennyttyä hankkeessa työskenteleminen muuttui entistä kiinnostavammaksi. Ympäristötietoisuuden lisääntyminen tuki yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun onnistumista. Käsittelen yhteistoiminnallista luonnonsuojelua ja ympäristötietoisuuden syventymistä luvussa 5.3.

Ympäristötietoisuuden käsite on määritelty monella tavalla. Käsite on ongelmallinen ja epämääräinen, sillä yhdyssanan kumpikin osa itsessään on jo hankala ja jossain määrin käsitelty käsite. Käsitteen taustalla on 1960-luvun yhteiskunnallinen keskustelu, jossa alettiin puhua ympäristöongelmista ja vaatia suppeana pidetyn luonnonsuojelun sijaan ympäristönsuojelua. (Järvikoski 2001, 7.)

Käsitteen määrittelyt luonnollisesti myös muuttuvat aikojen saatossa. Tamminen määritteli 1980-luvun alussa ympäristötietoisuuden yksinkertaisesti ”tietoisuudeksi ympäristöongelmista” (Tamminen 1981,

2). Kortelainen (1994, 10–11) näki ympäristötietoisuuden ympäristöä koskevien arvojen, asenteiden ja toiminnan muodostamaksi kokonaisuudeksi. Perustan ympäristötietoisuudelle muodostaa tieto. Toisen ympäristötietoisuuden tason muodostavat suhtautumistavat ja asenteet, joilla reagoimme ympäristöä koskevaan tietoon. Kolmantena tulee toiminnan taso, joka kertoo tiedon ja suhtautumistapojen synnyttämästä toiminnasta ja toiminta-aikomuksista. Jo Tamminenkin totesi, että ympäristötietoisuus on välttämätön, mutta ei riittävä ehto ympäristönsuojelutoimintaan ryhtymiseksi. Tarvitaan myös niiden keinojen tuntemista, joilla toiminnan onnistumisen ehtoihin voidaan vaikuttaa. (Tamminen 1981, 3.)

Järvikosken mukaan tulisi puhua erilaisista ympäristötietoisuuden muodoista, joita ei ongelmattomasti voida asettaa mihinkään paremmuusjärjestykseen. Luonnonsuojelua ajavilla luonnontieteilijöillä on oma ympäristötietoisuutensa (yksilöiden väliset erot huomioiden) ja esimerkiksi jollakin alkuperäiskansalla omansa. Myös suomalaisilla maanviljelijöillä on oma ympäristötietoisuutensa. Tosin tämän ryhmän sisällä on melkoisia eroja. (Järvikoski 2001, 19.)

Ympäristötietoisuuden lisäksi on olemassa muitakin hyviä asiaan liittyviä käsitteitä. Eettistä huomioonottamista voidaan kuvata myös *eettisen kehän* käsitteen avulla. Ihmiset ja ihmisyhteisöt tekevät jatkuvasti rajanvetoja sen suhteen, kuka tai mikä kuuluu heidän eettisen harkintansa piiriin, eli mitä heidän eettiseen kehäänsä sisältyy. (Littunen & Lähde 2001, 227.)

Pohdittaessa yksilön ympäristötietoisuuden muodostumista, on vaikuttavia tekijöitä etsittävä yksilön asemasta yhteiskunnassa. Lisäksi on huomioitava hänen konkreettinen yhteytensä luontoon. Myös yhteiskunnassa vallitsevat tavat käyttää luontoa vaikuttavat ympäristötietoisuuden muodostumiseen. On mahdotonta sanoa, onko tässä tärkeämpänä tekijänä konkreettinen luontosuhde vai yhteiskunnallinen asema. (Järvikoski 2001, 11.)

2.5.2 Ympäristönhoitotyöt ympäristötietoisuuden lisääjänä

Ympäristönhoito ja maaseudun työllisyyskysymykset ovat yhdistyneet aikaisemmin muun muassa ympäristöhallinnon ympäristöä parantavissa hankkeissa. Ympäristöhallinnon ympäristönhoitotyöt käynnistyivät 1990-luvun alussa. Ympäristön hoitaminen alkoi maisemanhoitona, josta muodostui merkittävä ympäristönhoidon osa-alue. Vesi- ja ympäristöpiirit ja myöhemmin alueelliset ympäristökeskukset toteuttivat ympäristönhoitotöissään sekä paikallisia, että omia yleisempiä tavoitteitaan ympäristön

monimuotoisuuden, kestävän kehityksen ja yleisen ympäristöedun edistämiseksi. Ympäristönhoitotöiden avulla pyrittiin muun muassa kohottamaan ympäristötietoisuutta. (Palviainen 2004, 78–88.)

Simo Palviainen on tutkinut ympäristöhallinnon toteuttamia ympäristönhoitotöitä kirjallisten materiaalien, toimintatutkimuksen ja haastatteluaineistojen avulla. Tehtyihin ympäristönhoitotöihin suhtauduttiin myönteisesti. Ympäristönhoitovalmiuksia ja tarvetta ympäristön hoitamiseen katsottiin olevan enemmän kylissä, joissa ympäristötöitä oli tehty enemmän ja pidempään kuin kylissä, joissa ne olivat vasta alkaneet. Palviaisen mukaan näytti siltä, että ympäristön muuttuessa ympäristöön alettiin kiinnittää enemmän huomiota ja muutkin hoitotarpeet pantiin merkille helpommin. Näiltä osin ympäristökeskuksen tavoite ympäristötietoisuuden lisääntymisestä tuntui ainakin jossain määrin toteutuneen. Aluevastaavien haastatteluissa töiden tulosten merkittävyys kytkeytyi puheissa voimakkaimmin juuri ympäristövalistukseen. Töiden ansiosta paikalliset asukkaat ja mahdollisesti yrityksetkin näkivät, että ympäristön parantaminen on mahdollista. Haastateltavien mukaan huomattiin, että ympäristö todella muuttuu ja siistiytyy sekä tuntuu miellyttävämmältä. Siten sekä valistamisella että ympäristönhoitotöiden konkreettisilla, kyläympäristöihin jääneillä tuloksilla oli heidän mukaansa merkitystä muun muassa ympäristötietoisuuden ja -aktiivisuuden lisääjänä. (Emt.)

Ympäristöhallinto oli toiminut ympäristönhoitotöiden yhteydessä paikallisesta näkökulmasta halutulla tavalla. Se oli luonut hyviä suhteita paikallisiin asukkaisiin ja toiminut siten, että myös heidän mielestään tavoitteet toteutuivat. Lisäksi se pystyi toteuttamaan omia ympäristöpoliittisia tavoitteitaan. Paikalliset asukkaat saivat positiivisia kokemuksia, jotka he kytkivät ympäristökysymyksiin. Tämä näytti Palviaisen mukaan olevan suurimmalle osalle uutta sekä hallinnossa että maaseudulla. Se aiheutti omaehtoisen ympäristönhoidon lisääntymistä ja suuntasi käsityksiä siitä, miten hallinnon tulisi toimia. (Emt.)

Ympäristöhallinnon ympäristönhoitotöissä on paljon samoja piirteitä kuin *Ahomansikka*-hankkeessa. Käsittelen hankkeen ympäristönhoitotöitä ympäristötietoisuuden lisääjänä luvussa 5.3.

3 Tutkimusasetelman tausta: perinnemaisemat ja niiden hoito

Perinnebiotoopit ovat perinteisen karjatalouden muovaamia niitettyjä ja laidunnettuja alueita. Niiden eliöstö on pääasiassa Suomen alkuperäistä lajistoa. Suuri osa niittylajeista on todennäköisesti saapunut heti jääkauden jälkeen tai mantereisen lämminkesäisen Ancylus-kauden aikana. Muun muassa monet ketolajit ovat todennäköisesti saapuneet tuolloin ja säilyneet erilaisissa häiriöympäristöissä, kuten palaneilla harjuilla ja kallioilla. Myöhemmin laiduntalous lisäsi niittylajistolle sopivia elinympäristöjä. (Kts. esim. Alanen & Pykälä. 2004, 192–206.) Esittelen seuraavaksi muutaman perinnemaisemiin keskeisesti liittyvän käsitteen.

Perinnemaisema- ja perinnebiotooppikäsitteitä käytetään usein rinnakkain. Asian selkeyttämiseksi on hyvä täsmentää käsitteiden ero. *Perinnemaisemat* ovat perinteisten maankäyttötapojen synnyttämiä maisematyyppejä. Ne jaetaan *perinnebiotooppeihin* ja *rakennettuihin perinnemaisemiin*. Perinnebiotoopit ovat perinteisen maatalouden luomia *elinympäristöjä,* kuten niittyjä, hakamaita ja metsälaitumia, jotka ovat erityisen tärkeitä maaseudun maiseman ja luonnon monimuotoisuuden kannalta. (ks. esim. Pohjois-Savon ympäristökeskuksen internetsivut, Perinnemaisemat ja -biotoopit.) *Elinympäristöllä* tarkoitetaan elinympäristöooloja, joissa laji elää ja lisääntyy (Hanski 2007, 19). Perinnebiotoopit muodostavat yhdessä rakennetun ympäristön kanssa perinnemaiseman (ks. esim. Pohjois-Savon ympäristökeskuksen internetsivut, Perinnemaisemat ja -biotoopit.). Rakennettua perinnemaisemaa ovat muun muassa historialliset rakennukset ja rakennelmat lähiympäristöineen sekä muinaisjäännökset (ks. esim. Ympäristöhallinnon internetsivut, Perinnemaisemat ja -biotoopit).

Perinnemaisema käsite on siis perinnebiotooppia laajempi ja se sisältää vahvan kulttuurisen merkityksen. Toisaalta myös rakennettuun perinnemaisemaan kuuluvilla maalaamattomilla puisilla hirsirakennuksilla, puuladoilla ja muilla rakennelmilla on ilmeisesti ollut suuri merkitys myös biodiversiteetille. Etenkin hirsirakennusten eliöstöä pidetään yleisesti hyönteis- ja jäkälätutkijoiden piirissä rikkaana. (Pykälä 2001, 87.)

Maisema jaetaan *luonnon- ja kulttuurimaisemaan* sen mukaan, ovatko siinä hallitsevia luonnon vai ihmisen toiminnan tuloksena syntyneet elementit. Kulttuurimaisemat ovat ihmisen ja luonnon yhteisvaikutuksena syntyneitä kokonaisuuksia. Maisematyyppien rajat ovat usein hyvin liukuvia, mutta maisema on jaettavissa kolmeen pääryhmään: *luonnonmaisemaan, maaseudun kulttuurimaisemaan ja kaupunkimaisemaan.* (Haapanen & Heikkilä 1993, 10.) Tässä tutkielmassa maisemalla tarkoitetaan

maaseudun kulttuurimaisemaa.

Tarve maisemansuojelulle on varsin uusi. Perinteisesti maiseman käyttö ja sen aiheuttamat jäljet ovat muuttuneet viljelytekniikan, elinkeinojen kehittymisen sekä kulttuurin ja valtasuhteiden muutoksen myötä. Maaseudun kulttuurimaisemassa viljelyn tehostuminen ja muut muutokset ovat johtaneet maisemakuvan yksipuolistumiseen ja tuoneet siihen vieraita, häiritseviä elementtejä. Luonnollisena vastavaikutuksena on noussut huoli ja kiinnostus maisemansuojeluun. (Rautamäki 1997, 19.) Kulttuurimaisema koostuu monista eri elementeistä ja siihen liittyvien arvojen vaaliminen edellyttää monien eri alojen tietämystä. Kulttuurimaiseman arvot koostuvat muun muassa kulttuuriperinnöstä, rakennustaiteesta, kansanperinteestä, elinkeinohistoriasta, kasvi- ja eläinlajistosta sekä eri luontotyypeistä. Kulttuurimaisemien suojelun keskeinen edellytys on maaseudun elinvoimaisena säilyminen. (Haapanen & Heikkilä 1993, 8.)

Muinaisjäännökset ovat maassa tai vedessä säilyneitä muistoja menneistä sukupolvista. Ne kertovat erilaisesta ihmistoiminnasta. Jotkut muinaisjäännökset erottuvat maisemassa vielä tänäkin päivänä. Jotkut taas ovat kokonaan maan tai veden peitossa. (Museoviraston internetsivut, Muinaisjäännökset.) Perinnebiotooppeja esiintyy usein muinaisjäännösalueilla. Vanhan asutuksen piirissä erityisesti Etelä- ja Länsi-Suomessa sekä Hämeessä muinaisjäännöksen indikoiman ihmisen toiminnan ja perinnebiotooppien synnyn välillä voi olla selvä yhteys. Muinaisjäännösalueella sijaitseva perinnebiotooppi rinnastetaan arkeologisen kulttuuriperinnön hoidossa yhdeksi osaksi alueen kulttuurihistoriallista kokonaisuutta. (Kekäläinen & Salminen 2000, 110.) Perinnemaisemien metsityttyä tai vesakoiduttua myös niillä sijainneet muinaisjäännökset ovat peittyneet kasvillisuuden alle. Tällöin niiden havaitseminen ja suojelu on käynyt vaikeammaksi. Muinaisjäännökset ovat aina lain suojelemia ja niiden alueella tehtävät toimenpiteet ovat luvanvaraisia. Muinaismuistolain mukaan Museovirasto vastaa muinaisjäännösten hoidosta, mutta se voi siirtää hoitovastuun myös yhteisöille tai järjestöille. (Kts. esim. Moisanen & Taskinen 1997, 57–58.)

3.1 Perinnebiotooppien tyypittelyä

Ensimmäisen niittyjen ryhmittelyn laati 1770-luvulla professori P.A. Gadd. Hän jakoi niittymaat kuuteen ryhmään: kuivat ja ylävät, kiviperäiset ja alavat, tasaiset, soiset ja korpimaiset, merenrantavesijättöniityt sekä keinotekoiset niityt. Varsinaiset kasvitieteelliset niittyluokitukset aloitti vuonna 1971 professori J.P Norrlin, joka jakoi niityt nurminiittyihin, kosteisiin niittyihin ja suo- eli sammalniittyihin.

Myös A.K. Cajander jakoi 1900-luvun alussa niityt kolmeen pääryhmään: tulvaniittyihin, turveperäisiin niittyihin ja nurminiittyihin. Kaarlo Teräsvuori jatkoi luokittelun kehittämistä 1920-luvulla painottaen niittyjen talouskäytöllisiä päämääriä. Teräsvuoren luokittelussa niittyjen kaksi pääryhmää olivat heinäniityt ja ruohoniityt. Gösta Grotenfelt luokitteli vuonna 1924 luonnonniityt kahteen ryhmään: suoniittyihin ja nurminiittyihin. Suurin osa niityistä oli suoniittyjä, joihin kuuluivat varsinaisten suoniittyjen lisäksi jokivarsien tulvaniityt. Nurminiityt sijaitsivat aiemmin kasketuilla mäenrinteillä tai peltojen alapuolella. (Hæggström ym. 1995, 31–32.)

Perinnebiotoopit voidaan jakaa karkeammalla tasolla niittyjen lisäksi *hakamaihin* ja *metsälaitumiin*. Perinnebiotooppien varsinainen luokittelu alkoi 1990-luvun alussa, mutta jäi keskeneräiseksi. Valtakunnallisen perinnemaisemaprojektin käyttämässä luokittelussa perinnebiotoopit jaettiin useampiin päätyyppeihin. Niitä olivat *nummet, kedot, kalliokedot, tuoreet ja kosteat niityt, merenrantaniityt, järven- ja joenrantaniityt, tulvaniityt, suoniityt, hakamaat, metsälaitumet, kaskimetsät ja lehdesniityt*. (ks. liite 1) Projekti esitti myös tätä tarkemman perinnebiotooppien luokittelun yleiskuvauksineen ja tyyppilajeineen. (Kts. esim. Kontula & Raunio 2005, 104–106.). Joitakin perinnebiotooppityyppejä löytyy vain tietystä osasta Suomea. Esimerkiksi lehdesniittyjä tavataan vain Lounais-Suomessa. Yleisimpiä ja tyypillisimpiä hämäläisiä perinnemaisemia ovat katajaiset kedot, niityt, hakamaat sekä metsälaitumet (Hämeen ympäristökeskuksen internetsivut, Perinnemaisemat).

Niityt ovat luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeimpiä perinnemaisemia. Niillä elää monipuolisempi kasvi- ja eläinlajisto kuin missään muussa maatalousympäristössä. (Kts. esim. Alanen & Pykälä 2004, 192.)

Perinnebiotoopit voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, kuinka riippuvaisia ne ovat niitosta tai laidunnuksesta. Osa niistä on luontotyyppeinä kokonaan tai lähes kokonaan riippuvaisia niitosta tai laidunnuksesta (kuivat ja tuoreet niityt, hakamaat, lehdesniityt, metsälaitumet ja kaskimetsät). Käytön loppuessa nämä luontotyypit häviävät. Osa perinnebiotoopeista on Suomessa luontaisesti esiintyviä luontotyyppejä (rantaniityt, tulvaniityt, suoniityt ja kalliokedot). Näiden olemassaolo perustuu erilaisiin korkeamman kasvillisuuden kehittymistä rajoittaviin tekijöihin. Perinteinen maatalous on kuitenkin vaikuttanut myös luontaisten niittyjen lajiston runsaussuhteisiin. (Vainio ym. 2001, 8.)

Alkuniityillä tarkoitetaan alkuperäisiä niittyjä, jotka voivat olla joko pysyviä tai satunnaisia. Pysyviä alkuniittyjä ovat rantaniityt, kalliokedot ja tunturiniityt. Satunnaisia niittyjä muodostuu luonnonvoimi-

en seurauksena jokien äyräillä, jokien ja järvien särkillä sekä jyrkillä rinteillä maanvieremien ja lumivyöryjen synnyttämissä eroosiokohdissa. Heinä- ja laidunniityistä osa on alkuniittyjä, joita perinteiset maankäyttötavat ovat muuttaneet ja laajentaneet. Osa taas on ihmisen suolle tai metsään raivaamia niittyjä. Muokatulle maalle tai kaskelle, jopa kynnetylle pellolle kehittyy aikaa myöten oikeita niittyjä. (Hæggström ym. 1995, 44–51.)

Perinnebiotoopit luokitellaan valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaisiin. Tärkeimmät arvoon vaikuttavat tekijät ovat perinteisten maankäyttötapojen jatkuvuus sekä näiden muovaaman kasvillisuuden ja kasvilajiston edustavuus. Uhanalaisten ja huomionarvoisten lajien esiintyminen lisää perinnebiotoopin arvoa. Myös alueen laajuus, kasvillisuustyyppien monipuolisuus sekä maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot lisäävät kohteen arvoa. Ravinnetason noususta johtuva rehevöityminen, käytön loppumisesta tai vähenemisestä johtuva umpeenkasvu ja aiempi viljelykäyttö sen sijaan alentavat perinnebiotoopin arvoluokkaa. (Vainio ym. 2001, 8.)

Perinnebiotooppityyppien erilaisuudesta huolimatta löytyy niille myös yhteisiä tunnuspiirteitä. Kaikille perinnebiotoopeille on tyypillistä puoliavoimuus tai avoimuus, kasvillisuuden mataluus sekä monilajisuus. Hyviä tunnuspiirteitä ovat myös katajaisuus, kivisyys ja alas asti vahvaoksaiset puut. Maisemassa perinnebiotoopit näkyvät väljinä, ”siisteinä” yksityiskohtina. (Kts. esim. Mussaari 2007, 10.)

3.2 Perinnebiotooppien merkitys ja häviämiseen johtaneet syyt

Perinnebiotoopit ovat olennaisen tärkeitä elinympäristöjä Suomen luonnon monimuotoisuudelle. Parhaimmillaan tuoreilla niityillä saattaa esiintyä jopa 40 putkilokasvilajia neliömetrillä (ks. esim. Kekäläinen & Salminen 2000, 52). Luonnonniittyjen määrä oli suurimmillaan 1880-luvun lopulla, jolloin karjatalous oli nousemassa maaseudun vaurastuttajaksi (kts. esim. Jalonen 2000, 101). Sittemmin ne ovat niittämisen ja laiduntamisen loputtua voimakkaasti vähentyneet.

1990-luvulla niittyjä ja luonnonlaitumia oli jäljellä alle 20 000 hehtaaria, joka on noin prosentti 1800-luvun lopun määrästä (kts. esim. Pirkanmaan ympäristökeskuksen internetsivut, Perinnemaisemat ja -biotoopit). Suomen maatalouspolitiikka muuttui 1960-luvulla. Tavoitteeksi tuli edistää tilakoon kasvua ja uuden teknologian käyttöönottoa sekä nopeuttaa pientilojen luopumista tuotannosta. Myös metsäverotuksen painopisteen muuttuminen on vaikuttanut perinnebiotooppien vähenemiseen. Metsistä alettiin maksaa veroa niiden hehtaarikoon eikä todellisen tuoton mukaan. Täten puustoltaan vajaatuottoiset

hakamaat, metsälaitumet ja osin niitytkin joutuivat metsäverotuksen piiriin. Tämä johti laidunmaiden metsittämiseen ja laidunnuksen lopettamiseen. 1970- ja 1980-luvuilla niittyjen, hakamaiden ja metsälaidunten määrä romahtikin nopeasti. (Kts. esim. Alanen & Pykälä 2004, 199.)

Vuonna 1995 Suomi liittyi Euroopan unioniin. Jäsenyyden aikana maaseudun rakennemuutos on edelleen voimakkaasti kiihtynyt, tuotanto on tehostunut ja tilakoot ovat kasvaneet. Vuoden 1995 jälkeen useampi kuin joka neljäs tila on lopettanut ja maataloudesta on poistunut lähes 50 000 työpaikkaa. Nykyisin enää alle neljä prosenttia Suomen työllisistä saakin elantonsa maataloudesta (MTT 2006). Arvokkaimmat perinnebiotoopit sijaitsevat yleensä pientiloilla, joilla karjanpito on loppunut tai uhkaa loppua. Suurtiloilla kiinnostus perinnebiotooppien hoitoon on yleensä vähäisempää. (Kts. esim. Alanen & Pykälä 2004, 203.)

Uhanalaisuudella tarkoitetaan lajin suurta todennäköisyyttä hävitä tietyltä alueelta. Uhanalaisuuden eli häviämisriskin arvioinnissa ennakoidaan lajin levinneisyyden, runsauden ja yleisyyden muutoksia käytettävissä olevien tietojen perusteella. (Kts. esim. Alanen ym. 2004, 220.) Suomen eliölajien uhanalaisuus arvioidaan kymmenen vuoden välein. Viimeisin uhanalaisuusarviointi on vuodelta 2000 ja seuraavan on määrä ilmestyä vuonna 2010. (Ympäristöhallinnon internetsivut, Uhanalaiset lajit.) Uhanalaisuusarvioinnin mukaan Suomen kasvi- ja eläinlajeista 1505, eli joka kymmenes on uhanalainen. Uhanalaisista lajeista 37 prosenttia elää ensisijaisesti metsissä ja 28 prosenttia perinnebiotoopeilla. Suurimmat syyt lajien uhanalaisuuteen tai häviämiseen ovat avoimien perinne- ja muiden kulttuurialueiden sulkeutuminen hoidon ja käytön loputtua sekä metsien käytön ja käsittelyn aiheuttamat muutokset. (Ympäristöhallinnon internetsivut, Suomen lajien uhanalaisuus.) Suomesta hävinneiksi arvioiduista 186 lajeista ensisijaisesti perinnebiotoopeilla esiintyi 51 lajia. Lukumääräisesti eniten hävinneistä perinnebiotooppien lajeista oli kovakuoriaisia. Suhteellisesti eniten on kuitenkin hävinnyt pistiäisiä ja putkilokasveja. (Kts. esim. Alanen ym. 2004, 222.)

Suomen luontotyyppien uhanalaisuus arvioitiin ensimmäisen kerran vuonna 2008. Arvioinnissa tarkasteltiin noin 400 luontotyyppiä ja ihmisen aiheuttamia muutoksia niissä. Uhanalaisten luontotyyppien osuus on ylivoimaisesti suurin perinnebiotoopeissa, joiden luontotyypeistä peräti 93 % on uhanalaisia. Seuraavaksi eniten uhanalaisia luontotyyppejä on metsissä (70 %). Perinnebiotoopeilla useimpien luontotyyppien pinta-ala on vähentynyt yli 90 % viimeisen 50 vuoden aikana. Ketojen, kosteiden niittyjen, lehtoniittyjen ja hakamaiden eri luontotyypit ovat äärimmäisen uhanalaisia. Lehtoniityt ja suoniityt säilyvät vain suojelualueilla toteutettavalla hoidolla. Muita äärimmäisen uhanalaisia perinnebiotooppi-

en luontotyyppejä ovat kalkkikalliokedot, sisävesien matalakasvuiset rantaniityt, kuivat pienruohotulvaniityt sekä lehti- ja sekametsälaitumet. (Ympäristöhallinnon internetsivut, Suomen luontotyyppien uhanalaisuus.)

3.3 Perinnemaisemien hoidon edistäminen

Vesi- ja ympäristöpiirien sekä alueellisten ympäristökeskusten 1990-luvulla tekemien perinnebiotooppien inventointien tulokset olivat hälyttäviä. Perinnebiotooppeja löytyi niukasti ja löydetyistäkin vain noin puolet oli jollain tapaa käytössä. Puolet alueista oli eriasteisissa umpeenkasvuvaiheissa. Käytössä olevillakin kohteilla perinteisestä laidunkäytännöstä poikkeava laidunnustapa oli johtanut kohteiden vähittäiseen rehevöitymiseen. Perinnebiotoopit olivat myös usein aidattu osaksi laajaa peltolaidunta, jolloin ravinteita siirtyy jatkuvasti pellolta perinnebiotoopille. (Kekäläinen & Salminen 2000, 29–34.) Elinympäristöjen häviämisessä keskeistä onkin paitsi elinympäristöjen määrällinen väheneminen, myös laadullinen heikkeneminen (Hanski 2007, 78–79).

Rehevöityminen on monille niittylajeille hoidon loppumistakin vakavampi ongelma. Typen ja fosforin määrän lisääntyminen maaperässä johtaa kasvillisuuden biomassan lisääntymiseen ja lajiston köyhtymiseen. Rehevöityminen johtuu monesta seikasta. Tärkeimmät syyt ovat lannoitus, lisärehun antaminen kotieläimille sekä perinnebiotooppien laiduntaminen yhteydessä peltolaitumiin, jolloin ravinteita siirtyy karjanlannan mukana niityille. Keski-Euroopassa ja Etelä-Ruotsissa myös ilmansaasteiden aiheuttaman ravinnelisän on todettu köyhdyttävän niittyjen kasvistoa. Lisärehun antaminen johtaa helposti myös yli- tai alilaidunnukseen. Kasvillisuus voi tuhoutua rehun syöttöpaikkojen ympäriltä kokonaan ja ne voivat kulua mullokselle. Lisärehun mukana alueille leviää myös rikkakasvien ja muiden vieraiden kasvien siemeniä. Uusia ongelmia niittyeliöstölle ovat muun muassa ilman hiilidioksidipitoisuuden kasvu ja tulokaslajit. (Kts. esim. Alanen & Pykälä 2004, 202–203.)

Valtakunnallinen perinnemaisemien hoitotyöryhmä asetti vuonna 2000 tavoitteeksi 60 000 hehtaarin saamisen hoidon piiriin vuoteen 2010 mennessä. (Kekäläinen & Salminen 2000, 55–57) Tästä tavoitteesta tullaan kuitenkin jäämään selvästi. Uudet kohteet mukaan lukien hoidon piirissä olevia perinnemaisemia oli 2000-luvun puolivälissä lähes 30 000 hehtaaria. (Lounais-Suomen ympäristökeskuksen internetsivut, Erityisympäristötuki ei riitä pelastamaan perinnemaisemia.) Valtakunnallisen projektin päämääräksi ei asetettu varsinaisen suojeluohjelman laatimista.

Pääasiallinen vastuu kohteiden hoidosta on maanomistajilla. Maanomistajat voivat saada *maatalouden ympäristötuen erityistukea* monimuotoisuuden hoidon järjestämisen aiheuttamiin kustannuksiin. Perinnebiotooppien hoitoon osoitettu tuki on yksi näistä erityistukisopimuksesta. Tukea voidaan hakea vuosittain alueellisista TE-keskuksista. Sitä myönnetään pellon ulkopuolisille alueille, joita hoidetaan laaditun suunnitelman mukaisesti raivaten, laiduntaen ja/tai niittäen. TE-keskus pyytää jokaisesta tukihakemuksesta lausunnon alueellisesta ympäristökeskuksesta. (Kts. esim. Schulman ym. 2006, 8–9.) Perinnebiotooppien hoitoon voi saada tukea enintään 450 euroa hehtaarilta. Pienialaisille kohteille (5–10 aaria) tuki on kiinteä 135 euroa kohteelle. Ohjelmakaudella 2007–2013 on mahdollista hakea myös perinnebiotoopin käyttöönottoon ja kunnostukseen ei-tuotannollisten investointien 1–2-vuotista tukea. Ei-tuotannollisten investointien tuen saaminen edellyttää sitoutumista perinnebiotoopin erityistukeen kunnostuksen jälkeen. Perinnebiotooppien ja monivaikutteisten kosteikkojen hoitoon suunnattuja erityistukia ja ei-tuotannollisten investointien tukea voivat hakea viljelijöiden lisäksi myös rekisteröidyt yhdistykset *Leader-toimintatavan* kautta. (Kts. esim. Keski-Suomen ympäristökeskuksen internetsivut, Maatalouden ympäristötuki.)

Perinnebiotooppien hoidon tuki on merkittävästi edistänyt perinnebiotooppien hoidon jatkumista. Sitä voidaan pitää monimuotoisuuden edistämisen kannalta onnistuneimpana maatalouden ympäristötuen toimenpiteistä. Erilaisia luontotyyppejä on tuen piirissä monipuolisesti, mutta ketojen ja kallioketojen määrä on jäänyt hyvin alhaiseksi. Myös suurin osa arvokkaista perinnebiotoopeista on yhä erityistukien ulkopuolella. (Schulman ym. 2006, 51.)

Perinnebiotooppien hoidon perusperiaatteena on ylläpitää negatiivista ravinnetaloutta. Perinnebiotoopeilta tulee poistua enemmän ravinteita kuin niitä sinne tulee, esimerkiksi laiduneläinten jätöksinä tai typpilaskeuman muodossa. Perinnebiotooppeja ei saa lannoittaa eikä ojittaa. Hoidolla tarkoitetaan säännöllisesti vuosittain toistuvaa käsittelyä. Tärkeimmät hoitomenetelmät ovat laidunnus ja niitto. (Kts. esim. Kekäläinen & Salminen 2000, 61.) Niitto ja laidunnus vaikuttavat kasveihin samantapaisesti. Merkittävin ero on, että niitto poistaa tasapuolisesti kaiken niittokorkeuden ylittävän kasvillisuuden, kun taas laiduntavat eläimet valikoivat syötävänsä. Niitto suoritetaan yleensä kerran kesässä heinäkuun lopulla tai elokuun alkupuolella, kun pääosa kasveista on kypsyttänyt siemenensä. Niittoajankohta vaikuttaa merkittävästi eliöstöön. Niittoniityillä kasvit tuottavat paljon enemmän siemeniä kuin laidunniityillä. Niitto vähentää maaperän ravinteita laidunnusta tehokkaammin. Laidunnuksen vaikutus eliöstöön riippuu alueen kasvillisuuden ja maaperän lisäksi myös laiduntavasta eläinlajista ja -rodusta, eläinten iästä ja kunnosta, laiduntamisen voimakkuudesta ja laiduntamisajankohdasta. (Kts. esim. Alanen &

Pykälä 2004, 194.) Niiton myötä kookkaan ja rehevöitymisestä hyötyneen kasvillisuuden kilpailumahdollisuudet heikkenevät ja tilalle saadaan matalakasvuista, valosta ja lämmöstä hyötyvää kasvilajistoa. Samalla runsastuvat myös niityllä elävät hyönteiset. Etenkin puustoisilla kohteilla hoitotavaksi soveltuu niittämistä paremmin laiduntaminen. (Kts. esim. Priha 2003.)

Metsätaloudessa puustoisten perinneympäristöjen eli metsälaitumien, hakamaiden, kaskimetsien ja lehdesniittyjen hoidon suunnittelua ja kunnostamista voidaan rahoittaa myös kestävän metsätalouden rahoituslain mukaisena luonnonhoitohankkeena. Hakkuu voidaan toteuttaa tällöin *metsälain erityiskohteena.* Kohteita on mahdollista suojella myös *Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelma METSOn* luonnonarvokaupan tai tarjouskilpailun kautta, jolloin metsänomistajalle maksetaan korvaus kohteesta puuston arvon, kasvutappion ja luonnonarvojen mukaisesti (Tapio ja Maa- ja metsätalousministeriö 2006, 14–15).

Maanomistajien lisäksi perinnemaisemia hoitavat muun muassa Museovirasto, kunnat selkä erilaiset yhdistykset (kts. esim. Kekäläinen & Salminen 2000, 8). Yhdistysten toiminta perustuu kuitenkin useimmiten vapaaehtoisuuteen, ja näillä talkooleireillä ja -päivillä pystytäänkin hoitamaan vain pientä osaa tärkeimmistä perinnemaisemistamme. Luonto-Liiton Hämeen piirin perinnemaisemien hoitohanke *Ahomansikka* on yksi hieman kattavampi vastaus perinnemaisemien hoitamiseen. Hanke hoitaa niitä Kanta- ja Päijät-Hämeen arvokkaita perinnebiotooppeja, jotka eivät ole maatalouden ympäristötuen erityistuen piirissä.

4 Tutkimuskohde: Ahomansikka-hanke

4.1 Kanta- ja Päijät-Hämeen perinnebiotoopit

Kanta-Hämeessä kartoitettiin perinnemaisemia vuosina 1994–1995 osana valtakunnallista perinnemaisemien kartoitusprojektia. Silloin löydettiin 134 arvokkaaksi luokiteltua kohdetta. Kesällä 2002 päivitettiin tietoja perinnemaisemien nykytilasta, hoitotilanteesta sekä maisema- ja kasvistoarvojen mahdollisesta muutoksesta. Inventointien tarkistuksessa perinnemaisemakohteiden lukumäärä väheni 92:een ja pinta-ala pieneni neljänneksellä. (Hämeen ympäristökeskuksen internetsivut, Perinnemaisemat.) Lukumäärien vaihtelu kertoo perinnemaisemien nopeasti muuttuvasta tilasta.

Päijät-Hämeessä perinnemaisemien inventoinnit aloitti seutukaavaliitto (nykyinen maakuntaliitto) vuonna 1991. Tämä tapahtui ennen valtakunnallisen projektin aloittamista. Seutukaavaliiton inventoinnissa ei kiinnitetty riittävästi huomiota luonnon monimuotoisuuteen ja maankäyttöön. Sen sijaan maisemalliset ja muut kulttuurihistorialliset perusteet painottuivat. Siksi inventointi uusittiin ja täydennettiin vuonna 1996 kymmenellä uudella kohteella.(Hovi 2000, 8.)

4.2 Ahomansikka-hanke keinona hoitaa perinnemaisemia

Perinnemaisemien hoitohanke *Ahomansikka* oli kolmivuotinen. Se toimi Kanta- ja Päijät-Hämeessä 1.3.2006–31.12.2008 (Luonto-Liiton Hämeen piiri ry. 2008). *Ahomansikka II* jatkohankkeelle Hämeen TE-keskus myönsi tukea 1.3.2009–31.1.2011. väliseksi ajaksi (Hämeen TE-keskus 2009).

Esitys hankkeen käynnistämiseksi tuli Helsingin yliopistosta ja Hämeen ympäristökeskuksesta. Hankkeen malli otettiin Suomen luonnonsuojeluliiton Uudenmaan piiriltä, missä vastaavanlainen projekti toimii edelleen. Vastaava hanke on toiminut myös Varsinais-Suomen luonnonsuojelupiirissä. Ahomansikka-hankkeessa hoidettiin kolmen vuoden aikana yhteensä 54 perinnebiotooppia sekä kahta kulttuurikohdetta. Kymmenellä hoitokohteella sijaitsi myös muinaisjäännöksiä. Lisäksi yhdellä perinnebiotoopilla tehtiin vain aitan kunnostustyötä. (Luonto-Liiton Hämeen piiri ry. 2008.)

Ahomansikka-hankkeen toiminta-alueella on noin 195 arvokasta perinnebiotooppia. Hanke hoiti siis yli neljäsosaa alueensa arvokkaista perinnebiotoopeista. Lähes kaikki *Ahomansikan* hoitokohteet olivat ympäristöhallinnon valtakunnallisen perinnemaisemaprojektin selvitysten perusteella löytyneitä, mutta myös joitain yksittäisiä selvitysten ulkopuolisia arvokkaita kohteita otettiin mukaan. Hoitokohteilla

tehtiin niitto- ja raivaustöitä, kitkentää, heinän ja raivausjätteen korjuuta sekä muuta siistimistä. Lisäksi korjattiin ja purettiin laidunaitoja sekä rakennettiin uusia aitoja. Osa raivausjätteistä poltettiin syksyllä. Pääasiassa hoitotyöt tehtiin käsityökaluilla. Kunnostustöitä tehtiin myös arvokkaissa perinnemaisemissa sijaitseville vanhoille talousrakennuksille. (Emt.)

Hanketta koordinoi kaksi työntekijää, toinen Kanta-Hämeessä ja toinen Päijät-Hämeessä. He suunnittelivat kunnostustyöt kohdekohtaisesti. Käytännön hoitotoimenpiteitä hoitokohteilla tekivät työ- ja elinkeinotoimistojen kanssa yhteistyössä valitut pitkäaikaistyöttömät, joita työskenteli hankkeessa kolmen vuoden aikana 16–20. Työryhmät tekivät hoitotöitä vuosittain neljästä viiteen kuukautta. (Emt.)

Hankkeen sujuvuutta valvoi hankkeen ohjausryhmä, johon kuuluivat edustajat Hämeen ympäristökeskuksesta, Helsingin yliopistosta, Hämeen TE-keskuksen maaseutu- ja työvoimaosastoilta, Museovirastosta, Luonto-Liiton Hämeen piiristä, Hämeenlinnan seudullisesta ympäristötoimesta sekä neljästä mukana olevasta kunnasta. Asiantuntija-apua hankkeelle tarjosi biologi Marko Vauhkonen. Lisäksi hankkeessa toimi perinnebiotooppien hoidon työryhmä, joka käsitteli tarvittaessa ennen hoitokauden alkua yksityiskohtaisemmin alueiden hoitoa. Suurimman osan hankkeen rahoituksesta kattoi TE-keskuksen työllisyyspoliittinen projektituki. Rahoitusvaje täytettiin muun muassa kunnilta ja järjestöiltä haetuilla avustuksilla. (Emt.)

5 Yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun toteutuminen

5.1 Yhteistoiminnallista perinnemaisemien hoitoa kylätasolla

Tutkielmassani tarkastelen *Ahomansikka*-hanketta paikallisesti. Kohdistin haastateltavien joukon Asikkalan kunnassa sijaitsevaan Kalkkisiin.

Kalkkinen sijaitsee Päijät-Hämeessä Asikkalan kunnan koillisella alueella. Kalkkisilla tarkoitetaan kahta asiaa. Välillä kuulee puhuttavan Kalkkisten kylästä, jolla tarkoitetaan seudun taajamaa. Toisinaan taas Kalkkisten seudusta, joka muodostuu useasta kylästä. Kalkkisten seudun kylät ovat laajin yhtenäinen kyläalue Asikkalan kunnassa. Ne muodostuvat Kalkkisten lisäksi Vähä-Pulkkilasta, Särkijärvestä, Kuoppainkulmasta, Riihilahdesta, Suivasta ja osasta Asikkalan (kirkon) kylän vedentaustaa. (Kalkkisten seudun kyläyhdistys ry. 2002.) Seudun taajama Kalkkinen sijaitsee vilkkaan vesiliikenneväylän varrella. Vesistöt Kymenvirta ja Päijänne yhtyvät Kalkkisten kanavan ja kosken kautta. Kalkkisista on matkaa kuntakeskukseen Vääksyyn ja muihin taajamiin (Heinola, Lahti, Sysmä) 27–50 kilometriä. (Kalkkisten internetsivut.)

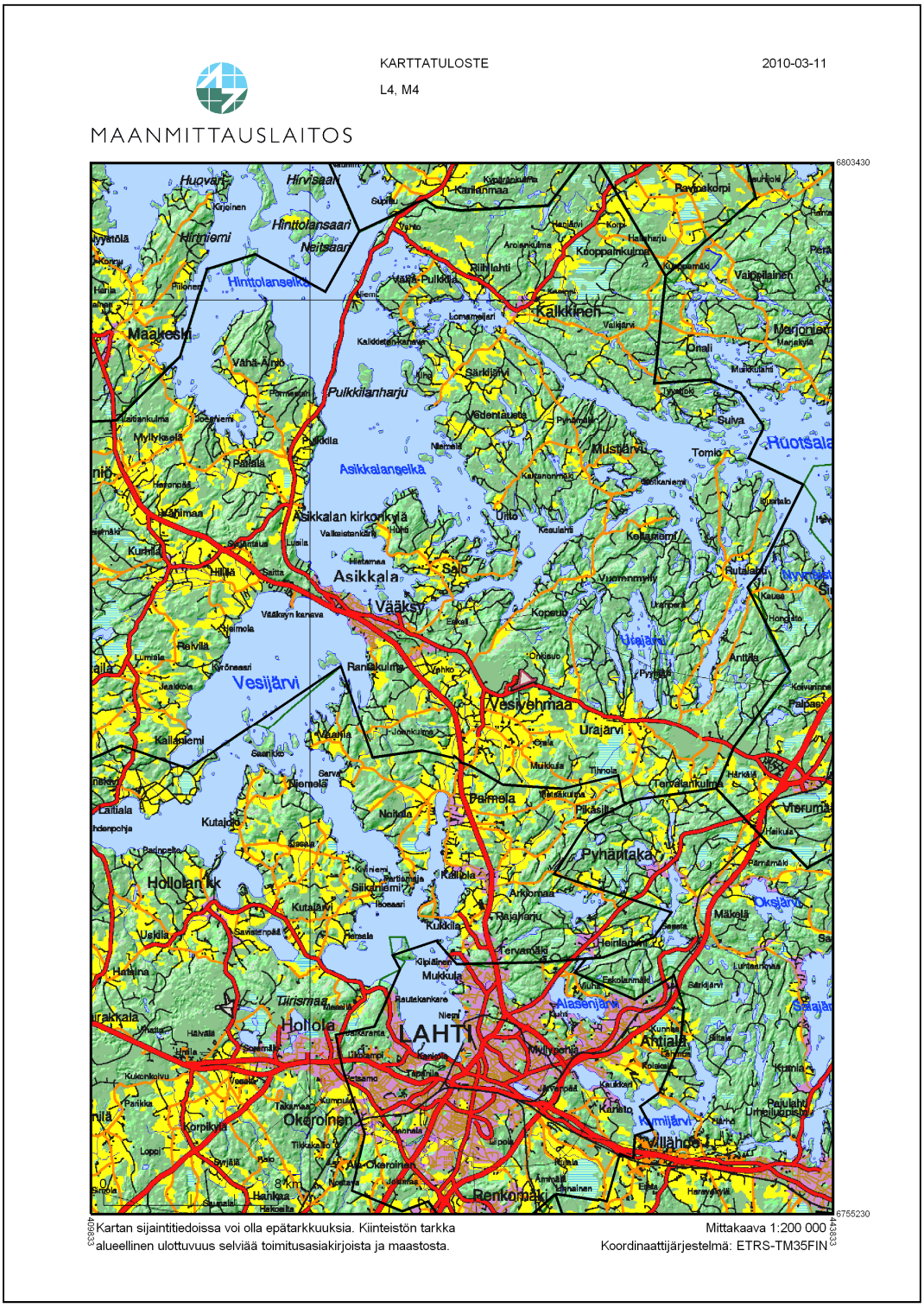

Pohjakartta 1 Kalkkisten sijainti (C) Maanmittauslaitos lupano 51/MML/10

Haastattelemani kylätoimikunnan edustaja kertoi Kalkkisissa olevan haastatteluhetkellä 609 asukasta. Asukasmäärä on laskenut vuodesta 1997, jolloin se oli 780. Kylätoimikunnan edustajan mukaan tärkein asukasmäärän kehitykseen vaikuttava tekijä on nuorison poismuutto. Kesäisin alueella liikkuu paljon mökkiläisiä. Kalkkisissa sijaitsi haastatteluhetkellä 634 kesämökkiä. Seudulla on vielä toimivat perus-palvelut: koulu, lähikauppa asiamiesposteineen, pankki, kirkko ja hautausmaa, lääkärin ja terveyden-hoitajan vastaanotot, lasten perhepäivähoito ja ryhmäperhepäivähoito (Kalkkisten internetsivut). Kylän tärkein elinkeino on nykyisin teollisuus. (Kalkkisten seudun kyläyhdistys ry. 2002).

Pyysin Kalkkisissa asuvia haastateltavia myös kertomaan vapaamuotoisesti seudusta. Haastateltavat olivat puheissaan melko vaatimattomia. Yksi haastateltavista kiteytti Kalkkisten olemuksen onnis-tuneesti.

> *Kalkkinen on kaunis kylä ollut, mutta esimerkiks toi silta on vähän liian mahtava. Ja tää tien oikasu. Et kaikki ne minusta vie vähän. Tää kylätie olis kiemuraisena ollu kauniimpi, mutta se on nyt suora. Ja Kalkkinen on pieni kylä eikä siinä oo mitään sellaista varsinais-ta nähtävyyttä sinänsä. Meil on pieni kyläkirkko, mutta ei se oo sillä lailla, että ois mitään arkkitehtoonisesti. Siel on muutamia kauniita pihoja ja nurkkia, mutta ne pitää löytää it-se. Et ei täs nyt oo mitään sellaista et jos tulee matkailija. Niin ei tää keskusta oo nyt ko-vin kaunis. Mutta se on tuttu. (M1)*

Kuva1 Kalkkisten maalaismaisemaa. Kuva: Sari Poutiainen.

Kalkkisissa on ollut käynnissä sama elämäntavan muutos kuin monissa muissakin suomalaisissa kylissä. Karjanpito on loppunut ja maanviljely on keskittynyt isoihin yksiköihin.

> *Että tässäkin kylässä viljelee muutama tilallinen ja niillä on sitten sitä viljeltävää ympäri kylää ja paljon. Ennen oli vähän niin kuin jokaisella oli jotakin. Se on nyt sitten jääny pois. Että peltoja on vuokrattu tai myyty tai muutettu muuhun käyttöön. (Y)*

Muutos on suuri. Karjanpidon loppumisen myötä vaarassa ovat kadota myös kylän perinnemaisemat.

Haastattelin työssäni kolmen Kalkkisten arvokkaan perinnemaiseman omistajaa, Kalkkisissa asuvaa hankevetäjää, kylätoimikunnan edustajaa ja yrittäjää. Myös yksi työllistetyistä asui kylällä, mutta muiden työllistettyjen kytkökset kylään olivat melko vähäisiä. He tunsivat kylän enimmäkseen hoitokohteiden kautta.

Kahta Kalkkisten perinnemaisemaa on hoitanut pääasiassa Asikkalan työryhmä. Kolmannen kohteen hoito on kuulunut Sysmän työryhmälle. Kesällä 2008 Asikkalan työryhmä oli hyvin työllistetty Lahden alueen uusissa kohteissa. Tällöin Sysmän ryhmä teki töitä kaikilla Kalkkisten hoitokohteilla. Asikkalan työryhmä kunnosti perinnemaisemia Asikkalan ja Lahden lisäksi Nastolassa sekä Padasjoella.

5.1.1 Ahomansikka-hanke vastauksena kylän talkooperinteen vähenemiseen

Yhteistoiminnallisuus ja talkooperinne ovat olleet olennainen osa maaseudun arkea. Aikaisemmin maatalous eri osa-alueineen edellytti kaikkien kyläyhteisön työkykyisten panosta, voimien yhdistämistä tiettyjen välttämättömien tehtävien suorittamiseksi ajallaan (kts. esim. Hyyryläinen 1994, 134). Yksi haastattelemistani maanomistajista kertoi Kalkkisten kylälläkin olleen sotien jälkeen paljon talkoita. Nykyisin kaikki työvaiheet ovat ainakin isoimmilla tiloilla koneellistettuja.

Kylätoiminta on laaja ja tunnettu esimerkki talkooperinteen voimasta. Suomessa on nykyisin yli 3000 kylätoimikuntaa, joista yli 2000 on rekisteröitynyt. Kylätoiminnan asema on vaihdellut aikojen saatossa. 1950-luvulle asti järjestötoiminta kylissä kukoisti. Suuren muuton myötä toiminta kuitenkin väheni. 1980-luvulla kylätoiminnalla oli jälleen vahva asema, mutta 1990-luvun lamassa kylätoiminnan resurssit vähenivät. Resurssipulan yhteydessä koettiin voimattomuuden ja kyllästymisen tunnetta. Talkootyöllä ei koettu voitavan vaikuttaa suuriin linjoihin. (Katajamäki 2008.)

Myös perinnemaisemia on hoidettu usein talkoilla. Ongelmana voi kuitenkin olla talkooväen löytyminen. Kaikki haastattelemani Kalkkisten hoitokohteiden maanomistajat arvelivat, ettei perinnemaisemien hoitotalkoisiin löytyisi kylältä väkeä, jos sellaiset päätettäisiin järjestää. Yhdellä hoitokohteista oli järjestetty aiempina kesinä perinnemaisemien hoitotalkoita Lahden seudun ympäristöpalveluiden hallinnoiman *Vanamo*-hankkeen toimesta. Ensimmäisenä vuonna heinänniittotalkoisiin oli löytynyt kuudesta seitsemään henkeä. Toisena vuonna talkoolaisia ei ollut löytynyt lainkaan. Kylätoimikunnista löytyy usein aktiivisia talkoolaisia, mutta Kalkkisten kylätoimikunta oli liian kiireinen muiden toimien ja tapahtumien kanssa. Aikaa perinnemaisemien hoitamiseen ei jäänyt.

> *Meillä on näitä talkoita. Nytkin on parasta aikaa yksi hanke menossa, ihan toinen hanke. Laitetaan kyläkeskustaan postilaatikoitten taustat isot ja se meillä on nyt päällimmäisenä työnä. Ja sitten nää tapahtumat vie niin paljon kanssa.(K)*

Ajan puute voi selittyä myös kylätoimikuntien muuttuneella roolilla. Kalkkisten kylätoimikunnalla on vielä aikaa tapahtumien järjestämiseen, mutta yleisesti ottaen kylätoimikuntien rooli on muuttunut tapahtumien järjestäjästä peruspalveluiden toimivuuden turvaajiksi. Paikkakunnilla, joissa taistellaan peruspalveluiden, kuten koulujen säilymisen puolesta, ei maisemanhoitoon jää juurikaan aikaa. Kalkkisissakin hankkeen nähtiin olevan paras tapa perinnemaisemien järjestämiseksi.

> *Kyllä se varmaan tällanen hanke on. Koska ne talkoot. Niinkuin sanottu, hauska idea, mutta en oikein usko niihin nykymaailman aikaan. Eiks täälläkin oo yritetty, mutta sit ne sanoo, että sinne ne samat kaks kolme menee. (M1)*

5.1.2 Kalkkisten hoitokohteet

Kalkkisten valikoitumiseen työni kohdealueeksi vaikuttivat ennakkotiedot kylässä sijaitsevista perinnebiotoopeista. Yksi niistä sijaitsee nykyisen kylän keskustassa ja samalla lähes entisen 1400-luvun kyläkeskuksen kohdalla. Alueella esiintyy kallioketoja, pienruohoniittyä sekä mäntyvaltaista metsälaidunta, jota lampaat laidunsivat vuosiin 1990–1991 asti. Lajisto on hyvin rikas. (Hovi 2000, 46.) Kohteella esiintyy muun muassa uhanalaista etelänhoikkaängelmää, Hämeessä silmälläpidettävää hakarasaraa ja monia huomionarvoisia lajeja, kuten kelta-apilaa. Yhteensä huomionarvoisten lajien esiintymähavaintoja on 13. (Mäkinen 2005, 57.) Kohde on mielenkiintoinen paitsi rikkaan lajiston, myös siihen kohdistuvan toiminnan lisäksi.

Kahdella hankkeessa mukana olevalla perinnebiotoopilla laidunnus oli päättynyt 1990-luvun alussa ja kolmannellakin 1990-luvun puolivälissä. Laidunnuksen päättymisestä huolimatta alueilla on säilynyt uhanalaisia ja huomionarvoisia lajeja. Hoidon tarve oli kuitenkin projektin alkaessa kiireellinen. Yhdellä kohteista oli toiminut aikaisemmin muitakin perinnemaisemien hoitoprojekteja. Se oli yksi Suomen luonnonsuojeluliitossa vuosina 1992–1995 toimineen *Ketoprojektin* hoitokohteista. Lisäksi alueella oli järjestetty niittotalkoita Lahden seudun ympäristöpalveluiden hallinnoiman *Vanamo*-hankkeen toimesta. Kohde oli mukana myös *Perinnemaisemamatkailu Päijät-Hämeessä* -hankkeessa, joka alkoi syksyllä 2000 ja jatkui vuoden 2001 loppuun. Hankkeella pyrittiin edistämään ketojen säilymistä maaseutumatkailun keinoin. (Hovi ym. 2001, 3.) Kaikki haastattelemani maanomistajat olivat olleet tyytyväisiä hankkeeseen. Hanke tarjosi maanomistajille voimavaroja, joita heillä itsellään ei enää ollut perinnemaisemien hoitamiseen. Yksi haastatelluista maanomistajista kertoi niittävänsä vuosittain pihassaan sijaitsevaa niittyä, mutta koko alueen hoitaminen olisi hänen mielestään liian vaikeaa.

> *Minustahan se on oikein hyvä hanke. Että mä olin oikein tyytyväinen, että ottivat yhteyttä. Koska mä olin siitä ollut huolissani, että jotain pitäis tehdä, mutta kun se on niin kivinen ja semmonen, että sitä ei niinkun itse pysty.(M1)*

5.1.3 Hankkeen merkitys Kalkkisten seudulle

Erilaisten hankkeiden merkitys kylälle voi olla suuri. Kalkkisiin on rakennettu satama hankerahoituksen ja merkittävän talkootyön avulla. Kylätoimikunnan edustaja piti myös kylässä toiminutta maatilamatkailuhanketta merkittävänä tekijänä kylän tunnettavuudelle.

> *Hankkeilla on saatu aikaan se että Kalkkinen tunnetaan tänä päivänä. Meillähän ensimmäinen varsinainen tällainen hanke oli maatilamatkailu. Oli niinkuin teemana. Ja maatilamatkailu rohkaisi ihmisiä täällä perustamaan erinäisiä yrityksiä.(K)*

Ahomansikka-projektilta kylätoimikunnan edustaja toivoi kuitenkin enemmän näkyvyyttä. Tällä hetkellä hanke ei hänen mielestään näy riittävästi kylämaisemassa.

> *Siis tämmönen joku hanke pitäis näkyä. Heti kun kulkee niin näkee, että aha, mutta tässä ei pääse näkemään kyllä että. Se ei niinkuin näy ja se täytyis voimallisemmin pystyä te-*

kemään jotenkin. Että se olis niinkun ennen vanhaan kun oli elävät kun tallo niin sillon se oli. Sieltä näkyi erikseen katajat ja. Niin semmoseks sitä ei saa kyllä vähällä. Se pitäis niinkun selvemmin kylällä jotenkin huomata. Mä en osaa sanoa millä tavalla. Mutta niin että huomattais, että kun tehdään näin niin tulee noin hienoa. (K)

Myös yksi hankkeessa mukana olevista maanomistajista koki hankkeen jääneen melko näkymättömäksi. Ongelma koskee hänen mielestään perinnemaisemien hoitoa ylipäätään, ei ainoastaan *Ahomansikka*-hanketta.

Kylätoimikunnan edustaja oli osallistunut *Vanamo*-hankkeen järjestämiin niittotalkoisiin toisella Kalkkisten hoitokohteella. Hanketta koordinoi Lahden seudun ympäristöpalvelut ja talkoita oli järjestetty kahtena kesänä ennen *Ahomansikka*-hankkeen käynnistymistä. Perinnemaisemien hoitohankkeet olivat siis kyläpäällikölle ennestään tuttuja, mutta hän piti perinnemaisemien hyväksi tehtyä työtä kylässä kokonaisuudessaan melko vähäisenä.

Mutta kuitenkin aika vähäistä se on ollut mitä meillä on tehty. Ja toisaalta sitten mulla on sellanen kirjakin kun Etelä-Suomen perinnemaisemat ja siinä ei esimerkiks Asikkalasta puhuta sanaakaan, mutta puhutaan kyllä Sysmästä ja Padasjoesta ja Nastolasta ja kaikista näin, mutta ei puhuta Asikkalasta mitään ja perinnemaisemista. (K)

Kirja on osa *Perinnemaisemamatkailu Etelä-Suomessa* -hanketta, jolla pyrittiin maaseutumatkailun avulla edesauttamaan perinnemaisemien säilymistä. Kohteiden valinnassa tärkeintä oli omistajien oma aktiivisuus ja halu olla mukana esittelemässä tilaansa myös vieraille. Hankkeessa teetettiin muun muassa opastauluja kohteille, nettisivut, luontoinventointeja, koulutuspäiviä, opintomatkoja ja talkootöitä. (Hovi ym. 2005, 5–6.) Asikkalassa on kuitenkin tehty kulttuuriympäristöohjelma, jossa esitellään myös Kalkkisten arvokkaat perinnemaisemat. Ohjelma on Päijät-Hämeen panos ympäristöministeriön ideoimaan *”Kulttuuriympäristö kunniaan”* -kampanjaan. Kampanjan tavoitteena oli kiinnittää huomiota suomalaiseen kulttuuriympäristöön ja maisemaan. Sen avulla pyrittiin avaamaan keskustelu maiseman ja rakennetun ympäristön arvoista ja sen vaikutuksesta myös maaseudun elinkelpoisuuteen. (Tulonen 1998, 4.)

Vaikka hankkeen vaikuttavuus oli kylätoimikunnan edustajan mielestä vähäinen, näki hän kauniin maiseman tärkeäksi kylälle. Maanomistajan kanssa oli myös aiemmin pohdittu kylätoimikunnan mahdollista roolia niityn hoidossa talkoiden muodossa (Mäkinen 2005, 57). Kylätoimikunnalta ei ollut kuiten-

kaan löytynyt aikaa niityn hoitamiseen. Perinnemaisemien hoidon sijaan kyläyhdistyksessä oli suunniteltu vesistöjen varsien raivaamista.

Toisenlaisiakin näkemyksiä hankkeen merkittävyydestä kuitenkin esiintyi. Yksi haastattelemistani maanomistajista piti hankkeen merkitystä kylälle melko suurena.

> *No kyllähän se on aika merkittävä. Että just tällaisena maalaiskylänä säilyis vähän ja ne maisemat. Kyllä se minusta on aika merkittävä.(M1)*

5.1.4 Niitty keskellä kylää: yksityistä vai julkista omaisuutta?

Yksi Kalkkisten hoitokohteista sijaitsi aivan kylän keskustassa. Selvitin haastattelukysymyksilläni hankkeen toimijoiden sekä kyläläisten näkemyksiä niitystä, sen hoidosta ja alueen kehittämisestä matkailukohteena.

Haastattelemallani yrittäjällä oli omakohtaisia kokemuksia niitystä. Hän oli leikkinyt siellä pienenä ja seurannut myöhemmin *Ahomansikka*-projektia läheltä. Niittyä hoitaneet työllistetyt jättivät auton parkkiin yrityksen edustalle lähtiessään töihin niitylle. Yrittäjä kehui lopputulosta kiitettäväksi. Niitty oli hänen mielestään kaunis näky tieltä katsottaessa. Muiltakin kyläläisiltä oli tullut myönteistä palautetta niityn hoidosta. Esimerkiksi pankkivirkailijat olivat kiitelleet maiseman kaunistumista.

> *Pankkivirkailijat on sitä kyllä. Kun käy pankissa niin ne on sitä puhuneet. Kun se avautuu heille suoraan sinne pankkiin se niitty. Ne sen on huomannu. Täältä [yrityksen luota] kattoessa se jää vähän niinkuin mutkan taakse. (Y)*

Työllistettyjen keskuudessa esiintyi kahdenlaisia näkemyksiä niityn näkyvyydestä. Osa haastateltavista kertoi niityn olleen täysin tukossa ennen projektia ja kaunistuneen sen aikana. Yksi haastatelluista mainitsi, että niittyä pitäisi osata erikseen katsoa, jotta sen erottaisi maisemassa. Muutoin autolla ohi ajavat ihmiset jatkavat matkaansa rantaan kohdetta erottamatta. Niitty vaikuttaisi koskettaneen useita kyläläisiä, mutta työllistetyn arvio osoittautui oikeaksi. Kaikki eivät olleet huomanneet maiseman avautumista. Vieraillessani Kalkkisten kylällä kävin niittyä vastapäätä sijaitsevalla matkailukohteella. Tiedustelin matkailukohteen henkilökunnalta, olivatko he huomanneet muutosta maisemassa. Kerroin Ahomansikka-projektista ja katselimme yhdessä tieltä niitylle avautuvaa maisemaa. Jututtamani nainen ei ollut

aiemmin pannut merkille umpeutuneen maiseman avautumista. Hän vetosi kiireisiin tilalla. Niitty ei myöskään näy suoraan matkailukohteelle yhtä hyvin kuin pankille.

Kuva 2 Niitty hoidon jälkeen pankin pihasta katsottuna. Kuva: Sari Poutiainen.

Päijänteen alueen luontokohteiden inventoinnit -kirjassa esitetään kohteelle voivan olla mahdollista järjestää kulku kyläkeskustasta pellon reunaa pitkin, jolloin myös matkailija tai muu ohikulkija voisi pysähtyä nauttimaan sen kukkaloistosta (Mäkinen 2005, 57). Myös hankevetäjällä oli ajatuksia niityn kehittämisestä matkailukohteena, mikäli hanke jatkuisi.

> *Mut nythän jos meidän projekti jatkuu niin mulla on haaveena se et me saatais siihen se riukuaita hienosti ja sitten saatais se lammasaita muualle, että me saatais sinne lampaita. Ja tosta me saatais se luontopolku, pieni polku tonne aitaukseen, että siel vois käydä sitten nää turistit, lapset, kesäasukkaat vois käydä ihastelemassa sitä (H1)*

Maaseutumatkailun avulla onkin pyritty edesauttamaan perinnemaisemien säilymistä. Näin toimittiin muun muassa *Perinnemaisemamatkailu Etelä-Suomessa* -hankkeessa. Etelä-Pohjanmaalla, Keski-Suomessa ja Pirkanmaalla toimi vuosina 2003–2005 ylimaakunnallinen *Polku mansikkapaikoille* -hanke. Hankkeen aikana koottiin perinnebiotooppeja esittelevä tilaverkosto, johon kuului 21 esittelyti-

laa. (Pirkanmaan ympäristökeskuksen internetsivut, POLKU MANSIKKAPAIKOILLE - karjan poluilla ennen ja nyt (DVD).)

Myös perinnemaisemiin liittyvän tietouden levittämiseksi olisi toivottavaa, että maanomistajat esittelisivät kohteita vierailijoille. Kaikki maanomistajat eivät kuitenkaan ole innostuneita kohteilla vierailevista ihmisjoukoista. Kylän keskustassa sijaitsevan niityn maanomistaja oli erittäin iloinen Luonto-Liiton Hämeen piirin yhteydenotosta ja Ahomansikka-hankkeen käynnistymisestä. Hän ei kuitenkaan toivonut lisääntyneitä kävijämääriä niitylle. Haastattelemani maanomistaja huomautti kävijämäärien lisäävän myös kasvien tallaantumista.

> *Niin sinne saa tulla, jos tulee joku joka on todella kiinnostunut. Mutta jos nyt joku tollanen niin kun kyläpäivät, jossa on tuhat ihmistä päivän mittaan. Jos siellä sitten sanotaan yhtäkkiä että on tienviitta, että kyläniitty. Niin nehän ramppaa sinne kaikki ja sanoo, että eihän täs oo mitään ja tallaa kaiken. (M1)*

Tapaus tuo hyvin esille yleisen ongelman. Maaseudun kehittäjät ovat kiinnostuneita tekemään perinnemaisemista käyntikohteita. Yksityisiä maanomistajia julkisuus ei kuitenkaan useimmiten kiinnosta. Perinnemaisemien kehittämiseen liittyvä problematiikka kuvaa myös muutosta maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksessa. Maaseutua määritellään yhä enemmän sen ulkopuolella asuvien ryhmien toimesta. Sanansa on sanottavana niin maaseudun kehittäjillä, tutkijoilla kuin luonnonsuojelijoillakin. Maaseutua arvotetaan yhä useammin vierailijoiden silmin. (Knuutila & Rannikko 2008, 9.)

Yksityinen ja julkinen etu ovat kohdanneet *Ahomansikan* hoitokohteilla aikaisemminkin. Haastattelin kandidaatin tutkielmaani varten pariskuntaa, jonka mailla oli järjestetty perinnemaisemien hoitotalkoita ennen *Ahomansikka*-hanketta. Kohteen omistajat oli osallistettu talkoopäivään ja tilaisuus oli kuvattu paikallisuutisiin. Haastattelemani pariskunnan naispuolinen edustaja koki aiemman tapahtuman liian julkisuushakuiseksi, mutta kehui *Ahomansikka*-hanketta alueen asianmukaisesta hoidosta.

Se oli tosi hienosti hoidettu, koska siinä he ihan oikeesti halus hoitaa sitä aluetta ja he teki sen työn alusta loppuun niin kun oletettiin et se olis tapahtunu sillon pari kesää aiemminkin. Et se oli tosi hienosti tehty. Sillon pari kesää taaksepäin kun oli tämä projekti mistä nyt puhuttiin niin siin oli vähän semmostakin, että heil oli aika villit suunnitelmat, että koko meijän niitylle olis tullu sitten tällanen vakituinen kohde, mihin olis sitten saanu ihmiset käydä tutustumassa ja kävelemässä. Niinkun hyvinkin sillain vapaasti mennä ja tulla. Se oli vähän silleen niinkun semmonen aika ikävä ehdotus meidän mielestä, koska me kuitenkin asutaan tässä niin ei me haluta sinne mitään turisti-luonnonsuojelulaumaa kävelemään. Sitten oli vähän semmostakin, että he niinkun jopa aika vapaasti käytteli tätä meidän omaa pihaa, minkä mä katson, että se on meidän yksityisaluetta. Sitten tässä niinkuin pyörittäis. Se ainakin mut sai takajaloilleni. Että eihän tässä nyt enää, että saadaanko me nyt olla rauhassa tässä enää, jos niin kun jotain tällaista tulee. Että kun kuitenkin on toisen koti. (M3)

Kaikki hankkeessa mukana olevat maanomistajat eivät kuitenkaan suhtautuneet negatiivisesti lisääntyneisiin kävijämääriin perinnemaisemallaan. Kanta-Hämeessä sijaitsevan perinnebiotoopin omistaja sallisi jopa teltan pystyttämisen pihalle.

”Ettei oo mitään sitä vastaan jos joku haluu tulla talkoilemaan?” (Haast.)

”Ei todellakaan. Kyllä mun puolesta saa vaikka teltan laittaa pystyyn.” (M4)

5.2 Luottamusta rakentamassa

Sopimuksellisuutta viedään konkreettisesti eteenpäin paikallistasolla paikallisten *välittäjäorganisaatioiden* avulla. On olennaisen tärkeää, että välittäjä kykenee saavuttamaan riittävän luottamuksen suhteessa paikalliseen ja ylipaikalliseen tasoon. (Eisto ym. 2006, 40.) Luonto-Liiton Hämeen piirillä ei ollut automaattisesti vaadittua luottamusta paikallisten keskuudessa. Luottamus kuitenkin rakentui hankkeen kuluessa. Käsittelen seuraavaksi luottamusta ja sen rakentumista.

5.2.1 Välittäjäorganisaation aseman saavuttaminen

Luonto-Liiton Hämeen piiri on ottanut *Ahomansikka*-projektin kautta *välittäjäorganisaation* roolin. Projektin välityksellä töiden tekijät ja teettäjät ovat kohdanneet toisensa. Luonto-Liiton Hämeen piiri

toimi projektissa hallinnon ja paikallistason välissä. Julkinen sektori on usein tavalla tai toisella mukana sopimuksissa, joko sopimusosapuolena tai rahoittajan roolissa (Sopimuksellisuus-info sivusto, Sopimuksellisuus). Perinnemaisemien hoitoprojekti Ahomansikassa julkinen sektori oli mukana vahvimmin juuri rahoittajan roolissa. Suurimman osan hankkeen rahoituksesta kattoi TE-keskuksen *työllisyyspoliittinen projektituki*. Julkinen sektori oli edustettuna myös hankkeen ohjausryhmässä, johon kuuluivat edustajat Hämeen ympäristökeskuksesta, Helsingin yliopistosta, Hämeen TE-keskuksen maaseutu- ja työvoimaosastoilta, Museovirastosta, Luonto-Liiton Hämeen piiristä, Hämeenlinnan seudullisesta ympäristötoimesta sekä neljästä mukana olevasta kunnasta. (Luonto-Liiton Hämeen piiri ry. 2008.)

Uusitalon (2006) mukaan *välittäjäorganisaation* tulee olla sellainen, että periaatteessa kaikki voivat olla mukana. Tässä mielessä luonnonsuojelujärjestöt eivät automaattisesti sovellu välittäjäorganisaatioiksi. Luonto-Liitolla on pitkät perinteet muun muassa metsiensuojelussa, joka on aiheuttanut negatiivisuutta maaseudun väestössä. Järjestö olikin joutunut tekemään töitä välittäjäorganisaation aseman saavuttamiseksi. Toimijoiden luottamus järjestöön kehittyi hankkeen edetessä. Projektista kertovissa lehtijutuissa ei hankkeen ensimmäisenä vuonna mainittu edes järjestön nimeä.

> *Ne lehtijututkin mitä tehtiin ekana vuonna. Niin eihän niissä Luonto-Liiton Hämeen piiriä mainittu missään. Tää nimihän on senkin takia keksitty, että me saadaan lanseerattua tää projekti jollain helpolla nimellä mikä iskostuu ihmisten mieleen. Mutta sinä ekana vuonna ainakin oli sitä ongelmaa, että ne ei halunnu edes sitä meidän piiriä. Mä en muista oliks tää alueellinen lehti tai Itä-Häme, mutta jossain oli. Mä soitin sitten, että tääl ei oo ollenkaan kerrottu, että kenen tää projekti on. Varmaan ehkä sellaista epäluuloa ollut sitten median puolelta, mutta en tiedä. Ei mitään sellaista selkeetä, mutta kyllähän siellä rivien välissä on voinut olla tällä koko alueella. Luonnonsuojelujärjestö, joka on muutenkin ärhäkkä ollut tuolla metsiensuojelussa ja susien suojelussa ja muussa. (H1)*

Välittäjäorganisaation aseman saavuttamista lienee hidastanut myös luonnonsuojelun yleinen negatiivinen maine maaseudulla. Luonnonsuojeluohjelmien toteuttaminen on kautta aikojen aiheuttanut konflikteja maanomistajien ja ympäristöhallinnon välille. Laajaa vastustusta maanomistajien keskuudessa ovat aiheuttaneet muun muassa *rantojensuojeluohjelma* sekä Euroopan unionin *Natura 2000* -verkosto. Annukka Malmsten haastatteli väitöskirjaansa *Natura 2000* -verkostosta valittaneita lounaissuomalaisia maanomistajia. Malmstenin mukaan monen muistutuksen ja ohjelman vastustuksen takana olivat ympäristöhallinnon menettelytavat ja ohjelman valmistelu. Maanomistajat eivät pitäneet verkoston

valmistelua avoimena eivätkä oikeudenmukaisena. He olisivat toivoneet asiantuntemustaan hyödynnettävän kohteiden valinnassa. Sen sijaan kohteita oli käyty kartoittamassa maanomistajille ilmoittamatta. Konflikti on osoittanut monia tulevaisuuden haasteita luonnonsuojeluun. Luonnonsuojelun suunnittelun tulisi tapahtua enemmän alhaalta ylöspäin, ja asianosaisten tulisi voida osallistua suunnitteluun paremmin. Suojelu tulisi pystyä toteuttamaan vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon perustuen, nykyistä kansantajuisempaa kieltä käyttäen. (Malmsten 2003.)

Hallinnollisia päätöksiä tehtäessä onkin valittavissa karkeasti ottaen kaksi vastakkaista linjaa sen mukaan, halutaanko päätöksenteossa pyrkiä mahdollisimman laajaan kommunikatiivisuuteen kaikkien päätöksenteon piiriin kuuluvien tahojen kanssa, vai pyritäänkö hallinnon kannalta mahdollisimman vaivattomaan ja tehokkaaseen ratkaisuun tavalla, jossa päätöksenteon piiriin kuuluvat ovat lähinnä päätöksenteon kohteita. (Kts. esim. Nieminen 1994, 119.)

Jo kandidaatin tutkielmassani tarkastelin perinnemaisemien hoitoprojekti Ahomansikkaa siinä mukana olevien maanomistajien näkökulmasta. Keskeisiä havaintoja työssä olivat sosiaaliset käytännöt. Niistä tärkein on pyrkiminen kaikkia osapuolia hyödyttävään yhteistoimintaan keskustelujen kautta. Ahomansikassa on toteutunut kommunikatiivinen linja, jossa on keskusteltu maanomistajien kanssa hoitotoimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa. Pelkän kuulemisen lisäksi heidän näkemyksiään on myös otettu huomioon hoitotoimenpiteistä päätettäessä. Kompromisseja oli tehty muun muassa vadelmien säästämisessä. Vadelmaa pidetään perinnebiotoopeilla niin sanottuna ”miinus-lajina”. Miinus-lajilla tarkoitetaan lajia, joka valtaa kasvupaikan peittäen alleen vaateliaammat niittylajit. Joidenkin epätoivottujen kasvustojen säästäminen maanomistajien toivomuksesta saattaa kuitenkin tuottaa hankkeelle kokonaisuuden kannalta enemmän hyötyä kuin haittaa.

> *Jossain on jouduttu tekemään kompromisseja silleen, että niin kuin siinä yhdessä kohteessa Hattulassa oli vadelma vallannu ihan täysin. Siitä neuvoteltiin maanomistajan kanssa. Kun mä ehdotin, että sitä pitäis voida juurineen repiä pois. Niin he sano, että jos siihen jättäis. Mutta siihen jäi pieni plänttti vaan sitä vadelmaa. (H2)*

Kuva 3 Vadelmien valtaamaa perinnemaisemaa. Kuva: Kaija Helle.

Keskustelujen kautta hankkeessa on kuitenkin päästy tekemään myös toimenpiteitä, joihin maanomistajat eivät olleet aiemmin suostuneet. Esimerkiksi Hattulassa oli kaadettu useita perinnebiotoopin arvokasta lajistoa varjostavia puita.

> *Mä oon kertonu, että tästä pitäis kaataa niin ja niin paljon puita pois, että saadaan tämä kasvillisuus elpymään. Niinkun se yksikin Hattulan kohde oli kasvanu ihan tukkoon. Isäntä oli istuttanu sinne puita ja metsittäny sitä aktiivisesti. Ympäristökeskukselle hän oli koko ajan sanonu, että ei saa kaataa yhtään puuta. Sitten me päästiin yhden puun alkuun neuvottelemalla. Mä neuvottelin niin sitten lopulta me kaadettiin kolmekymmentä. (H2)*

Myös pro gradu -tutkielmaani varten tekemäni haastattelut vahvistavat kuvaa kommunikatiivisuudesta. Maanomistajien näkemyksiä on kuultu ja otettu huomioon hankkeen aikana. Tässä mielessä *Ahomansikka*-projekti vaikuttaisikin toteuttavan sopimuksellisuuden ajatusta.

On huomattava, että perinnemaisemien hoito ja alueiden rauhoittamiseen perustuva metsiensuojelu poikkeavat luonteeltaan huomattavasti toisistaan. Perinnemaisemien hoidossa sopimuksellisuuden toteutuminen on metsiensuojelua todennäköisempää. Metsiensuojelussa jokin alue rajataan toimenpiteiden ulkopuolelle, mutta perinnemaisemien hoidossa alue päätyy entistäkin aktiivisemman toiminnan kohteeksi. Tilannetta voidaan kuvata käsitteellä *dynaaminen luonnonsuojelu*. Käsite korostaa nimettyi-

hin alueisiin ja lajeihin pitäytyvän luonnonsuojelun osoittautuneen riittämättömäksi. Suojelun kohteena on nykyisin koko luonnon elinvoimaa ylläpitävien lajiston ja luontotyyppien kirjo. ”Luonnontilaisuus” suojelun kriteerien määrittäjänä väistyy ja ihmistoiminnan merkitys luonnon rikastajana tunnustetaan sen tuottamien ympäristötyyppien, kuten niittyjen suojelussa. (Haila 2007, 4–11.)

Dynaamisen luonnonsuojelun mukaisesti luontoa voidaan suojella hyvin erilaisin tavoin. Päijät-Hämeen hankevetäjä ei ymmärtänytkään organisaatioiden leimaamista yhden toimialan perusteella.

> *On se sitten järjestö tai joku yksittäinen aktivisti. Niin miks leimataan jonkun työn perusteella kun se voi tehdä paljon positiivista työtä muulla tapaa, joka ei aiheuta niin paljoa ristiriitoja kuin metsiensuojelu. (H1)*

Luonnonsuojelujärjestöillä on kokemusta sekä eri hallintosektoreiden että paikallisten asukkaiden kanssa tehtävästä työstä. Luonnonsuojelukysymysten esiin nostajana ovat usein toimineet paikalliset asukkaat. Välittäjäorganisaationa toimimiseen vaaditaankin riittävää luottamusta suhteessa paikalliseen ja ylipaikalliseen tasoon. Ingoldin (2000, 209) mukaan juuri ylikansallisen näkemyksen ja paikallisen elämismaailman yhteensovittaminen asettaa haasteen järkevän ympäristöpolitiikan muotoutumiselle ja implementoinnille. Käsittelen seuraavassa toimijoiden luottamusta hankkeeseen ja luottamuksen syntymiseen vaikuttaneita tekijöitä.

5.2.2 Maanomistajien epäluulot hanketta kohtaan

Haastatteluja tehdessäni tutkimusta ohjaava teoreettinen käsite oli *sosiaalinen pääoma*. Huolimatta siitä, että luottamusta pidetään usein sosiaalisen pääoman keskeisenä ainesosana, en vielä haastatteluvaiheessa kohdistanut huomiotani luottamukseen. En siis kysynyt haastateltavilta suoraan sitä koskevia kysymyksiä. Luottamuksen syiden ja seurauksien osoittaminen onkin äärimmäisen vaikeaa. Tämä johtuu sen prosessiluonteesta. (Kts. esim. Kankainen 2007, 112.) Tarkoituksenani ei alun perin ollutkaan tutkia luottamusta, mutta haastatteluja analysoidessani huomasin sen nousevan niissä esiin. Ymmärrykseni aiheeseen syveni lukemani kirjallisuuden jälkeen.

Luottamuksessa on tärkeää se, mitä jollekin toiselle luotetaan (Ilmonen & Jokinen 2002, 141). Ahomansikka-projektissa maanomistajat ovat luottaneet luonnonsuojelujärjestölle käyttöoikeuden

maahansa. Mukaan lähteminen hankkeeseen voi näyttäytyä maanomistajalle riskinä. Maanomistajalle voi olla hyvinkin vieras tilanne, että tuntematon luonnonsuojelujärjestö tulisi hoitamaan hänen maitaan. Hän saattaa esimerkiksi pelätä mailleen tulevien vieraiden hajottavan paikkoja. Yksi luottamuksen tärkeistä tehtävistä onkin vapauttaa meidät pitämästä toista silmällä. Epäluottamuksen maailmassa joudutaan uhraamaan paljon resursseja ”toisen” tekojen kontrolloimiseksi. (Sztompka 2000, 103.)

Lähteminen mukaan luonnonsuojeluhankkeeseen saattaa aiheuttaa maanomistajalle pelon siitä, että maat päätyvät joskus totaalisen rauhoituksen piiriin. Lähtiessään mukaan hankkeeseen maanomistaja myös altistaa maansa yleisen huomion kohteeksi.

Ei ole yllättävää, että maanomistajien luottamus hankkeeseen ei aina syntynyt välittömästi. Luottamuksen syntymisen hitauden ymmärtämistä auttaa luonnonsuojelun historian ja muiden taustatekijöiden tarkastelu. Syntymisen hitautta voi selittää myös luottamuksen yleinen asema yhteiskunnassamme. Elämme entistä hajanaisemmassa maailmassa, jossa historiallisten ja yhteisöllisten asioiden merkitys on vähentynyt. Tässä epävakaassa maailmassa meidän tulisi entistä enemmän pystyä luottamaan ihmisiin, mutta juuri tämä on ongelmallista. Ystävyyssuhteemmekin alkavat muistuttaa seurustelua naapurin koiran kanssa. (Seligman 1997, 163.)

Luottamusta ei voi synnyttää pakolla. Jos muut osapuolet päättävät olla luottamatta, asiaa ei voi muuttaa käskemällä tai imartelemalla. Luottamus on tuotettava kiertoteitse, toimimalla tavoilla, jotka herättävät muissa luottamusta. (Ilmonen 2000, 22.) Maanomistajien keskuudessa oli esiintynyt aluksi epäluuloja projektia kohtaan.

> *Aluks oli jotain ennakkoluuloja että mitä me tehdään. Ainakin tuntu siltä, että mitä pahaa me tehdään siellä. Nyt se on vähän niinkuin muuttunut se, että nyt ollaan kiinnostuneita, että hyvinhän te teette. Että se on niinkun yllättänyt se, että on niinkun monta mieltä. Aluks oli sillain että kukaan ei oikein tiennyt, että mitä me tehdään. Että oli epätietoisuutta. Mentiin sinne ja he tulivat ja näyttivät vähän miettivän, että mitäs pahaa noi tekee. (H2)*

Luottamusta tarvitaan silloin, kun ei voi olla luottavainen, kun käyttäytymistä ja seurauksia ei voi ennustaa. Luottamusta tarvitaan oltaessa vuorovaikutuksessa tuntemattomien kanssa. (Seligman 2000,

48.) Epäluuloisuus vieraita ja tuntematonta asiaa kohtaan oli Päijät-Hämeen alueen hankevetäjän mukaan aluksi syynä joidenkin maanomistajien suhtautumiseen hanketta kohtaan.

> *Minkälaisia ne epäluulot oli aluksi?(Haast.)*
>
> *Ettei haluta vieraita. Että mitä vieraita tulee ja mitä ne nyt tekee. Tavallaan ettei tunnettu asiaa (H1)*

Maatalouden ympäristökysymykset eivät ole perinteisesti nousseet luonnonsuojelujärjestöjen agendalla kovinkaan näkyviksi. Maatalouden ympäristökysymysten esiin nostajana ja maanomistajien yhteistyötahona onkin useimmiten ollut ympäristöhallinto (Jokinen 2006). Luonnonsuojelujärjestöjen ja maanomistajien välinen yhteistyö maatalouden ympäristökysymyksissä on ollut vähäistä. Tässä mielessä luonnonsuojelujärjestöt näyttäytyivät aluksi maanomistajille tuntemattomina. Useat hankkeessa mukana olevat maanomistajat olivat yhdistäneet projektin aluksi Euroopan Unionin ympäristöpolitiikkaan. Tämä oli aiheuttanut haastattelemani työllistetyn mukaan epäluuloisuutta maanomistajien keskuudessa.

> *Kyllä se maanomistajien muuttaa tietoisuutta. Ne pelkää nää maanomistajat, että siinä on jotain EU-juttuja takana. Ne maanomistajat pelkää, että sil on EU:lla jotain vaikutusta täs meidän jutussa. Mut sitten kun ne ymmärtää, että sillä ei oo mitään tekemistä meijän kanssa niin se helpottaa. (T3)*

Sama ilmiö on nähtävillä muissakin luonnonsuojeluhankkeissa, kuten *METSO-yhteistoimintaverkostoissa.* Myös yhteistoimintaverkostoissa mukana olleet maanomistajat olivat alussa yleisesti varautuneita. Metsänomistajat olivat pelänneet kysymyksen olevan ”pakkosuojelusta” ja tehneet vertauksia *Natura 2000* -ohjelmaan. (Keinonen &Primmer 2006, 39–40.)

Ympäristöasioiden yhdistäminen Euroopan Unioniin ei ole yllättävää, sillä suomalainen ympäristöpolitiikka määrittyy pitkälti Euroopan Unionin perusperiaatteiden mukaan. Kansallisiakin erityispiirteitä kuitenkin on. (Kts. esim. Palviainen 2004.) *Natura* -prosessin aiheuttama konflikti on varjostanut maanomistajien ja ympäristöhallinnon välejä pitkään. Eräs Naturaan kantaa ottanut kirjoittaja kertoi luottamuksen ympäristöhallintoon menneen ehkä pitkäksikin aikaa. Kimmo Saariston mukaan näyttää siltä, että ympäristöviranomaiset jostain syystä olettivat kansalaisten ja erityisesti maan- ja metsänomistajien luottavan ympäristöhallintoon ja sen toimiin automaattisesti: toisin sanoen että heillä olisi passii-

vista systeemistä luottamusta. Sen sijaan *Natura* -konflikti aktivoikin luottamussuhteen ja sai kansalaiset kysymään, ovatko ympäristöhallinnon virkamiesasiantuntijat oikeassa ja voiko heihin luottaa. (Saaristo 2000, 131–137.)

Luonnonsuojelujärjestöillä ei ole maatalouden ympäristöpolitiikassa samanlaista menneisyyden taakkaa kannettavanaan. Tämä on näkemykseni mukaan helpottanut Ahomansikan hyväksyttävyyttä maanomistajien keskuudessa. Myös kandidaatin tutkielmaa varten haastattelemani Kanta-Hämeen hankevetäjä näki ympäristöjärjestön edustajana olemisen hankkeessa enemmän hyödyllisenä kuin haitallisena. Hän huomautti järjestön olevan hyvä välittäjä viranomaisten ja maanomistajien välissä.

> *Siis kun aika monilla näistäkin maanomistajista on kielteinen kokemus Natura-kierroksista niin heille on helpotus, että ei olla viranomaisia. Sillon oli tällasia alussa, yks maanomistaja kertoi. Että Ympäristökeskuksen virkamies tuli liian korskealla asenteella, että minä lunastan tämän sinulta. Ja sit se oli vieny tilanteen ihan solmuun, joka ei oo Ympäristökeskuksen kanssa auennu vieläkään. Me ollaan oltu hyvä välittäjä siinä.(H2)*

Nähdäkseni järjestö onkin välittäjäasemassaan onnistunut omalta osaltaan kuromaan umpeen sitä luottamusvajetta, joka maanomistajien ja luonnonsuojelua edistävien tahojen välillä on vallinnut. Maaseudun ympäristökysymyksissä maataloutta näkyvämmän roolin on järjestöjen keskuudessa saanut metsiensuojelu. Erityisesti 1990-luvulla Luonto-Liitto näkyi tiedotusvälineissä hyvin ja sen nimi yhdistettiin voimakkaasti metsiensuojeluun. Järjestö pysäytti suoran toiminnan keinoin useita hakkuita luonnonsuojelullisesti arvokkaissa metsissä. Luonto-Liitto nosti toiminnallaan esiin suurempia tai pienempiä kohteita, joihin ympäristöhallinto ei halunnut tai voinut tarttua. (Heimonen & Kaaro 1999, 200.) Myös Päijät-Hämeen alueen hankevetäjä oli edistänyt metsiensuojelua. Hän epäili tämän vaikuttaneen Asikkalan kunnan vastahakoisuuteen lähteä tukemaan hanketta taloudellisesti.

> *No alussa siinä oli tietysti sellaista epäluuloa. Asikkalan kunta ei halunnut tukea. Sysmä lähti heti ja Hattula lähti heti. Lammikin tais sit aika nopeasti. Asikkalan kunta vastusti henkilökohtaisesti minun takiani. Mä oon täällä metsiensuojelua edistäny. Siellä on pari tyyppiä, jotka inhoaa mua yli kaiken. Ja mä oon arvostellu metsänhoitoyhdistyksen toimintaa täällä ihan yleisökirjoituksissa ja myös ton 4H:nkin toimintaa. Mä tiedän Itä-Hämeen metsänhoitoyhdistyksen työntekijän, joka on ihan mahdoton metsiensuojelun vastustaja. Niin se sitten sai provosoitua silloin ekalla kierroksella sen porukan taakseen,*

mutta sen takiahan mä soitin niille kunnanhallituksen jäsenille ja mä perustelin tän tarkalleen mitä me tullaan tekemään ja miten kunta hyötyy siitä itse. Että työttömiä palkataan. Se muuttui sitten toisessa äänestyksessä. Siinä oli muutama kuukausi eroa näiden kahden äänestyksen välillä. Ja nehän ei meinannu ensin äänestää uudelleen ollenkaan.(H1)

Myös Asikkalan kunnan epäluulot olivat hälvenneet projektin edetessä. Uuteen hankkeeseen Asikkalan kunta oli ilmoittanut lähtevänsä mukaan jo ennen tietoa rahoituksen varmistumisesta.

Luottamuksen rakentumista voi hidastaa myös epätietoisuus perinnemaisemien ”suojelustatuksesta”. Ympäristöhallinto kartoitti arvokkaita perinnebiotooppeja 1990-luvulla. Eräs kandidaatin tutkielmaan haastattelemani maanomistaja luuli aluksi arvokkaiden perinnemaisemien kuuluvan tiukasti suojeltujen alueiden piiriin. Työssäni perinnemaisemien hoitoprojektin koordinaattorina Pirkanmaalla kesällä 2008 ilmeni myös, etteivät maanomistajat myöskään aina tiedä hoidon vaikutuksesta maanomistusolosuhteisiin. Hankkeessa mukana ollut maanomistaja tiedusteli, onko hänellä oikeutta myydä maitaan perinnemaisemaprojektin käynnistyttyä. Perinnemaisemille ei kuitenkaan ole omaa suojeluohjelmaa. *Natura 2000* -verkostoonkin niitä on sisällytetty erittäin vähän. Perinnemaisemien säilymisessä lajistonsuojelun pääpaino onkin alueiden hoitamisella. Luonnonsuojelulain nojalla voidaan tehdä erityisesti suojeltavan lajin rauhoituspäätöksiä, mutta tämä ei takaa esiintymien hoitoa. (Lehtinen 2007.) Haastateltujen keskuudesta löytyi kuitenkin epäilyä tulevaisuutta kohtaan.

Oon sen verran vanhanaikainen että kun on Natura-hankkeet ja muut niin vähän hirvittää. Mä Marjollekin [hankevetäjä] sanoin että täs on tarjolla se, että kun ei oo montaa vuotta kun rupee tulee näitä yhteiskunnan apuja tän hoitoon niin sitten voi olla se tarjolla että se siirretääskin kokonaan yhteiskunnan hoitoon. Voihan se olla et se siirtyy täst koko huusholli muutenkin yhteiskunnan hoitoon. Et se on siellä aina kummittelemassa näissä. Lähinnä yksityisenä maanomistajana tulee mieleen nää mahdolliset sanktiot tai pakkolunastukset tai muut. Nehän siel kummittelee sitten nykyään vähän mielessä. Koska yhteiskunnalla ei oo rahaa täysin kuitenkaan korvata näitä. Täysimääräisesti. (M2)

Yksittäistapauksissa ennakkoluuloja oli esiintynyt myös hoitotoimenpiteitä tekeviä työllistettyjä kohtaan.

No varmasti just niinkuin että pitkäaikaistyöttömiä, että eihän ne mitään tee. Mut ne on ihan yksittäisiä sellaisia ettei mitään voimakasta vastustusta. (H1)

Hankkeessa on hoidettu perinnebiotooppeja pääosin raivaamalla, niittämällä ja käsin kitkemällä. Karjan pidon vähennyttyä eläinten järjestäminen kaikille hoitokohteille on vaikeaa tai lähes mahdotonta. Tällöin vaihtoehdoksi jää niitto. Kaikki eivät kuitenkaan uskoneet niittämisen tehokkuuteen.

Ja sitten sellasta että mitä niitä nyt niittämään, että lehmiähän siellä pitäis olla. Mutta kun lehmät on menny. (H1)

Tutkimusten mukaan laidunnus ja niitto täydentävät toisiaan. Toisille paikoille laidunnus soveltuu paremmin, toisille niitto. Niittyjen kohdalla parasta hoitoa useimmiten olisi niitto yhdistettynä jälkilaidunnukseen. Tämä olikin niittyjen perinteinen hoitotapa. (Pykälä 2001, 133.) Projektissa on kuitenkin annettu maanomistajille myös apua laidunnuksen aloittamisessa. Apu on ollut neuvontaa ja laidunaitojen rakentamista. Jatkohoito saatiin järjestetyksi kymmenelle kohteelle, joilla alkoi laidunnus tai osalla kohteista laidunnusta laajennettiin uusille alueille. (Luonto-Liiton Hämeen piiri ry. 2008.)

Meil on tavoitteena että me saadaan nää laidunnukseen, jollain tapaa. Me ollaan pyritty antamaan neuvonta-apua maanomistajille. Heitä neuvottu ja avustettu näissä asioissa. Sitten erityistuesta Päijät-Hämeen alueen osalta mä pystyn sanomaan, että kaksi kohdetta on menny erityistukeen. Sitten on mennyt muuten laidunnukseen kaksi. Että niissä ei mitään erityistukea ole sitten. Kaikkihan ei ole oikeutettuja niihin. Ja me ollaan sillä tavalla avitettu myös, että me rakennetaan laidunaitoja. Me saadaan niin kuin sillä tapaa sitä asiaa eteenpäin, että me annetaan ilmainen palvelu maanomistajille. Se on helpompi aloittaa se laidunnus sitten kun se käynnistysvaihe tulee meiltä ja jatkaa.(H1)

5.2.3 Maanomistajien luottamuksen rakentuminen hankkeeseen

Maanomistajien epäluulot hanketta kohtaan hälvenivät kuitenkin projektin edetessä. Kysyin Päijät-Hämeen alueen hankevetäjältä, mikä hänen mukaansa oli voittanut maanomistajien epäluulot projektia kohtaan.

Mikä voitti epäluulot? (Haast.)

Kai se et ne on nähnyt sen että hyvää jälkeä syntyy. Ja ehkä sekin että ne muistaa sitten, että ompa hienoa, että he ei muistanutkaan että se on tän näkönen ollut. Että tavallaan ne innostuu itsekin siitä kun se on hoidettu se maisema.(H1)

Hyvin tehty työ ja sen näkyminen vaikuttaisi olevan yksi keskeisistä tekijöistä, joka on synnyttänyt maanomistajien luottamuksen ja innostuksen projektia kohtaan. *Ahomansikka*-hanke on toiminut tavalla, joka on herättänyt maanomistajissa luottamusta. Hankkeessa tapahtunut vuorovaikutus on synnyttänyt keskinäistä luottamusta toimijoiden välille. Tiedonvaihdon ja vuorovaikutuksen seurauksena muodostunutta luottamusta on Keinosen ja Primmerin mukaan havaittu myös *METSO-yhteistoimintaverkostohankkeissa* (Keinonen & Primmer 2006, 36).

Tehty työ näkyy paitsi maiseman avautumisena, myös harvinaistuneiden kasvilajien lisääntymisenä useilla hoitokohteilla. Esimerkiksi Laulaisten niityllä Hattulassa alueellisesti uhanalaista etelänhoikkaängelmää (Thalictrum simplex ssp. simplex) havaittiin ensimmäisenä vuonna 50 yksilöä. Projektin päättyessä määrä oli kasvanut yli viiteensataan. Hoitokohteista ja työn etenemisestä kohteissa otettiin valokuvia, joita on käytetty hankkeen raportoinnissa ja seurannassa. Työntekijät pitivät hoitopäiväkirjaa, johon he kirjasivat kunkin päivän työt ja muut havainnot hoitokohteesta. Hankevetäjät merkitsivät havaintoja uhanalaisten ja muiden harvinaisten kasvilajien esiintymistä. Järjestelmällisempää seurantaa tehtiin kolmella hoitokohteella. Hämeen ympäristökeskus aloitti kesällä 2008 yhteistyössä Asikkalan kunnan kanssa seurantatutkimuksen hoitotyön vaikutuksesta kasvillisuuteen Vanhankartanon niityillä ja Viitailan kartanon laitumilla. Myös Sysmän Joutsjärven laitumet otettiin mukaan seurantaan. (Luonto-Liiton Hämeen piiri ry. 2008.)

Kankainen on tuonut esiin yhteyksiä ja tilanteita, milloin luottaminen ja luottavaisuus on paremmin saavutettavissa. Hän mainitsee muun muassa tuttuuden ja välittömän vuorovaikutuksen, kulttuurisen läheisyyden ja yhteisen kielen edesauttavan luottamuksen tuntemista ja syventymistä (Kankainen 2007, 48–49).

Kommunikaation toimiminen on olennaisessa osassa luottamuksen syntymisessä. Vuoropuhelu hankevetäjien ja maanomistajien välillä on ollut vilkasta. Hankkeen hoitokohteet sijaitsivat usein talojen pihapiirissä tai niiden välittömässä läheisyydessä. Erityisesti tästä syystä kanssakäyminen hankevetäjien

ja maanomistajien välillä oli usein tiivistä. Päijät-Hämeen alueen hankevetäjä kuvaili vastaanoton olevan usein lämmin.

> *Kyllä ne kestitsee meikäläistä kun käy siellä. Nytkin olin melkein toista tuntia tuolla yhdessä kohteessa viime viikolla. Kaikki tietysti ei oo kotona, sillä tavalla että käy työssä osa päivisin. Kyllä ne kovasti juttelee näistä asioista. (H1)*

Hankevetäjän kylään kutsuminen on luottamuksen ele. Luottaessamme toiseen, avaudumme hänelle ja päästämme hänet lähelle niitä asioita, jotka ovat meille tärkeitä (Jones 1996, Kotkavirran 2000, 57 mukaan). Parin muualla asuvan maanomistajan kanssa hankevetäjä on keskustellut ainoastaan puhelimessa. Yhteyttä maanomistajiin on pidetty myös hoitokausien välillä. Syksyisin hankevetäjä soitti kaikille maanomistajille ilmoittaakseen hoitokauden päättymisestä ja jatkumisesta uudelleen tulevana keväänä. Talvella tärkeä huomionosoitus on ollut joulukorttien lähettäminen. Kaikki haastattelemani maanomistajat kertoivat yhteydenpidon toimineen hyvin.

Maanomistajien ja työllistettyjen välisen kanssakäymisen määrä vaihteli paljon kohteesta riippuen. Osassa kohteissa maanomistajat olivat olleet mukana hoitotoimenpiteiden tekemisessä. Tarjottu apu on ollut esimerkiksi puiden poistoa tai niitetyn heinän toimittamista pois alueelta. Kaluston lainaaminen heinän kuljettamiseen on projektille ensiarvoisen tärkeää. Hoitotöissä aktiivisesti mukana ollut maanomistaja kertoi olevansa jatkuvasti tekemisissä työllistettyjen kanssa.

> *Kyllä. Päivittäin. Aina kun ovat töissä vaan tossa niin täytyy käydä haastattelemassa. (M2)*

Kaikki maanomistajat eivät kuitenkaan olleet tekemisissä työllistettyjen kanssa. Osa maanomistajista oli palkkatyössä muualla työllistettyjen hoitaessa kohteita arkipäivisin. Kanssakäymisen tiiviyteen vaikutti myös se, kuinka lähellä taloa hoitokohde sijaitsi.

> *Täytyy sanoa että se on sen verran siel mäen takana että mä en sitten välttämättä aina edes huomaa, koska ne tulee sieltä M1)*

Hanke on koskettanut maanomistajien lisäksi myös monia muita ihmisiä. Hankevetäjä näki hankkeen olevan isommankin ryhmän yhteistyöprojekti ja piti yhteistyötahojen suurta määrää hyvin positiivisena asiana.

Mikä on myönteistä vielä että yhteistyötahoja on paljon. Että tässä tavallaan pidetään sellasta isompaakin verkkoa käsissä, että sidosryhmiä on paljon. Kunnat, työvoimatoimistot, Helsingin yliopisto, ympäristökeskus, työntekijät. Et tää on niinkun sellanen ison ryhmän yhteistyöprojekti, mikä on kans mun mielestä hyvin positiivista. Onhan tää ollu tosissaan pelkkää herkkua, että ei oo tarvinnu taistella kenenkään kanssa. (H1)

Yhteistyön toimimiseen tarvitaan luottamusta. Sen olemassaolo nopeuttaa ja helpottaa asioiden hoitamista. Lähetin sähköpostiviestin Hämeen ympäristökeskukseen kesällä 2008 tiedustellakseni heidän teettämistään ympäristönhoitotöistä. Luottamuksesta kertoo näkemykseni mukaan sekin, että Hämeen ympäristökeskuksesta vastattiin ympäristökeskuksen ympäristönhoitotöiden kuuluvan *Ahomansikka*-projektiin (Erkamon sähköpostiviesti 2008). Luottamuksesta kertoo mielestäni myös se, että Hämeen ympäristökeskus lähti rahoittamaan vuoden 2011 loppuun kestävää jatkohanketta huomattavalla summalla. Ympäristökeskuksen avustus edesauttoi myös TE-keskuksen myönteistä rahoituspäätöstä (Luonto-Liiton Hämeen piiri ry. 2009).

5.2.4 Yhteinen näkemys toiminnan merkityksestä

Kylätoimintaa tutkineen Hyyryläisen (1994, 146) mukaan kylätoiminnan parissa työskentelevien ihmisten välille muodostuu luonnollisesti myös ystävyyssuhteita. Kokonaisuuden kannalta olennainen luottamus ei kuitenkaan perustu ystävyyteen, vaan yhteiseen näkemykseen kylätoiminnan merkityksestä**.** Olennaista *Ahomansikka*-projektin toimivuudessakin on nähdäkseni toiminnan merkityksen ymmärtäminen. Päijät-Hämeen hankevetäjän mukaan maanomistajat ovat alusta lähtien pitäneet perinnemaisemien säilymistä tärkeänä.

Silloin kun mä tein sinne Ympäristökeskukselle sen selvityksen hoidon tilanteesta niin mähän tein sellasen puhelinkyselyn, että koska on viimeks hoidettu ja mitä on tehty. Niin siinä yhteydessä kysyin, että tällanen projekti on lähdössä käyntiin, että kiinnostaisko niitä. Että siinä ne antoi tavallaan niinkun sen ensimmäisen lupauksen ja sitten kun projekti alkoi niin otin yhteyttä. Sitten menin paikalle ja käytiin niityllä ja sitä kaikkea tietysti. Sitä taustatietoa siinä käytiin läpi, että milloin on hoidettu ja mitä on tehty. Ja kyllähän sitä kaikkea yleistä keskustelua säätiloista ja maaseudusta ylipäätään käytiin. Ja ennen kaikkea tästä maaseudun tai maatalouden rakennemuutoksesta, että miten nää jää. Kaikki ne niin kuin arvostaa sitä että perinnemaisemat pysyy avoimena. (H1)

Laura Kröger kartoitti tutkimuksessaan postikyselyn avulla maanviljelijöiden näkemyksiä osallistumisesta, vaikutusmahdollisuuksista ja ympäristönhoidosta. Viljelijöistä vähintään 90 % piti maatalouden merkitystä maisemaan vähintään merkittävänä. Myös monimuotoisuuteen liittyvät ongelmat oli tiedostettu, sillä 65% viljelijöistä näki maatalouden vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen vähintään suurena. Kuitenkin vain noin puolet vastaajista piti perinnebiotooppien hoitoa järkevänä toimenpiteenä. (Kröger 2002, 49–51.) Haastattelemani *Ahomansikka*-hankkeessa mukana olevat henkilöt näkivät kuitenkin perinnebiotooppien hoidon asian lähes yksimielisesti tärkeäksi asiaksi. Toiminnan merkityksellisyyden taustalla piilevät asiat voivat näyttäytyä erilaisena luonnonsuojelujärjestölle, työllistetyille ja hankkeessa mukana oleville maanomistajille. Olennaista on kuitenkin se, että toiminta joka tapauksessa nähdään syystä tai toisesta merkityksellisenä.

Wilsonin ja Bryantin (1997, 8) tavoin näkemykseni ympäristönhoitajien joukosta on laaja. Siihen kuuluu paljon muitakin tahoja kuin valtio. Valtion lisäksi ympäristönhoitajia ovat muun muassa ympäristöjärjestöt, monikansalliset yhtiöt, kansainväliset rahoituslaitokset, maanviljelijät, kalastajat sekä metsästäjä-keräilijät. Erilaiset ympäristönhoitajatyypit edustavat erilaisia ympäristöön liittyviä maailmankuvia, asenteita ja diskursseja. (Wilson & Bryant 1997, 61–81.) Myös Katriina Soinin väitöskirjatutkimuksen mukaan paikallisilla asukkailla ja asiantuntijoilla on usein erilaiset käsitykset monimuotoisuudesta. Maaseudulla asuville maaseutuympäristö on moninainen kokonaisuus eikä ekologisesti arvokkaiden kohteiden muodostamana kudelma, jollaisena monimuotoisuuden asiantuntijat maaseutuympäristön helposti näkevät. (Soini 2007, 70–72.) Kasvinviljelijä Marja Alastalo Hausjärveltä alusti *Maatalouden LUMO -neuvottelupäivässä* helmikuussa 2008 maatilan luonnonarvojen vaalimisesta. Myös hänen mukaansa maatilan luonnonarvot ovat maanviljelijän näkökulmasta kokonaisuus. Maatilataloudenharjoittajat tarvitsevat arvokkaiden luontokohteiden löytämiseen ja vaalimiseen aikaa ja mahdollisuuksia. Ajanpuutteessa luontoasioita on helppo lykätä. Tavallisestakin tukiviidakosta selviäminen vie paljon aikaa. (Alastalo 2008.)

Tekemieni haastattelujen perusteella maatilataloutta harjoittaneille perinnemaisemien merkitys näyttäisi tyypillisesti muodostuvan hoidetusta maisemasta ja perinteiden vaalimisesta. Myös Hämeen Sanomien haastattelema, hankkeessa mukana oleva maanomistaja korostaa puheessaan maisemaa. Hän on katsellut vanhoja valokuvia alueelta ja huomannut monien alueiden olevan pusikoitumassa. (Hämeen Sanomat 24.7.2007.) Myös Niemisen (1994, 76) mukaan maatilataloudenharjoittajat käsittävät luonnon ennen kaikkea maisemana ja luonnon arvostus perustuu näin esteettiseen kokemukseen. Luonnonsuojelijoille perinnemaisemien hoitamisen mielekkyys koostuu ensisijaisesti harvinaisten lajien pelastumi-

sesta. Työllistetyille merkitys muodostuu edellisten lisäksi myös mielekkään työn tekemisestä.

> *Kun se avataan se maisema niin kyl siinä näkee mitä on kun työ tehdään. Niin sen jälkeen näkee sen työn minkä on tehnyt. Kun sä meet siihen kattomaan niin sä näät, että voi ei. Sitten kun sä oot tehny työn niin on eri. Sitä oikein laittaa kädet ristiin, että mitä on tullu tehtyä. (T2)*

Maisemanhoito, luonnonsuojelu ja mielekkään työn tekeminen ovat erilaisia polkuja, joiden kautta voidaan päätyä samaan lopputulokseen perinnemaisemien hoidon tärkeydestä. Etienne Wengerin (2000, 225–234) mukaan yksi sosiaalisen oppimisen ehdoista on yhteisöjen yhteinen tavoite. *Ahomansikka*-hankkeessa tämä yhteinen tavoite on maisemanhoito.

5.2.5 Luottamuksesta, yhteistyöstä ja yhteishengestä syntyy paikallista toimintaa

Yhteiseen tavoitteeseen voidaan pyrkiä yhteistoiminnalla. Yhteistoiminta hankkeessa konkretisoituu parhaiten tilanteissa, joissa maanomistajat ovat olleet mukana auttamassa hoitotöissä. Tavallisesti maanomistajat olivat osallistuneet kohteiden hoitoon kuljettamalla syntyneen niittojätteen pois perinnebiotoopilta. Joissain kohteissa maanomistajat olivat kaataneet hankevetäjien ohjeistuksen mukaisesti talvella puita hoitokohteella. Yhteistyön määrä vaihtelee hoidettavasta kohteesta riippuen, mutta parhaimmillaan hoito on muodostunut maanomistajan ja hankkeen työntekijöiden yhteiseksi projektiksi. Yksi haastattelemistani maanomistajista kuvaili kohdetta hoidetun yhteistoimin.

> *Yhteistoiminnalla me ollaan sitä puuhailtu. (M2)*

Tällaisessa tapauksessa kaikki asianomaiset osallistuvat suojelun toteuttamiseen ja voidaan puhua yhteistoiminnallisesta luonnonsuojelusta. Etienne Wenger (2000, 225–234) pitää yhtenä sosiaalisen oppimisen ehtona yhteisöjen kykyä ymmärtää toistensa käytettävissä olevat resurssi- ja keinovalikoimat. Puunkaato- ja heinänkorjuutöihin ryhtyessään maanomistajat ovat ymmärtäneet hankkeen rajalliset resurssit. He tietävät olevansa suureksi avuksi osallistuessaan hoitotöihin. Myös luonnonsuojelujärjestön on täytynyt ymmärtää maanomistajien rajalliset mahdollisuudet hoitotöissä auttamiseen. Maanomistajat ovatkin saaneet osallistua hoitotöihin siinä määrin kuin se heille sopii.

Yhteistoiminnalla hoidetulla perinnebiotoopilla oli syntynyt yhteistoimintaa myös eri hankkeiden välil-

lä. Kohteella oli järjestetty talkoita myös Lahden seudun ympäristöpalveluiden hallinnoiman *Vanamo*-hankkeen toimesta. *Ahomansikka*-projekti oli osallistunut talkoissa syntyneen niittojätteen poiskuljettamiseen.

> *Tää Vanamo-hanke, joka Lahdesta käsin hoidettiin, on ollu tässä. Että nää Ahomansikan porukat kävi ne heinät. Siirrettiin ne pois tuolta sitten. Kyllä kasattiin silloin talkooporukassa, mutta Ahomansikan ryhmä oli sitten jelppimässä peräkärryillä niitä pois.(M2)*

Asikkalan työryhmä oli myös lupautunut niittämään maitohorsmaa kyläyhdistyksen ylläpitämältä niityltä Sysmässä. Yli projektirajojen toteutunut yhteistoiminta kertoo perinnemaisemien hyvän tilan olevan toimijoiden yhteinen tavoite. Yhteistoiminta luo myös yhteishenkeä. Yhteishenki on Hyyryläisen (1994, 133) mukaan yhteistoiminnan ideaalinen ulottuvuus ja samalla sitä kokoava voima. Yhteishenki on tietoisuus, jonka perusteella yksittäiset toimijat voivat tulkita ja ymmärtää merkityksiä sekä suhteuttaa päämääriä yhteistoiminnan perustaksi. Hyyryläinen nostaa esiin luottamuksen yhteishengen keskiössä. Luottamus kantaa toiminnan juonta, joka kutoo yhteistyön ja yhteishengen paikalliseksi toiminnaksi. Luottamus onkin yksi niistä asioista, joita tarvitsemme voidaksemme lähestyä toisiamme, elää ja toimia yhdessä. Epäluottamus sen sijaan loitontaa meitä toisistamme. (Kotkavirta 2000, 55.)

Maanomistajien osallistuminen hoitotoimenpiteisiin on vaihdellut paljon kohteesta riippuen. Päijät-Hämeen hankevetäjä oli kuitenkin tyytyväinen maanomistajien aktiivisuuteen ja piti sitä tärkeänä projektin toimivuudelle.

> *Miten maanomistajat ovat olleet mukana näiden hoitotöiden tekemisessä?(Haast.)*

> *No osa on ja osa ei oo. Riippuu siitä onko työssä päivisin ja muuten, että jos on jo ikäihminen. Mutta onhan meillä hienosti ollu. Että tarvittaessa aina traktorin kanssa tuo kärryn, että työryhmät saa sillä sitten heinät siirrettyä ja sitten vie pois. Ennen kaikkea poiskuljetuksessa just on tärkeetä, että saadaan kalustoa lainaks. Että tuollahan on esimerkiks Joutsjärvellä, Sysmän puolella, se tuo traktorin meille sinne ja ryhmä sitten siirtelee sitä paikasta toiseen sitä kärryä. Että antaa ajaa sillä traktorillakin. Ja sitten on silloin ekana vuonna, kun oli suosituksia yhdessä kohteessa puun poistosta niin sit maanomistaja poisti talvella sitä puustoa. Ja sit on pyritty siihen että ne poistais risuja ja tai me ollaan noita harmaaleppiä kaadettu. Kaverit pistää ne rungot kasaan niin sitten maanomistaja vie talven aikana ne pois. (H1)*

Vaikka maanomistajat eivät olisi olleet mukana auttamassa hoitotöissä, oli heidän kanssaan neuvoteltu suoritetuista hoitotoimenpiteistä. Yhteistoiminnallisuuden mukaisesti luonnonvarojen käytön tuleekin olla ohjeiden soveltamista yhteistyössä paikallisten ihmisten kanssa (kts. esim. Lee 1993).

Maanomistajien toiveiden kuunteleminen vahvistaa maanomistajien *hallinnan tunnetta* omaan maahansa. Hallinnan tunne synnyttää Ilmosen (2000, 35) mukaan myös luottamusta. Tunne on sitä vahvempi, mitä enemmän sillä on tukenaan institutionaalisia, kohtalaisen pysyviä ja yhteiskunnan jäsenten hyvin tuntemia toimintamalleja. Myös työelämässä toteutettu tutkimus tukee näkemystä. Organisaatiojohdon ja ammattiyhdistysliikkeen edustajien väliset luottamussuhteet toimivat parhaiten siellä, missä oli vakiintuneita, sitä tukevia toimintamalleja, kuten avointa tiedotusta sekä toisen osapuolen ottamista mukaan toiminnan kehittämiseen.

Kuva 4 Laidunaidan rakentamista Vanhankartanon niityillä Kuva: Marjo Kuisma

5.3 Yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu ympäristökasvatuksen välineenä

Yksi *Ahomansikka*-projektin tavoitteista oli paikallisten tahojen innostaminen hoitotyön jatkamiseen projektin päätyttyä. Innostaminen tapahtui järjestämällä kaksi perinnemaisemien hoitoa käsittelevää seminaaria sekä informoimalla henkilökohtaisesti maanomistajia, karjanpitäjiä ja muita potentiaalisia tahoja hoitomahdollisuuksista (Luonto-Liiton Hämeen piiri ry. 2008). Projektilla voidaankin nähdä olleen myös ympäristökasvatuksellisia tavoitteita. Ympäristötietoisuuden kehittymisen voi olettaa edistäneen yhteistoiminnallista luonnonsuojelua, sillä ympäristötietoiset henkilöt toimivat todennäköisesti hankkeessa aktiivisimmin. Päädyinkin tarkastelemaan työssäni myös sitä, miten hanke on vaikuttanut siinä mukana olevien toimijoiden ympäristötietoisuuden kehittymiseen. *Ahomansikka*-projektissa on paljon samoja piirteitä kuin ympäristöhallinnon ympäristönhoitotöissä. Maiseman lisäksi sen voi olettaa muokanneen myös paikallisten käsityksiä ympäristöstä ja lisänneen heidän ympäristötietoisuuttaan. Simo Palviaisen mukaan oman elinympäristön kohentaminen ja vaaliminen tuovat ihmisten ympäristökäsityksiin konkretiaa. Ympäristönhoitotyöt vaikuttivatkin muokkaavan asenteita ja luovan pohjaa ympäristön entistä tarkemmalle vaalimiselle. (Palviainen 1998, 46.) Selvitin tutkielmassani, miten *Ahomansikka*-hanke on vaikuttanut siinä mukana olevien toimijoiden ympäristötietoisuuteen.

5.3.1 Työllistettyjen motivaatio perinnemaisemien hoitamiseen

Perinnemaisemien hoitotöitä hankkeessa tekevät siihen työllistetyt pitkäaikaistyöttömät. Työskentely tapahtuu työ- ja elinkeinotoimiston myöntämän *palkkatuen* turvin. Palkkatukea voidaan myöntää työttömän henkilön palkkauskustannuksiin, joka ei työllisty avoimille työmarkkinoille tai sijoitu koulutukseen. Palkkatuen myöntämistä harkitaan tapauskohtaisesti. Tuetun työn tulee parantaa työttömän työnhakijan ammattitaitoa ja työmarkkina-asemaa sekä edistää pitkään työttömänä olleen pääsemistä avoimille työmarkkinoille. Palkkatukea voidaan myöntää työsopimussuhteessa tehtävään työhön tai oppisopimuskoulutukseen. Tukea voivat saada kunnat, yritykset ja muut yksityisen sektorin työnantajat, muun muassa yhdistykset, säätiöt ja kotitaloudet sekä sosiaaliset yritykset. Palkkatuki muodostuu kahdesta osasta, perustuesta ja lisäosasta. Vuonna 2009 perustuen suuruus oli 25,63 euroa päivältä. Lisäosan suuruus vaihtelee tapauksittain työ- ja elinkeinotoimiston harkinnan mukaan. Lisäosan suuruus on enintään 60 % perustuen määrästä, joissakin tapauksissa enintään 90 % perustuen määrästä. Tuen määrään vaikuttavat työnhakijaan liittyvät seikat. (Työ- ja elinkeinotoimiston internetsivut, Palkkatuki ja muut tuet.)

Kansalaisjärjestöt ovat työllistäneet Suomessa merkittäviä määriä työttömiä. Vuodesta 1993 lähtien

yhdistykset ja yritykset ovat työllistäneet työttömiä vuosittain n. 25 000. Suhteessa työvoiman määrään järjestöt ovatkin Suomessa ylivoimainen työttömien työllistäjä. (Harju 2000, 14–15.)

Motivaatio on keskeinen käsite työelämässä, kun yritetään ymmärtää miten ihmiset tulkitsevat ympäristöään, ryhtyvät toimeen ja ohjaavat toimintaansa. Ilman motivaatiota ei synny suorituksia ja tuloksia. Työorganisaatioiden strategian mukainen toiminta ei ole mahdollista ilman yksilön halua työskennellä. (Nurmela & Vartiainen 2002, 188.) Yhteistoiminnallinen luonnonsuojelukaan ei olisi mahdollista ilman motivaatiota. Työllistetyt olivat motivoituneita perinnemaisemien hoitamiseen. Parhaimmillaan työ koettiin paitsi arvokkaaksi, myös luovaksi.

> *No tää oli mulle henkilökohtaisesti kun näki näitä uusia kasveja ja tunnisti niitä. Se ja sitten tosiaan tää maiseman rakentaminen. Tunsi että mä olen niinkuin taiteilija siellä. Että siinä palauttaa sen mikä on ollut vanhaa, sellaista alkuperäisempää ja ihmiselle läheisempää ja luonnollisempaa. Niin nyt me palautettiin se mitä ne ihan oikeat elukat teki aikoinaan. Laidunsi siellä. Niitten ansiosta se kasvillisuus mikä oli katoamassa niin nyt me ollaan tehty se käsipelillä. Se oli sen arvoinen. (T4)*

Kaikki haastatellut työllistetyt olivat pitäneet hankkeessa työskentelemisestä. Myös kandidaatin tutkielmaan haastattelemani Kanta-Hämeen hankevetäjä kertoi yhteistyön työllistettyjen kanssa sujuneen hyvin. Hattulan työryhmässä kaikki neljä ja Lammin työryhmässä kolme työntekijää olivat ilmoittaneet jo ensimmäisen vuoden elokuussa haluavansa töihin seuraavanakin vuonna. Hankkeen hyviksi puoliksi haastattelemani työllistetyt mainitsivat muassa raittiin ulkoilman ja kuntoilun, mukavat työkaverit ja hankevetäjän, työn jäljen huomaamisen, vaihtuvat maisemat sekä kasvien opettelemisen. Perinnemaisemien hoito koettiin mielenkiintoiseksi työksi.

> *Ei se tuolla pajallakaan. Kun mä olin siellä konepajalla. Niin ei se näkyny sillä tavalla. Kohde lähti aina, kun mä tein siellä viimeistelytyötä. Niin se kohde kun valmistu niin se lähti. Ei sitä kohdetta nähny enää ollenkaan. Se lähti maailmalle. Mä en nähny sitä sen jälkeen enää ollenkaan. Kun mä meen tonne niin mä näen että täällähän mä olin viime vuonnakin ja se on hyvän näköinen nytten. Siel oli paljon työtä ja aina tuli vaan seuraavaa. Täällä näkee että tää oli tällanen viime vuonna. Vähän niinkun tuntuu siltä, että työllä on mielenkiintoa. (T2)*

Kasvien runsastumisen näkeminen motivoi työllistettyjä töihin.

> *Tääl on esimerkiks hyvin harvinainen idänverijuuri. Et pidin työstä niin paljon, että opiskelin sen latinan kielisen nimen [Agrimonia Pilosa]. Se on ruususukuinen kasvi. Se oli hienoa nähdä ja sitten kun se rupes runsastumaan. Se säily ja runsastu sen takia kun me niitettiin sitä heinää sieltä ja raivattiin puustoa. Että ne sai myös valoa. Siinä on minulle sen työn arvo, se maiseman arvo. Mä tosiaan rakastan maisemaa ja luontoa. Että nää niinkun säilyis.(T4)*

Pieni palkka, sadekelit ja pitkät työmatkat sen sijaan harmittivat työllistettyjä. Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssin, Suomen Liikunta ja Urheilun sekä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton *Uusi työ* -projekti oli kansalaisjärjestöjen yhteinen työllisyyden tutkimus- ja kehittämishanke. Projekti keskittyi kansalaisjärjestöjen työllistämismahdollisuuksien selvittämiseen ja tarvittavien uudistusesitysten valmisteluun. Uudistusesitykset liittyivät lainsäädäntöön ja taloudellisiin tukiin. (Harju & Backberg-Edwards 2000, 9–11.) Myös *Uusi työ* -projektissa yhdistelmätyöstä saatua palkkaa pidettiin yleisesti ottaen riittämättömänä. Yli puolet projekteissa haastatelluista työllistetyistä arvioi kuitenkin oman taloudellisen tilanteensa parantuneen tukityöjakson aikana.

Myös *Uusi työ* -projektissa suurin osa työllistyneistä piti yhdistelmätuella työllistymistään merkityksellisenä asiana omassa elämässään ja koki yhdistelmätukijakson vastanneen heidän henkilökohtaisia odotuksiaan. Yhdistelmätuetun työn kokivat erityisen merkitykselliseksi ne pitkäaikaistyöttömät, joiden koulutukselliset lähtökohdat ja mahdollisuudet löytää palkkatyötä niin sanotuilta normaaleilta työmarkkinoilta, näyttivät taustatietojen valossa heikoimmilta. (Kivistö 2000, 114–188.)

Metsäntutkimuslaitos ja Metsähallitus ovat käyttäneet paljon vankityövoimaa luonnonhoitotöissä. Tutkimustulokset kertovat työn positiivisesta merkityksestä tekijöilleen. Ensimmäiset avolaitosvangit tulivat Aulangon puistometsään töihin vuonna 1997. Alue oli tuolloin Metsäntutkimuslaitoksen hallinnassa. Vuoden 2002 alusta alue siirtyi Metsähallituksen hallintaan ja Metsäntutkimuslaitos jatkoi vankityövoiman käyttöä Haapastensyrjän jalostusasemalla. Merja Kujalan opinnäytetyössä haastateltiin Metsäntutkimuslaitoksella työsiirtolatöissä olevia vankeja. Tutkimustulosten mukaan työsiirtolatyöhön osallistuminen kuntoutti siihen osallistuvia vankeja kokonaisvaltaisesti ja heidän psykososiaalinen toimintakykynsä kohentui. Työtaidot säilyivät tai paranivat ja uusia asioita opittiin. Saadulla palkalla oli suuri merkitys elämänhallintaan, kuten myös läheisten ihmissuhteiden antamalla tukiverkolla. Työ

koettiin mielekkääksi ja se antoi uudenlaisia selviytymiskeinoja siviilielämää varten. (Kujala 2007.)

5.3.2 Mikä se sellainen perinnemaisema on?

Ympäristötietoisuuden lisääntymisen selvittämiseksi on syytä tarkastella tilannetta ennen projektin käynnistymistä. Kysyin hankkeessa mukana olevilta työllistetyiltä ja maanomistajilta, mitä he ajattelivat perinnemaisemien hoidosta ennen hanketta. Kaikille hankkeeseen työllistetyille perinnemaisemien hoito oli ollut ennestään tuntematonta.

> *No emmä ollu vissiin koskaan kuullu edes nimeä. Tässä sitten kun alotettiin niin pikkuhiljaa oppi tuntemaan että mikä sellanen perinnemaisema on. Ei se ollu tullu missään vastaan ennen.(T3)*

Kahden haastateltavan kiinnostus asiaan oli kuitenkin herännyt välittömästi heidän kuultuaan projektista.

> *Mielenkiintoista. En ollut kuullutkaan aiemmin, ennen kuin Marjo [hankevetäjä] sanoi, kunnes se lappu tuli mulle. En mä sitä ennen tiennyt mikä on perinnemaisema. Kun se tuli se lappu niin mä aloin miettiä, että missähän meidän lähellä on perinnemaisema. Mä katoin sitä meidän tietä kun siinä on kalliota ja sellaista, että onko se perinnemaisemaa tämä. Että mikä niin kun lähinnä olis se kohde siinä meidän lähellä, mikä olis perinnemaisemaa. En mä tiennyt kyllä. (T2)*

Tiedottaminen ja valistus ovat keskeinen osa ympäristöjärjestöjen toimintaa. Työllistetyille jaettiin hankkeen aikana perinnemaisemien hoitoon liittyvää kirjallista materiaalia. Materiaalit ovat herättäneet osassa työllistetyistä myös syvempää kiinnostusta työtä kohtaan ja innostaneet etsimään itsenäisesti lisätietoa perinnemaisemien lajistosta. Myös yleinen kiinnostus kasveihin oli lisääntynyt.

> *Mä en tienny siitä mitään, mutta mä sain sitten tältä Marjolta [hankevetäjä] vihkoja. Sellaisia vihkoja mitä on perinnemaisemat ja niiden hoito. Mä lukaisin ne ja sitten mä innostuinkin, että täähän on mukava homma. Ei mulla ollu mitään tietoa siitä että mitä se on. Silloinhan mä innostuin ja mä oon ite ottanu sitten selvää asioista. Perinnemaisemista ja niistä kasveista. Pänttäsin mieleen. (T4)*

Työllistettyjen ja maanomistajien ennakkokäsitykset perinnemaisemien hoidosta poikkesivat paljon

toisistaan. Työllistetyille perinnemaisemien hoito oli tullut hankkeen myötä uutena asiana. Sen sijaan erityisesti maanviljelijöinä toimineille maanomistajille kohteiden hoito oli ollut luonnollinen osa arkielämää.

> *Se oli tosiaan ihan luonnonmukaista. Se kuului päivittäiseen arkeen, kesät talvet. Se maisema. Koska se tuli tän karjan kautta hoidettua. Sit oli kolmenlaisia laiduntajia kun oli lampaita ja lypsykarjaa ja hevosia niin siinä oli monet ahot hoidettu, monet pellot, mitkä oli jääny kivisyyden tai muun takia. (M2)*

Matti Nieminen haastatteli maatilataloudenharjoittajia 1990-luvulla toteutetusta rantojensuojeluohjelmasta. Niemisen mukaan luonto määrittyy maanviljelijöille hyvin pitkälti työn kautta. Luonto on aina ollut talonpojalle ensisijaisesti resurssi: Arvokas, kaunis ja säilytettävä luonto nähtiin osana omaa ympäristöä, jossa näkyy oman käden jälki. (Nieminen 1994, 76.)

Haastattelujen perusteella perinnemaisemien hoito näyttäytyy maanomistajille hyväksyttävänä luonnonsuojelun muotona. Maanomistajien näyttäisi olevan helpompi hyväksyä suojelumenetelmät, joissa perinteinen käyttöyhteys ja hallintaoikeusmaahan säilyy. Myös Janne Aution haastattelemien, Lapissa asuvien 45–60-vuotiaiden mieshenkilöiden mielestä ”järkevä” suojelu on enemmän luonnon varovaista hyödyntämistä kuin alueiden rajaamista luonnonsuojelualueiksi. ”Järkevä” suojelu sijoittuu totaalisen suojelun ja voimakkaan luonnon hyödyntämisen välimaastoon. (Autio 2003, 56.) Riikka Paloniemi selvitti väitöskirjassaan maanomistajien näkemyksiä ja kokemuksia yksityismaiden tilapäisestä luonnonsuojelusta. Myös hänen tutkimuksessaan konkreettisista suojelukeinoista metsänomistajat hyväksyivät omille mailleen mieluiten metsässä jo elävien kasvien ja eläinten hoidon. Lomakekyselyyn vastanneista metsänomistajista 44 % kannatti ja 30 % vastusti tätä suojelumenetelmää. Se oli tarjotuista suojeluvaihtoehdoista ainoa, jota kyselyyn vastanneista metsänomistajista useampi kannatti kuin vastusti. (Paloniemi 2008, 40 – 42.) Kimmo Saariston mukaan maanomistajat eivät ole kokeneet olevansa luonnonsuojelua vastaan. He ovat vastustaneet ainoastaan itsemääräämisoikeutensa kaventumista. Maanomistajat ovat pelänneet, että heiltä ollaan viemässä päätöksenteko-oikeus asioissa, jotka koskevat heidän omaa elämäänsä ja omistamiaan maita. (Saaristo 2000, 96.) Päätöksenteon autonomian säilyminen on ollut syynä myös *METSO-yhteistoimintaverkostojen* suosioon maanomistajien keskuudessa (Keinonen & Primmer 2006, 39–40). Myös perinnemaisemien hoitohankkeessa maanomistajien päätösvalta maihinsa säilyy ja hoito tulee hyväksyttäväksi.

Haastattelemani noin 60-vuotias työllistetty koki perinnemaisemien hoidon järkeväksi luonnonsuoje-

luksi, vaikka liiallisuuksiin ei luonnonsuojeluasioissa hänen mielestään kuulu mennä.

> *Mä vaan ajattelen että aika hyödyllistä tää on osittain. Eihän nyt missään luonnonsuojeluasiassa mihinkään liiallisuuksiin pidä mennä, mutta ihan hyvä asia. En mä nyt muuta voi sanoa. Kannatan.(T1)*
>
> *Perinnemaisemien hoito on kuitenkin sopivaa luonnonsuojelua? (haast.)*
>
> *On, on. Tottakai. Siihenhän liittyy paljon sellaista maisemallista. On taloa ja muuta. Ei pelkkää kasvustoa. Aitojakin rakennettu. Tässä on tää riukuaita. Siinä oltiin mukana. Tekemässä tota. (T1)*

5.3.3 Ympäristötietoisuuden lisääntyminen

Vaikuttavassa ympäristökasvatuksessa, aktiivisten ja ympäristövastuullisten kansalaisten kasvattamisessa, olennaista on *voimaantuminen* ja *osallistuminen*. Koskinen ja Paloniemi (2005, 26) nimittävät voimaantumiseksi prosessia, jossa yksilön luottamus omiin kykyihin kasvaa. Voimaantuminen on yksilön sisäinen voimantunne, omakohtainen kokemus pystyvyydestä ja kyvykkyydestä. Voimaantunut yksilö luottaa omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, kokee oman toimintansa merkityksellisenä ja haluaa toimia. Voimaantuminen edellyttää osallistumis- ja osallistamisprosesseissa saatuja myönteisiä kokemuksia ja kokemusta siitä, että niillä on vaikutusta. Eräs haastatelluista työllistetyistä kertoi yllättyneensä kyvykkyydestään hankkeessa työskennellessään.

> *Mikä asia on yllättänyt eniten tässä Ahomansikassa työskennellessänne? (Haast.)*
>
> *Jos sä tarkoitat sellaista henkilökohtaista, niin yllätti se, että mä olenkin aika hyväkuntoinen. Että kunto parani. Pystyikin olemaan oma-aloitteinen, kun siinä piti olla hyvin oma-aloitteinen. Ja vähän kekseliäs.(T4)*

Hanke olikin aiheuttanut haastateltavassa ympäristökasvatuksen kannalta olennaista voimaantumista. Voimaantuminen voi johtaa omaehtoiseen osallistumiseen uuteen ympäristövastuulliseen toimintaan. Tämä toteutuu, jos yksilö kokee myös valtautuneensa eli saaneensa itselleen edellytyksiä ja valtaa toi-

mia ympäristössään. (Koskinen & Paloniemi 2005, 29.)

Haastatteluaineisto osoitti hankkeen vaikuttaneen myös suoranaisesti siinä mukana olevien toimijoiden ympäristötietoisuuteen. Ympäristötietoisuuden kehittymistä oli tapahtunut niin työllistettyjen, maanomistajien kuin hankevetäjänkin keskuudessa. Ympäristötietoisuuden kehittyminen ilmeni erityisesti kiinnostuksena lajien tunnistamiseen.

> *Mikä asia hankkeessa on yllättänyt eniten?(Haast.)*
>
> *No lähinnä omakohtaisesti se et kun ei oo koskaan biologiaa opiskellu eikä mitään kasvitieteitä niin nyt on sitten vanhoilla päivillään oppinu näkemään jotain mitä ei oo luonnossa samalla lailla nähny. Tottakai, kun luonnon kanssa on tekemisissä ollu syntymästä saakka, niin tottakai luonnon jutut on ollu, mut ne on nähty toisella lailla, kun se on ollu vaan sitä kansanomaista luontoon tutustumista. Sielt nyt vaan jonkun päivänkakkaran on tuntenu tai muuta. Siel on nyt parasta aikaa, yllätysyllätys, kun on todennäköisesti häränsilmä nimistä kukkaa alkanu aukeamaan tuolla. Mä sit päivittäin käyn katsomassa sitä. Jotain tällasia kun on uusia kasveja niin niitä osaa nyt sitten tuolta katella kun ne näkyy nyt paremmin kun ei sitä laidunneta jatkuvasti.(M2)*

Irina Herzon haastatteli väitöskirjassaan suomalaisia ja virolaisia viljelijöitä maaseudun luonnon monimuotoisuudesta. Tutkimus osoitti viljelijöiden olevan erittäin kiinnostuneita ympärillään elävistä olioista ja eliölajiston tulevaisuuden turvaamisesta. Heillä on kuitenkin puutteita biodiversiteetin käsitteen ymmärtämisessä ja sen muuttamisessa käytännön teoiksi. (Herzon 2007, 38.)

Hankevetäjät ovat kertoneet maanomistajille heidän kohteillaan esiintyvästä lajistosta. Kiinnostus asiaan on yleensä kasvanut tiedon lisääntyessä.

> *Kyllähän se lisäarvoa tuo heillekin se, että niitä kehutaan ja kerrotaan mitä lajeja on. Kyl ne innostuu sitten kun niille kertoo, että mitä lajeja siellä on. Niin he voi käydä katsomassa sitten myöhemmin. Kertoo mulle, että on käyneet katsomassa. Etenkin tää ketonoidanlukko, että ”sellanen pieni”(H1)*

Lajien tunnistaminen on luonnonsuojelun toteuttamisen kannalta olennaista ja sitä on opetettu paikalli-

sille toimijoille muissakin suojeluhankkeissa. Suomen WWF:n vetämä kiljuhanhien suojeluun keskittyvä EU:n *LIFE* -projekti toimi Suomen lisäksi Norjassa, Virossa, Unkarissa ja Kreikassa. Yksi projektin useista toimenpiteistä oli kiljuhanhen tunnistamisen opettaminen erityisesti metsästäjien, maanomistajien ja maanviljelijöiden keskuudessa. Useimmat metsästäjät eivät erota kiljuhanhea tundrahanhesta ja monetkaan heistä eivät tiedä kiljuhanhen olevan Fennoskandiassa erityisen uhanalainen laji. Metsästys on tärkein yksittäinen uhka kiljuhanhelle, joten oli tärkeää, että he olivat tietoisia projektista ja mukana siinä. (WWF Suomen internetsivut, Lesser White-fronted Goose Life Project.)

Myös *METSO-yhteistoimintaverkostohankkeiden* tiedotusmenetelmistä tehokkaimpana pidettiin maanomistajien henkilökohtaista neuvontaa. Vaikka yleinen tiedottaminen koettiin tärkeäksi, henkilökohtaisen kontaktin merkitystä korostettiin. (Keinonen & Primmer 2006, 27.)

Lajien tunnistamisen lisäksi haastattelemani henkilöt kertoivat myös kiinnostuksen luontoon kokonaisuudessaan syventyneen.

> *Niin katsoo vähän puita, katsoo vähän minkälaista kasvia on. Ennen kun menit sinne tietä pitkin niin et tiennyt mistään perinnemaisemista. Nyt niinkun katsoo silleen, että minkälaisia kasveja on. Vähän tuntee kasveja, minkätyyppisiä kasveja olisi. Alkaa miettimään, että mikä tän nimi on. Ennen ei tiennyt oikeastaan. Koiranputki oli. Se oli oikeastaan ainoa minkä tunsi. Apilan tunsi, mansikan ja marjat tietysti. Puista kuuset ja koivut. Nyt tuntee vähän niinkun syvemmältä. Ennen se oli vähän niinkuin erilailla, katsoi silleen yleisesti. Ei katsonut mitä oli siellä alla. Katsoi puita. Ennen oli kuitenkin aika lyhyt se tuntemus vaikka oli maalla asunut. Ei sillai tuntenut. Ennen katsoi oliko puita kaadettavia. Nyt katsoo jo, että mitäs tuolla alla kasvaa. Nyt tuntee vähän niinkun enemmän perhosia ja sellasia. Ennen mäkin olin, että perhonen menee tuolla. Ei tiennyt mikä perhonen se on.*(T2)

Joidenkin työllistettyjen kiinnostus luontoa kohtaan oli syventynyt jopa niin paljon, että he harkitsivat alan vaihtoa. Eräs Kanta-Hämeen työntekijöistä oli hakeutumassa *Ahomansikka*-hankkeessa työskentelyn jälkeen eräopaskoulutukseen (Helle 2009).

Myös ympäristön tarkastelun aikaperspektiivi oli laajentunut.

No kattelee vähän maisemaa. On kiinnostunut enemmän. Ennen oli vähän niinkuin että mettä on mettä. Nyt katsoo sitä vähän niinkun työn puolestakin. Ennen se oli että käveltiin metsässä. Oli puita ja sit kerättiin mansikoita mistä kerättiin. Nykyään katsotaan mitä on pitkän ajan kuluessa.(T2)

Kahden haastatellun työllistetyn kiinnostus luontoon oli selkeästi lisääntynyt. Kolmaskin työllistetty arveli hankkeella olleen jonkinlaista vaikutusta maisemien ja luonnon tarkasteluunsa. Neljännelle työllistetylle luonto oli aina ollut tärkeä asia. Kiinnostus luontoa kohtaan oli vaikuttanut myös hankkeeseen hakeutumiseen.

Ainahan se on. En mä nyt voi sanoa että se sen tärkeämmäksi on muuttunut millään tavalla. Niin se on kuten ennenkin, luonto on ollut tärkeätä. Ei se mun mieltä mitenkään oo muuttanut tää. Tää nyt on ihan toista. Mitä mullekin sieltä työvoimatoimistosta tarjottiin. Kyllä mä katoin tän, että tää on mulle sopiva juttu. Lähellä omia ajatuksia. (T1)

Myöskään kahden maanomistajan näkemyksiin hanke ei ollut vaikuttanut. Toinen heistä oli aina tiedostanut perinnemaisemien hoidon tärkeyden.

Mä olen jo äidiltäni oppinut tän perinnemaiseman loppujenlopuksi. Että hän jo arvosti ja hän oli tää joka puutarhan tähän teki. Mutta arvosti just tätä maisemaa myöskin. Että säilytti talon takana niityn. (M1)

Maanviljelyyn kytköksen omaavat maanomistajat ymmärtävätkin perinnemaisemien arvon ”luonnostaan”. Suomalaiset maanviljelijät kertoivat työstään ja tunnoistaan 1996–1997 järjestetyssä *Maan sydämeltä* -kirjoituskilpailussa. Tutkijat tulkitsivat kirjoituskilpailun satoa ja totesivat maatalouden muokkaamaa kulttuurimaisemaa pidetyn kirjoittajien teksteissä kaikkein kauneimpana maisemana. (Kumpulainen 2004, 118.) Myös Niemisen (1994, 76) mukaan maatilataloudenharjoittajat näkevät arvokkaan ja säilyttämisen arvoisen luonnon nimenomaan osana maatalouskulttuuriympäristöä.

Ympäristöhallinnon ympäristönhoitotyöt olivat lisänneet paikallisten asukkaiden omaehtoisen ympäristönhoidon lisääntymistä. Myös *Ahomansikka*-projekti oli vaikuttanut joidenkin haastateltavien vapaa-ajan ympäristönhoitotöiden tekemiseen. Yksi työllistetyistä oli alkanut hoitaa hankkeen aikana vuokra-asuntonsa puutarhaa.

Nyt ei oo mahdollisuutta, kun mä asun sellasessa kerrostalossa. Kun kävi se pieni onnettomuus, että edellinen talo palo alta niin siinähän mulla oli sellasta. Se oli niin sanottu villi puutarha, mitä ei saanu muutoin kuin että mä hoitelin vähän niinkuin salaa ja pidin siitä ympäristöstä huolta. Se oli kunnanhallituksen päätös, että oksaakaan ei saa taittaa sieltä. Juu se oli julma peli, mutta kyllä siellä viikatteen kanssa täytyi tehdä. Lainasin silloin työporukalta viikatetta ja pensassaksia. Mä ajattelin että nyt kun tässä on kertyny vähän tätä työkokemusta tältä alueelta niin nyt sitten aletaan hoitaa näitä aloja. (T4)

Työllistetylle oli kertynyt hankkeen myötä sekä ympäristötietoisuutta että niiden keinojen tuntemista, joilla ympäristönsuojelua voidaan toteuttaa. Tämä aiheutti voimaantumista ja mahdollisti omaehtoisiin ympäristönhoitotöihin ryhtymisen.

Ympäristötietoisuuden kehittymisen myötä haastateltavat konstruoivat perinnemaisemat uudelleen. Kaikki haastateltavat olivat todennäköisesti joskus tietämättään nähneet perinnemaiseman, mutta vain osa heistä oli ymmärtänyt niiden merkityksellisyyden. Myös maanomistajien, joille perinnemaisemat olivat läheisiä jo ennestään, ymmärrys aiheeseen syveni entisestään. Rantojensuojeluohjelmaa tutkineen Matti Niemisen (1994, 121) mukaan rannat rakentuivat haastateltujen maatilataloudenharjoittajien keskuudessa suojeluohjelman vaikutuksesta uudelleen. Ne olivat jo entuudestaan ”talonpoikaisuuden” kautta sosiaalisesti määrittyneitä, mutta ohjelma ja sen ympärillä käyty keskustelu rakensi rannoista uudella tavalla merkityksellisiä sosiaalisia objekteja. Rantojen merkitys määriteltiin uudelleen sen myötä, kun ne tulkittiin uhanalaiseksi. Samalla tavoin perinnemaisemat rakentuivat uudelleen hankkeen vaikutuksesta toimijoiden mielissä. Jopa hankevetäjän vakuuttuneisuus perinnebiotooppien hoitamisen tärkeydestä oli kasvanut hankkeen aikana.

Ehkä mä sen verran, että kun mä asuin tossa mökissä niin ehkä mä vähän huolellisemmin. Siinä oli semmonen ojanreuna niin mä vähän huolellisemmin sitä putsasin kun siinä oli keltamataraa ja tulikukka. Ei se mitenkään kun mä nyt oon mielestäni aika ympäristötietoinen ollut aikasemminkin, mutta ehkä tavallaan mä oon niinkun vakuuttunut tän luonnonhoidon tärkeydestä perinnebiotoopeilla. Tavallaan ehkä mulle on avautunut vasta nyt selkeämmin, että vaikka tää on ikuisuusprojekti. (H1)

5.3.4 Kaikki hyvä loppuu aikanaan? Palkkatuen keston lyhytaikaisuus

Kesällä 2008 osa hankkeen työntekijöistä jouduttiin vaihtamaan kesken kauden, koska oikeus täyteen palkkatukeen loppui niillä, jotka olivat hankkeen palveluksessa jo kolmatta kesää (Luonto-Liiton Hämeen piiri ry. 2008). Kaikilla haastattelemillani työllistetyillä oli käynnissä viimeinen kesä hankkeessa. Kaksi haastatelluista työllistetyistä olisi halunnut jatkaa projektissa pidempäänkin. Työllistämiseen varattu palkkatuki loppui kuitenkin heiltä ennen hoitokauden päättymistä. Järjestelmä sai osakseen kritiikkiä työntekijöiltä, jotka olisivat halunneet jatkaa hankkeessa koko kesän ajan.

> *Se on aina noi viranomaiset kun pistää vastaan. Niinhän tuo Marjo [hankevetäjä] oli sitä kysyny meidänkin palkkatukea ja se ois halunnu pitää meidät koko kesän, mutta ei annettu. Siin on ne omat viranomaiset sitten aina vastassa. Tulee ne kuukaudet ja palkkatuki vastaan. Justiin kun alkaa tutustumaan ihmisiin niin pitää lopettaa. Sellasta se byrokratia nykySuomessa on. (T3)*

Yksi keskeinen *Uusi työ* -projektin uudistusesitys oli yhdistelmätukijakson pidentäminen tarvittaessa jopa kolmeen vuoteen. Esitys perustui yhdistystyöllistämisestä saatuihin käytännön kokemuksiin. Nykyistä pidempi työllistyminen palvelisi kaikkien etuja. Työtön työnhakija saa työtä ja voi osallistua aktiivisena toimijana kansalaisyhteiskuntaan. Sosiaalisesta syrjäytymisestä valtiolle ja kunnille aiheutuvat kulut pienenevät. (Harju 2000, 40–50.) Työn päättymisessä *Ahomansikka*-hankkeeseen työllistyneitä harmitti erityisesti hyvien työkavereiden menetys.

> *Täs oli erittäin hienoa tässä 2006. Se on mukavaa porukkaa ja siellä naurettiin hyville asioille . Siellä oikein viihty ja se aika kului siinäkin kun voi työtä tehdessä jutella. (T4)*

Myös *Uusi työ* -projektissa haastateltujen työllistettyjen keskuudessa yhdistelmätukityöjakson merkitys nousi erityisen tärkeäksi sen mukanaan tuomien sosiaalisten suhteiden vuoksi. Niille, joille yhdistelmätukityö on oikeastaan tarkoitettukin eli vaikeimmin työllistettäville, yhdistelmätyötukijakso oli ollut hyvin merkittävä elämänkokemus. (Kivistö 2000, 117.) Työkavereiden menetyksen lisäksi *Ahomansikka*-hankkeen päättymisessä harmitti opittujen taitojen mahdollinen unohtaminen. Työllistetyt kokivat oppineensa paljon, mutta epäilivät myös tietojen unohtuvan projektin päättymisen jälkeen.

Tuntuu niin kun siltä, että onko täällä ihan turhaan täällä oltu. Jos mä viis vuottakin oon tekemättä niin mitä mä osaan sitten sen jälkeen. Alkaako sitten alusta kaikki taas sen jälkeen. Miten mä pystyn pitää yllä mun tietoutta perinnemaisema-asioissa. Ei viiden vuoden päästä muista enää mitään. Kyllä vuoden päästä vois vielä muistaa, kahdenkin. Jos on pitkä tauko niin kyllä se unohtuu. Kun se talven mittaanki unohtuu aika paljon niin mitä se on viiden vuoden päästä. Kuitenkin sais olla sellasta, että olis mukana jollain tavalla. Ettei olis sitä, että mä lähden kotiin ja nukun siellä sohvalla. Toivon, että tää jatkuis vielä, mutta työkkäri on sellanen paikka. Ne päättää siellä mitä tehdään. " (T2)

Neljäs haastattelemani työllistetty oli lopettanut yhdistelmätuen loppuessa hankkeessa työskentelyn jo edellisenä kesänä. Hän työskenteli haastatteluhetkellä maisemanhoitotöissä, jossa raivattiin vesakkoja teiden varsilta. Haastateltava piti kuitenkin perinnemaisemien hoitoprojektia huomattavasti miellyttävämpänä työpaikkana ja olisi toivonut pääsevänsä takaisin projektiin.

Ja sitten että tää olis todellakin jatkuva prosessi. Eikä nyt, että kun mulla oli enää kahdeksan kuukautta palkkatukea jäljellä kun toi alkoi toi homma niin sit se loppui siihen ja nyt ollaan tuol pajukkoryteikössä. Mä pysty työllistyyn mihkään oikein muuhun enkä halua, niin miksei tää vois olla jatkuva. Jos kaveri pitää siitä ja sit löytyy näitä paikkoja. Niin se ois todella jatkuva vaikka eläkeikään asti. Sit sais olla kerrankin siinä mistä tykkää.(T4)

Haastateltava oli yrittänyt päästä työskentelemään takaisin projektiin työkokeiluna, jonka puitteissa hän suoritti nykyistä maisemanhoitotyötään. Nykyistä työpaikkaansa haastateltava kuvasi tuhomaatyöksi, joka oli rappeuttanut hänen kuntoaan entisestään. *Ahomansikka*-projektissa terveys oli sen sijaan parantunut.

Ja sit tää yks arvo on se että mulla parani tää terveys siellä. Mulla on ollu paha verenpaine aina. Lepopulssi putos silleen, että se oli vaan kuuttakymppiä tai alle. Verenpaine putos. Siin on kyllä lääkitys, mutta se liikunta teki sen, että se putos niihin hyviin arvoihin. Yleiskunto parani, tupakointi väheni, ryyppääminen väheni vähäsen. (T4)

Parantunutta terveyttä voidaan pitää erityisenä tuloksena. Esimerkiksi *Uusi työ* -projektissa haastatellut työllistetyt eivät yleensä kokeneet yhdistelmätukityöjaksolla olleen juuri vaikutusta terveyteensä. Sen

sijaan henkisen hyvinvoinnin, itseluottamuksen ja yleisen onnellisuuden koettiin yleensä parantuneen. Yhdistelmätukityön koettiin vaikuttaneen suurimmaksi osaksi positiivisella tavalla työllistyneiden elämäntilanteissa heijastuvaan hyvinvointiin. (Kivistö 2000, 114–188.)

Sekä työllistetyt että hankevetäjät kokivat palkkatuen katkeamisen 12 kuukauden jälkeen ongelmalliseksi. Työntekijöiden vähäinen vaihtuvuus helpottaisi hankevetäjien työtä ja lisäisi työllistettyjen motivaatiota työn tekemiseen.

> *Et tietynlainen joustavuushan nyt on kun on samat henkilöt Asikkalan ja Sysmän ryhmässä. Asikkalan ryhmässä on kolme samaa, jotka on nyt kolmatta kesää. Kolme neljästä. Sysmän ryhmässä on kaks samaa. Se on niin kun tavallaan vetäjiä helpottanu. Meidän työtä. Ne työntekijätkin on päässy paremmin sisään kun ne on useamman vuoden olleet. Et ne on motivoituneita siitä kun ne on nähneet minkälaisia ne kohteet on alunperin ollu. (H1)*

Myös Uudenmaan ympäristönsuojelupiirin perinnemaisemien hoitohankkeessa palkkatuen katkeaminen koettiin harmilliseksi. Työntekijät olisivat mieluummin jatkaneet projektissa kuin olleet kotona työttöminä. Myös projekti olisi mielellään palkannut entisiä, motivoituneita, työn jo osaavia työntekijöitä. (Uudenmaan ympäristönsuojelupiiri ry. 2006, 6.)

Uudessa kaksivuotisessa jatkohankkeessa painotetaan entistä enemmän koulutusta. Hoitokauden lopussa työntekijöille järjestetään kolmesta neljään päivään kestävä koulutusjakso, jossa käsitellään maisemanhoitotyötä, osuuskunnan perustamista sekä toimintaa ja yrittäjyyttä. Koulutuspalvelut tilataan ulkopuolisilta asiantuntijoilta, kuten Pro Agrialta, Koti ja Kuusi Osuuskunnalta sekä alueellisilta yrittäjiltä. Koulutusyhteistyötä kehitellään myös kuntien kanssa. Koulutukseen on mahdollista liittää muun muassa *mökkitalkkaritoimintaa*, jonka toimenkuvaan maisemanhoito soveltuu hyvin. (Luonto-Liiton Hämeen piiri ry. 2008.) Tarkoituksena on tarjota työllistetyille eväitä jatkotyöllistymiseen.

5.4 Ahomansikka-hanke sosiaalisena oppimiskäytäntönä

Riikka Borg selvitti pro gradu -tutkielmassaan, millainen *sosiaalinen oppimisjärjestelmä* ja *käytäntöyhteisö* Hämeen Metsossa kehittyi. *Hämeen Metso* oli pilottihanke, jossa kokeiltiin yhteistoimintaverkostoa uutena yksityismetsien suojelukeinona. Hanke liittyi *Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjel-*

ma Metsoon. (Borg 2008.) Riikka Borg käyttää teoreettisena taustanaan muun muassa Etienne Wengeriä, jonka mukaan kaikki organisaatiot rakentuvat sosiaalisista oppimisjärjestelmistä ja myös osallistuvat niihin (Wenger 2000, 226). Borg on suomentanut *social learning system* käsitteen sosiaaliseksi oppimisjärjestelmäksi. Itse suomennan käsitteen sosiaaliseksi oppimiskäytännöksi, sillä ymmärrän järjestelmän käytäntöä suuremmaksi kokonaisuudeksi. Käsitteen sisältö pysyy kuitenkin käytännössä samana. Esittelin sosiaalinen oppimiskäytäntö käsitteen Tutkimuksen käsitteistö -luvussa. Oppimista tapahtuu Wengerin mukaan käytäntöyhteisöjen rajaprosesseissa tiettyjen ehtojen täyttyessä. Yhteisöillä tulee olla yhteinen intressi, jonka kautta tapahtuu vuorovaikutusta. Yhteisöillä tulee olla myös yhteinen tavoite ja niiden tulee pidättäytyä toistensa arvostelusta. Lisäksi yhteisöillä täytyy olla kyky ymmärtää toistensa keino- ja resurssivalikoimia. Tällöin kokemukset ja pätevyydet todellisuudessa joutuvat vuorovaikutukseen. (Wenger 2000, 225–234.)

Hämeen Metsossa kaksi ensimmäistä ehtoa ovat Borgin mukaan täyttyneet jo siinä, että eri tahot ovat lähteneet mukaan projektiin: yhteisenä intressinä on ollut vapaaehtoisen metsiensuojelun edistäminen ja yhteisenä tavoitteena *METSO* -projektin onnistuminen. Projektiryhmäläisten haastattelujen perusteella myös kaksi jälkimmäistä ehtoa ovat täyttyneet. Metsä- ja ympäristöhallinnon edustajat sekä järjestöjen edustajat voivat normaalitilanteissa olla riitaisia ja kaukana toisistaan. Projektin ajaksi osapuolet ovat kuitenkin pystyneet pidättäytymään toisen osapuolen arvostelusta. Eri hallinnonaloilta tulevat toimijat ovat myös pystyneet keskustelemaan asioista ja näkemyksistään, eli projektiryhmästä on löytynyt kykyä ymmärtää erilaisia keino- ja resurssivalikoimia. Borg näkee näin ollen projektiryhmän sisällä syntyneen mahdollisuuksia sosiaaliseen oppimiseen, koska eri käytäntöyhteisöistä tulleiden toimijoiden välillä on syntynyt rajaprosesseja.(Borg 2008, 41.)

Nähdäkseni myös *Ahomansikka*-hankkeen kohdalla on syntynyt näitä oppimisen mahdollistavia rajaprosesseja. Kaikki Wengerin ehdot oppimiselle rajaprosesseissa täyttyvät. Hankkeessa mukana olleiden yhteisenä intressinä on ollut maiseman hoitaminen ja yhteisenä tavoitteena *Ahomansikka*-hankkeen onnistuminen. Eräs työllistetyistä kertoi saaneensa maanomistajilta pelkästään positiivista palautetta kohteiden hoidosta.

> *No sen sanon mitä isännät ja emännät oli sitä mieltä niin ne tykkäs että me hoidetaan ne alueet. Ne todella tykkäs. Mun aikana ei tullu mitään muuta kuin kiitosta talonväeltä. (T4)*

Yhteisestä intressistä kertoo huoli, jonka lähes kaikki haastattelemani henkilöt ilmaisivat projektin

mahdollisesta loppumisesta. Kaikki haastattelemani maanomistajat suhtautuivat myönteisesti hankkeen jatkumiseen. Jotkut pitivät jatkoa jopa erittäin tärkeänä.

> *Erittäin tärkeätä. Koska niinkuin sanottu, tuntuu että menisi hukkaan koko työ jos ei sitä jatketa.(M1)*

Yksi projektin tavoitteista oli innostaa paikallisia tahoja jatkamaan hoitotyötä projektin päätyttyä. Tähän pyrittiin muun muassa järjestämällä perinnemaisemien hoidosta kaksi seminaaria sekä informoimalla henkilökohtaisesti maanomistajia, karjanpitäjiä ja muita potentiaalisia tahoja hoitomahdollisuuksista. (Luonto-Liiton Hämeen piiri ry. 2008.)

Maanomistajien lisäksi myös ulkopuolisilta ohikulkijoilta oli tullut kiitosta kaunistuneesta maisemasta.

> *Niin sit se oli kuule niin hienoa kun se tuli se kalliomaisema näkyviin. Sehän on kuin suuri taideteos mikä on tehty, ympäristötaideteos oikein. Siel oli kaikkein hienointa kun siinä menee kolmen sadan metrin päässä se autotie. Niin kerran kaarsi sellanen valkoinen auto ja sieltä astui sellanen naisihminen ulos. Kun mä olin siinä alhaalla just tekemässä jotain niin se sanoi, että anteeksi saako häiritä. Että hän on pikkulapsena menny kouluun tätä tietä pitkin ja hän ei muistanutkaan että tääl on tällanen kallio, vaikka he leikki siellä. Tuli se lapsuusmuisto. Se oli oikeastaan hienoin palkinto mitä oli. Me ollaan tehty siellä se homma ja sit se tuo mieleen jollekin kolmenkymmenen vuoden takaiset muistot.(T4)*

Luonnonsuojeluohjelmien toteuttaminen on kautta aikojen aiheuttanut konflikteja maanomistajien ja ympäristöhallinnon väille. Tämän olisi voinut kuvitella aiheuttavan ristiriitoja myös hankkeen aikana. Maanomistajat saattaisivat arvostella luonnonsuojelujärjestöjä maanomistajien näkökulman unohtamisesta luonnonsuojelun toteuttamisessa. Luonnonsuojelujärjestöt taas voisivat arvostella maanomistajia perinnemaisemien hoitamattomuudesta ja oman tilan ympäristöseikkojen laiminlyönnistä. Haastatteluaineistossa ei kuitenkaan esiintynyt arvostelua puolin eikä toisin. Projektin ajaksi osapuolet ovatkin pystyneet pidättäytymään toistensa arvostelusta.

Ymmärtämystä erilaisista keino- ja resurssivalikoimista tarvitaan, jotta maanomistajat ymmärtäisivät perinnemaisemien hoidon tärkeyden luonnon monimuotoisuuden kannalta. Myös luonnonsuojelujärjestöltä vaaditaan kykyä kuunnella maanomistajien toiveita ja näkemyksiä hyvästä ympäristöstä ja sen

hoidosta.

> *Me ollaan käyty silloin ekana vuonna tai ensimmäistä kertaa kun mennään jotain aluetta hoitaan niin käydään maanomistajan kanssa katsomassa se kohde. Ja mä kerron, että mitä me ollaan ajateltu tehdä ja sitten sovitaan, että mitä puustoa esimerkiks voi ottaa. Ja että kun joillekin on tärkeetä että voiko ottaa vadelmaa. Kun jotkut kerää niitä vadelmia. Tavallaan pyydetään lupa siihen. Tietysti jos on isompia puita niin nehän on se maanomistaja itse sitten ottanut. Mutta lähinnä sovitaan tosta vesakon poistosta ja taimikon poistosta ja mitä niitetään mistäkin ja mitä tehdään missäkin kohtaa. (H1)*

Eri tahojen edustajat ovat näkemykseni mukaan pystyneet keskustelemaan hankkeessa kattavasti asioista ja näkemyksistään. Maanomistajat ovat ymmärtäneet hankkeen rajalliset resurssit ja auttaneet hoitotöissä kykyjensä mukaan. Myös hankevetäjät ovat ymmärtänyt maanomistajien rajalliset resurssit ja antaneet heidän osallistua hoitotöihin siinä määrin kuin se heille sopii. Hankkeen sisältä on siis löytynyt kykyä ymmärtää erilaisia keino- ja resurssivalikoimia. Maanomistajat ovat oppineet projektissa paljon kohteensa arvokkaasta kasvilajistosta. Keskustelujen ansiosta maanomistajien tietämys perinnemaisemien tärkeydestä on lisääntynyt ja heidän kiinnostuksensa oman pihapiirin eliöstöä kohtaan on kasvanut.

> *Kyllähän ne tajuaa sen hoidetun maiseman arvon. Mutta kaikki ei välttämättä tiedä mitä lajeja niillä on. Esimerkiks nyt kun löytyi ketonoidanlukkoa tuolta Sysmän yhdestä kohteesta viime vuonna niin viime viikolla juttelin sen maanomistajan kanssa. Hän sanoi, ettei hän oo tollasta koskaan nähnykään. Ja ettei hän tiennykään, että tollasta on. Samahan se on se idänverijuurikin Padasjoella. Nehän löytyi vasta 90-luvulla kun siellä inventoitiin. Niil ei välttämättä oo tietoa miten arvokkaita lajeja niitten alueella on. (H1)*

Yksi projektin tärkeä tehtävä onkin ollut perehdyttää maanomistajia kohteidensa eliöstöön. Tällaiseen kädestä pitäen opettamiseen ei ympäristöhallinnolla luonnonsuojeluohjelmia toteutettaessa ole ollut juurikaan aikaa ja mahdollisuuksia.

Keskustelujen tuloksena osa maanomistajista on myös ryhtynyt yhteistoimintaan yhteisen tavoitteen eli *Ahomansikka*-hankkeen onnistumisen puolesta. Monet maanomistajat ovat osallistuneet kohteen hoitoon poistamalla itse puustoa kohteelta tai lainaamalla kalustoa projektin käyttöön.

Sosiaalinen oppiminen, jossa yhteisö oppii uudenlaisia toimintatapoja, voi olla yksi keino konfliktialttiista tilanteesta poispääsemiseen (Borg 2008, 3). *Ahomansikka*-hankkeessa on nähdäkseni tapahtunut sellaista sosiaalista oppimista, joka voi helpottaa luonnonsuojelun toteuttamisen ja maanomistuksen välistä ristiriitaa. Perinnemaisemien hoito ei ole alueiden totaalista rauhoittamista, sillä hoidossa perinteinen käyttöyhteys maahan säilyy. Tällainen suojelun muoto yhdistettynä hyviin sosiaalisiin käytäntöihin saattaa vaikuttaa maanomistajien yleiseen suhtautumiseen luonnonsuojelua kohtaan.

6 Yhteenveto hankkeen kokemuksista

Tutkielmani tehtävänä oli selvittää, miten yhteistoiminnallinen luonnonsuojelu on toteutunut *Ahomansikka*-hankkeessa. Haastatteluaineistojen perusteella voin todeta, että hankkeessa on päästy hedelmälliseen yhteistoimintaan, jossa kohteiden hoitoon on osallistunut useita eri tahoja. Sidosryhmien määrä on suuri. Mukana ovat olleet muun muassa kunnat, työ- ja elinkeinotoimistot, Helsingin yliopisto, Hämeen ympäristökeskus, työntekijät ja maanomistajat. Yhteistyötä on tehty myös eri hankkeiden ja kohteita hoitavien yhdistysten välillä. Yhteistoiminnan kohteiden hoidossa on mahdollistanut maanomistajien ja hankevetäjien välille kehittynyt luottamus. Tärkeä edellytys yhteistoiminnallisen luonnonsuojeluprojektin onnistumiselle ovat olleet myös hankkeeseen osallistuneiden kokemukset asian merkityksellisyydestä. Merkityksellisyys on muodostunut erilaisista lähtökohdista, jotka riippuvat toimijoiden taustoista.

Hoitokohteilla tehtiin niitto- ja raivaustöitä, heinän ja raivausjätteen korjuuta ja muuta siistimistä sekä kitkentää. Lisäksi korjattiin ja purettiin laidunaitoja sekä rakennettiin uusia aitoja. Syksyllä osa raivausjätteistä poltettiin. Maanomistajat ovat olleet mukana hoitotöissä pääasiassa kaatamalla puita ja lainaamalla kalustoa hankkeen käyttöön. He ovat näin ymmärtäneet hankkeella käytössä olevat rajalliset keino- ja resurssivalikoimat. Hankevetäjät ovat antaneet maanomistajien osallistua töihin siinä määrin kuin se heille sopii. Hankkeessa on työskennelty hyvässä yhteishengessä ja osapuolet ovat pidättäytyneet toistensa arvostelusta. Useita tahoja koskettavaan yhteistyöhön päätyminen kertoo perinnemaisemien hyvän tilan olevan laajan toimijajoukon yhteinen intressi. Hankkeen onnistuminen onkin ollut osapuolten yhteinen tavoite. Nämä asiat ovat mahdollistaneet hankkeessa tapahtuneen sosiaalisen oppimisen.

Sopimuksellisuuden idea on toteutunut hankkeessa erityisesti toimintakulttuurin muutoksena, jossa korostuu osapuolten keskusteleva ja neuvotteleva yhteys. Hankkeessa on kuitenkin sopimuksellisuuden mukaisesti tapahtunut myös kysynnän ja tarjonnan kohtaamista. Perinnemaisemien hoito on yksi esimerkki maaseudun pienimuotoisista, hajallaan olevista töistä, joille ei aina löydy maksajaa. Maanomistajat ovat toimineet hankkeessa töiden tarjoajana ja työllistetyt töiden tekijöinä. Luonto-Liiton Hämeen piiri on toiminut hankkeessa välittäjäorganisaationa.

Yhteistoiminnallisen luonnonsuojelun toteutumista on edesauttanut hankkeessa mukana olevien motivaatio perinnemaisemien hoitoa kohtaan. Monet työllistetyistä olisivat halunneet jatkaa hankkeessa

kauemmin kuin mihin palkkatuki oikeutti. Hankkeen aikana omaksuttujen tietojen ja taitojen kautta heille on muodostunut aito halu edesauttaa perinnemaisemien säilymistä. Hanke on vaikuttanut tapaan, jolla siinä mukana olevat konstruoivat perinnemaisemat. Se on ollut onnistunut ympäristökasvatusprojekti, joka on vaikuttanut sekä työllistettyjen että maanomistajien ympäristötietoisuuteen. Konkreettisin esimerkki ympäristökasvatuksesta on ollut lajintuntemuksen opettaminen. Tämä on lisännyt maanomistajien ja työllistettyjen kiinnostusta luontoa kohtaan. Hankkeessa on paljon samoja elementtejä kuin ympäristöhallinnon teettämissä ympäristönhoitotöissä. Sen ansiosta paikalliset ihmiset ovat nähneet, että ympäristön parantaminen on mahdollista. Hanke on myös auttanut työllisyyden hoidossa sekä luonut positiivisia kytkentöjä syrjäseutujen ihmisten ja luonnonsuojelua edistävien tahojen välille. Hanke on lisännyt valmiuksia perinnemaisemien hoidon luonnonsuojelubiologisen perustan ymmärtämiseen.

Hanke on omalta osaltaan kuronut umpeen sitä luottamusvajetta, joka maaseudun ihmisten ja luonnonsuojelua toteuttavien tahojen välillä on vallinnut. Perinnemaisemien hoito näyttäytyi haastateltaville hyväksyttävänä luonnonsuojelun muotona. Hyväksyttävyyteen vaikuttaa se, että hoidossa säilyy perinteinen käyttö- ja hallintaoikeus maahan. Luonto-Liiton Hämeen piirillä ei ollut hanketta aloittaessaan annettua luottamusta paikallisten keskuudessa. Luottamus ei siis syntynyt automaattisesti, vaan se täytyi ansaita. Kyseessä onkin Ron Harrén käyttämien käsitteiden mukaisesti annetun luottamuksen sijaan ansaittu luottamus. Toimijoiden luottamuksen kokemukset muuttuivat hankkeen kuluessa. Luottamuksen syntymistä hidasti maanomistajien pelko Euroopan unionin luonnonsuojelupolitiikkaa kohtaan. Myös yleiset epäluulot vieraita kohtaan sekä yksittäiset ennakkoluulot työllistettyjä kohtaan hidastivat luottamuksen rakentumista. Lisäksi esiintyi erilaisia näkemyksiä perinnemaisemien oikeasta hoitotavasta. Luottamuksen rakentumista edesauttoivat hyvin tehty työ sekä kommunikatiiviset prosessit hankkeen ja maanomistajien välillä. Perinnemaisemien hoito tapahtuu paikallisessa kontekstissaan. Myös paikallisuuden korostuminen on nähdäkseni omiaan luomaan luottamukseen perustuvia vuorovaikutussuhteita.

Tämän tutkimuksen puitteissa on vaikea arvioida hankkeen vaikutuksia hoitokohteiden eliölajistoon. Perusteellinen arviointi vaatisi kattavaa ja pidempiaikaista seurantaa. Hankevetäjien mukaan uhanalaiset ja harvinaistuneet kasvit ovat kuitenkin joillakin kohteilla runsastuneet huomattavasti. Monin paikoin on löydetty myös uusia uhanalaisten ja harvinaisten lajien esiintymiä. Hoidon edistymistä on seurattu ottamalla valokuvia, pitämällä hoitopäiväkirjaa sekä merkitsemällä havaintoja uhanalaisten ja harvinaisten kasvilajien esiintymistä. Järjestelmällisempää seurantatutkimusta on tehty muutamilla kohteilla yhteistyössä Hämeen ympäristökeskuksen kanssa. Maisemaan hankkeella on ollut positiivisia

vaikutuksia jo ensimmäisen toimintavuoden jälkeen. Kaunistuneesta maisemasta on tullut kiitosta paitsi hankkeen toimijoilta, myös ulkopuolisilta tahoilta.

Hankkeen onnistumista voidaankin arvioida paitsi uhanalaisten ja harvinaisten lajien runsastumisena, myös siinä tapahtuneiden sosiaalisten käytäntöjen pohjalta. Jo hyvien keskusteluyhteyksien saavuttaminen maanomistajien kanssa on yksi hankkeen saavutuksista. Perinnemaisemien hoidossa tärkeää on jatkuvuus. Haastateltavien puheissa ilmeni kuitenkin huoli hoidon loppumisesta. Tehdyn työn koetaan menevän hukkaan, mikäli hoito ei jatku. Jatkohankkeessa on painotettu työllistettyjen jatkotyöllistymismahdollisuuksia maisemanhoidossa muun muassa järjestämällä koulutusta osuuskuntatoiminnasta ja yrittäjyydestä. Ensimmäisessä hankkeessa innostettiin paikallisia tahoja hoitotöihin muun muassa järjestämällä kaksi perinnemaisemien hoitoa käsittelevää seminaaria sekä informoimalla henkilökohtaisesti maanomistajia, karjanpitäjiä ja muita potentiaalisia tahoja hoitomahdollisuuksista. *METSO-yhteistoimintaverkostojen* arvioinnin mukaan rajallisen hankeaikataulun puitteissa suojelutuloksia saadaankin nimenomaan investoimalla koulutukseen, tiedotukseen ja neuvontaan (Keinonen & Primmer 2006). Ensimmäisen hankkeen aikana jatkohoito saatiin järjestetyksi kymmenelle kohteelle. Niillä alkoi laidunnus tai laidunnusta laajennettiin uusille alueille.

7 Päätelmät

Luonto-Liiton Hämeen piiri on toiminut hankkeessa onnistuneesti välittäjäorganisaationa. Se on kyennyt saavuttamaan tähän vaaditun riittävän luottamuksen paikallisen väestön keskuudessa. Luottamuksen syntymistä ovat edesauttaneet maanomistajien ja hankevetäjien väliset kommunikatiiviset prosessit. Tuleviakin luonnonsuojeluohjelmia ja -projekteja toteutettaessa olisi ensiarvoisen tärkeää, että kommunikaatioon maanomistajien kanssa varattaisiin tarpeeksi aikaa. Luonnonsuojelun toteuttamisessa korostuvat usein määrälliset tavoitteet ja aikaa keskusteluihin ei välttämättä jää. On kuitenkin hyvä huomata, että pitkällä tähtäimellä keskusteluyhteyksiä ylläpitämällä saavutetaan luonnonsuojelunkin kannalta parempia tuloksia.

Maaseutua määritellään yhä useammin ulkopuolisten toimijoiden toimesta. Perinnemaisemien hoidossa onkin oltava tarkkana yksityisen ja julkisen edun kohtaamisen kanssa. Perinnemaisemien hoitoa on saatu edistettyä tuotteistamalla niitä osaksi maaseutumatkailua. Kaikki maanomistajat eivät kuitenkaan ole kiinnostuneita tekemään niityistään käyntikohteita. Maanomistajien yksityisyyttä on kunnioitettava ja sen kanssa on oltava tarkkana. *Ahomansikka*-hankkeessa on onnistuttu tässä kohtuullisen hyvin, vaikka eriäviäkin näkemyksiä kohteiden tuotteistamisesta löytyy. Erimielisyyksien vallitessa kohteiden hoito vaikeutuu, joten toisten osapuolten näkemyksiä on jatkossakin kunnioitettava.

Useat hankkeeseen työllistetyt maisemanhoitajat olisivat halunneet jatkaa hankkeessa palkkatuen päätyttyä. Pidemmät työllisyysjaksot auttaisivat paitsi työllistettyjä, myös käytännön hoitotöiden toteuttamista. Työllistetyt tulisivat maanomistajille tutummiksi. Hankevetäjien ei tarvitsisi olla jatkuvasti ohjeistamassa uusia työntekijöitä. Työllistetyt oppisivat tuntemaan enemmän kasveja ja heidän silmänsä kohteiden hoitoon harjaantuisi. Onkin toivottavaa, että palkkatukijaksojen kestoa jatkossa pidennettäisiin.

Ahomansikka-hankkeessa on luotu hyviä suhteita maanomistajiin ja hallinnon edustajiin. Tämä helpottaa mahdollisten tulevienkin projektien toimintaa. Projekti on siis tehnyt hyvää pohjatyötä myös perinnemaisemien jatkohoitoa ajatellen. Yhtä Kalkkisten hoitokohteista oli hoidettu aiemminkin toisen hankkeen toimesta. *Ahomansikka*-hankkeen oli helppo jatkaa hoitoa pohjatyön ollessa jo tehty. Silmäilin taannoin Suomen luonnonsuojeluliitossa 1990-luvun alussa toimineen *Ketoprojektin* raporttia ja huomasin monien projektikohteiden olevan nykyisinkin hoidossa. Tyypillistä tuntuu olevan hoidettavien kohteiden siirtyminen projektista toiselle. Joillakin kohteilla hoito on myös jatkunut aktiivisten

yhdistysten vapaaehtoistyönä. Perinnemaisemien hoito vapaaehtoistyönä voikin onnistua, mikäli motivaatio hoitotyöhön sosiaalisen yhteisön sisällä on tarpeeksi voimakas. Haastattelemani maanomistajat näkivät kuitenkin projektien olevan nykyisin ensisijainen perinnemaisemien hoitokeino. Talkooväkeä on heidän mukaansa vaikea löytää ja yksityiset ihmiset eivät hoitotöihin ryhdy. He epäilivätkin hoidon päättyvän projektirahojen loputtua.

Hankkeessa on hoidettu lukuisia aikaa vieviä kohteita. Suoranaiseen jatkohoidon järjestämiseen käytetty aika on tästä syystä ollut rajallinen. Jatkohoidon järjestäminen ei voikaan olla yksin projektin vastuulla, vaan useiden tahojen on otettava vastuu kohteiden jatkohoitoon saattamisesta. Euroopan unionin komissio julkaisi vuonna 2009 raportin luontodirektiivin toimeenpanosta. Raportissa seurattiin luontodirektiivin alaisten kasvi- ja eläinlajien sekä luontotyyppien tilaa vuosina 2001–2006. Luontotyypeistä 86 prosentin tila oli Suomen havumetsävyöhykkeellä riittämätön tai huono. Huonoiksi luokitelluista luontotyypeistä tyypillisimpiä olivat juuri niittyjen ja muiden perinneympäristöjen luontotyypit. (Ympäristöhallinnon internetsivut, Raportti luontodirektiivin toimeenpanosta Suomessa 2001–2006.) Perinnebiotooppien hälyttävän tilan vuoksi valtion tulisikin osoittaa enemmän rahoitusta niiden hoitoon.

Kolmivuotiselle *Ahomansikka*-hankkeelle haettiin viiden vuoden jatkoa. TE-keskus myönsi kuitenkin lopulta jatkorahoitusta ainoastaan kahdelle vuodelle. Jatkorahoituksen saamista helpotti Hämeen ympäristökeskuksen huomattava tuki hankkeelle. Ympäristökeskuksen tuki kertoo myös hallinnon luottamuksesta projektia kohtaan. Hämeessä ympäristökeskus otti merkittävän taloudellisen vastuun perinnemaisemien hoidon edistämisessä. Näin tulisi toimia muissakin maakunnissa. Uusille elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksille on osoitettava enemmän rahoitusta perinnemaisemien hoitoon. Ainakaan Hämeen ELY-keskus ei kuitenkaan ole toistaiseksi näyttänyt vihreää valoa hankkeelle. *Ahomansikka II* -hankkeelle haettiin vuoden 2010 alussa jatkorahoitusta Hämeen ELY-keskuksesta, joka rahoittaa Manner-Suomen maaseutuohjelman 2007–2013 mukaisia hankkeita (Kuisman sähköpostiviesti 2010). *Ahomansikka* osallistui uusien hankkeiden ideahakukilpailuun, mutta ei päässyt jatkovalmisteluun. Rahoituskanavia perinnemaisemien hoitamiseksi on kuitenkin onneksi muitakin. Toisaalta jatkuva hankehaku on työlästä ja aikaa vievää puuhaa. Perinnemaisemien hoidon rahoituksen järjestyminen ei saisikaan olla jatkuvaa tuulimyllyjä vastaan taistelua.

Suomesta löytyy kulttuurimaiseman muutosta käsittelevää tutkimusta, mutta varsinaista perinnemaisemien hoitoa käsittelevää laadullista tutkimusta en ole onnistunut löytämään. Jo tästä syystä jatkotutkimusmahdollisuuksia on paljon. Olisi mielenkiintoista tutkia laadullisin menetelmin tapoja, joilla

Suomessa on hoidettu perinnemaisemia sekä tahoja, jotka niitä ovat hoitaneet.

Aloittaessani tutkielmaani minulla oli useita vaihtoehtoja työni aiheeksi. Minua kiinnostivat muun muassa hankkeet, joissa on yhdistetty maaseutumatkailu ja perinnemaisemien hoito. Olisi kiinnostavaa haastatella esimerkiksi *Polku mansikkapaikoille* -esittelytilaverkostossa mukana olleita maanomistajia. Minua kiinnostaisi selvittää millaisena maanomistajat kokivat hankkeessa mukana olemisen. Kiinnostavaa olisi myös haastatella tiloilla vierailevia matkailijoita. Mitä he ajattelevat perinnemaisemista ja niiden hoidosta? Myös *Ahomansikka*-hankkeesta löytyisi edelleen jatkotutkimuksen mahdollisuuksia. Olisi mielenkiintoista haastatella työllistettyjä hankkeen päättymisen jälkeen. Miten hankkeessa mukanaolo on vaikuttanut heidän jatkotyöllistymiseensä ja millaisia muistoja työllistetyillä on hankkeesta? Myös maanomistajia olisi kiinnostava haastatella useamman hankevuoden jälkeen. Ovatko yhteistyön muodot monipuolistuneet ja syventyneet? Onko maanomistajien kiinnostus perinnemaisemiensa hoitamiseen lisääntynyt hankkeen myötä? Perinnemaisemien hoidon kanssa tekemisissä olevien ihmisten lisäksi olisi hyvä haastatella myös hoidon rahoitukseen vaikuttavia henkilöitä eli päättäjiämme.

Lähteet

Artikkelit:

Haila, Y. 2007. Luonnonsuojelun uusi poliittisuus. Ympäristö ja terveys 38(4): 4–11.

Koskinen, S. Paloniemi, R. 2005.Ympäristövastuullinen osallistuminen oppimisprosessina. Terra 117:1, 17–32.

Asiakirja-aineisto:

Hämeen TE-keskus. 2009. Päätös työllisyyspoliittisesta avustuksesta.

Luonto-Liiton Hämeen piiri ry. 2008.Perinnemaisemien hoitoprojekti Hämeessä. Loppuraportti.

Luonto-Liiton Hämeen piiri ry.2009. Perinnemaisemien hoitohanke Ahomansikka. Ohjausryhmän kokous 7.4.2009. Pöytäkirja 1/09.

Luonto-Liiton Hämeen piiri ry. 2008. Ahomansikka II. Hankesuunnitelma 2009–2013.

Kirjallisuus:

Alanen, A. Heliölä, J. Pöyry, J. Ryttäri, T. 2004. Perinnebiotooppien lajiston uhanalaistuminen. Teoksessa Tiainen, J, Kuussaari , M, Laurila I.P. & Toivonen, T. (toim.) Elämää pellossa –Suomen maatalousympäristön monimuotoisuus. Edita Publishing Oy. Helsinki.

Alanen, A. Pykälä. J. 2004. Perinnebiotoopit ja niiden väheneminen. Teoksessa Tiainen, J, Kuussaari , M, Laurila I.P. & Toivonen, T. (toim.) Elämää pellossa –Suomen maatalousympäristön monimuotoisuus. Edita Publishing Oy. Helsinki.

Alasuutari, P. 2001. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Vastapaino. Tampere.

Autio, J. 2003. Modernin luonnonsuojelun ja pohjoisen luontosuhteen kohtaaminen. Teoksessa Suopajärvi, L & Valkonen, J (toim.): Pohjoinen luontosuhde –Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 43. Rovaniemi. 49–60.

Bryant, R L. Wilson, G A. 1997. Environmental Management. New directions for the Twenty-First Century. Routledge. UCL Press. London.

Forsius-Nummela, J. 1997. Maaseutumaisema ja sen kulttuurihistorialliset arvot. Teoksessa Luostarinen, M & Yli-Viikari, A (toim.): Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus ja Maata-

louden tutkimuskeskus. Sulkava. 64–70.

Eskola, J & Saarela-Kinnunen, M. 2007. Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, J & Valli, R (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. PS-kustannus. Juva. 158–168.

Eskola J, Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.

Haapanen, A. Heikkilä, T. (toim.) 1993. Maisemanhoito. Maisema-aluetyöryhmän mietintö I. Ympäristöministeriö. Painatuskeskus Oy. Helsinki.

Hæggström, C-A. Heikkilä, T. Peiponen, J. Vuokko, S. 1995. Toukohärkä ja kultasiipi. Niityt ja niiden hoito. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.

Hanski, I. 2007. Kutistuva maailma. Elinympäristöjen häviämisen populaatioekologiset seuraukset. Gaudeamus. Helsinki.

Harju, A. 2000. Uusi työ -projekti työllistämisen tutkimus- ja kehittämishankkeena. Teoksessa Harju, A & Backberg-Edward, K: Kohti uutta työtä. Uusi työ -kansalaisjärjestöjen yhteinen työllisyysprojekti. Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssin, Suomen Liikunta ja Urheilun sekä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton Uusi työ-projekti. Helsinki. 11–52.

Harju, A & Backberg-Edward, K: Kohti uutta työtä. Uusi työ -kansalaisjärjestöjen yhteinen työllisyysprojekti. Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssin, Suomen Liikunta ja Urheilun sekä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton Uusi työ -projekti. Helsinki.

Heikkilä, K. Borg, P. Tarvainen, A. 1996. Ketojen ja niittyjen hoito-opas. Suomen luonnonsuojeluliitto. Suomen luonnonsuojelun Tuki Oy. Helsinki.

Heikkinen, H. L.T. 2007. Toimintatutkimus – toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa Aaltola, J & Valli, R (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. PS-kustannus. Juva. 196–209.

Heimonen, J & Kaaro, J (toim.). 1999. Luonto-Liiton historia 1943–1998. Jatkosodan varjosta Jerisjärven tielle. Luonto-Liitto ry. Helsinki.

Herzon, I. 2007. Ode to a skylark: Agricultural intensification and farmland birds in the Baltic region. Department of Applied Biology. University of Helsinki. Helsinki.

Hirsjärvi, S. Hurme,H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki.

Hovi, A. 2000. Päijät-Hämeen perinnemaisemat. Hämeen ympäristökeskus. Hämeenlinna. Alueelliset ympäristöjulkaisut 190.

Hovi A, Jantunen J, Lahelma A, Kiuru A, Suominen O, Virtanen T, Voijola G-M. 2005. Matka Etelä-Suomen perinnemaisemiin ja esihistoriaan. Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia ja Perinnemaisemamatkailu Etelä-Suomessa -hanke. Helsinki.

Hovi, A. Lahelma, A. Siltala, M. 2001. Matka Päijät-Hämeen perinnemaisemiin ja esihistoriaan. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia ja Perinnemaisemamatkailu Päijät-Hämeessä -hanke. Helsinki.

Häikiö, L & Niemenmaa, V. 2008. Valinnan paikat. Teoksessa Laine, M. Bamberg, J & Jokinen, P (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Gaudeamus. Helsinki. 45–60.

Hyyryläinen, T. 1994. Toiminnan aika. Tutkimus suomalaisesta kylätoiminnasta. Line Sixtyfour Oy. Vammala.

Hyyryläinen, T. Rannikko, P. (toim.) 2000. Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Vastapaino. Tampere.

Ilmonen, K (toim.) 2000. Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Sophi 42. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Ilmonen, K & Jokinen, K. 2002. Luottamus modernissa maailmassa. Jyväskylä: Kopijyvä kustannus Oy.

Ingold, T. 2000.The perception of the environment. Essays in livelihood, dwelling and skill. Routledge, London and New York.

Jalonen, K (toim.). 2000. Horjutettu tasapaino ja kadotettu harmonia – maaseutuyhteisö, ympäristö ja muutos. Turun yliopiston Historian laitoksen julkaisuja 57. Turku.

Jokinen, A. Nygren, N. Haila, Y. Schrader, M. 2007. Yhteiseloa liito-oravan kanssa. Liito-oravan suojelun ja kasvavan kaupunkiseudun maankäytön tarpeiden yhteensovittaminen. Suomen ympäristö 20/2007. Pirkanmaan ympäristökeskus. Tampere.

Järvikoski, T. 2001. Ympäristötietoisuuden käsitteestä ja ilmiöstä. Teoksessa Jeronen, M & Kaikkonen, M (toim.) Ympäristötietoisuus – Näkökulmia eri tieteenaloilta. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita ja katsauksia 3/2001. Oulu.

Kalkkisten seudun kyläyhdistys ry. 2002. Kalkkisten seudun kyläkirja. Asikkala.

Kankainen, T. 2007. Yhdistykset, instituutiot ja luottamus. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 326. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Keinonen, E. Primmer, E. 2006. Yhteistoimintaverkostot. Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman kokeiluhanke. Suomen ympäristö 45/2006. Suomen ympäristökeskus. Edita Prima Oy. Helsinki.

Kekäläinen, H. Salminen, P. (toim.). 2000. Perinnebiotooppien hoito Suomessa. Perinnemaisemien hoitotyöryhmän mietintö. Perinnemaisemien hoitotyöryhmä. Suomen ympäristö 443.Ympäristöministeriö. Helsinki.

Kivistö, M. 2000. Yhdistelmätuella työllistyneiden hyvinvointi. Teoksessa Harju, A & Backberg-Edward, K: Kohti uutta työtä. Uusi työ-kansalaisjärjestöjen yhteinen työllisyysprojekti. Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssin, Suomen Liikunta ja Urheilun sekä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton Uusi työ -projekti. Helsinki. 103–132

Knuutila, S. Rannikko, P. (ym.) 2008. Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1167. Helsinki.

Kontula, T. Raunio, A (toim.). 2005. Luontotyyppien uhanalaisuuden arviointi – menetelmä ja luontotyyppien luokittelu. Suomen ympäristö 765 . Suomen ympäristökeskus. Edita Prima Oy. Helsinki.

Kortelainen, J. Kotilainen, J. 1994. Ympäristön paikalliset tulkinnat. Ympäristötietoisuuden muutos tehdasyhdyskunnassa. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja. N:o 109. Joensuun yliopiston monistuskeskus.

Kotkavirta, J. 2000. Luottamus instituutioihin ja yksilöllinen hyvinvointi. Teoksessa Ilmonen, K (toim.): Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy. 55–68.

Kröger, L. 2002. Osallistuva suunnittelu maatalouden ympäristöpolitiikassa – Viljelijöiden näkemyksiä osallistumisesta, vaikuttamismahdollisuuksista ja ympäristönhoidosta. MTT:n selvityksiä 7. MTT Taloustutkimus. Helsinki.

Kujala, M. 2007. Pamppu pään sisällä. Työsiirtolatyö kokonaisvaltaisen kuntoutuksen näkökulmasta. Opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu. Hämeenlinna.

Laine, M. Bamberg, J & Jokinen, P (toim.) 2008.Tapaustutkimuksen taito. Gaudeamus. Helsinki.

Laine, M & Peltonen, L. 2008. Ikkuna muutokseen. Teoksessa Laine, M. Bamberg, J & Jokinen, P (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Gaudeamus. Helsinki.

Laitinen, H. 1998. Tapaustutkimuksen perusteet. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 55. Kuopio.

Layder, D. 1998. Sociological practise. Linking theory and social research. SAGE Publications. London.

Lee, K. N. 1993. Compass and Gyroscope. Integrating Science and Politics for the Environment. Heldref Publications. Washington D.C.

Lehtonen, P. 2008. Tapaus- ja toimintatutkimuksen yhdistäminen. Teoksessa Laine, M. Bamberg,

J&Jokinen, P (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Gaudeamus. Helsinki. 245–253.

Lehto, E. 2000.Kehittämishanke sosiaalisen pääoman rakentajana. Teoksessa Hyyryläinen, T. Rannikko, P (toim.) Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Vastapaino. Tampere . 166–188.

Littunen, K. Lähde, V. 2001. Ihmisen ympäristösuhteen monimuotoisuus. Teoksessa Haila, Y. Jokinen, P (toim.) Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino. Tampere. 227–234.

Malmsten, A. 2003. Paikallisuuden ja kansainvälisyyden kohtaaminen luonnonsuojelussa. Tapaustutkimuksena Natura 2000 -ympäristökonflikti Lounais-Suomessa. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C. osa 192. Turun yliopisto. Turku.

Malmsten, A. 2008. Rajaaminen. Teoksessa Laine, M. Bamberg, J & Jokinen, P (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Gaudeamus. Helsinki. 57–73.

Moisanen, J & Taskinen, H. 1997. Kiinteät muinaisjäännökset kulttuurimaisemassa. Teoksessa Luostarinen, M & Yli-Viikari, A (toim.): Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus ja Maatalouden tutkimuskeskus. Helsinki. 55–58.

MTT. 2006. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2005. Kymmenen vuotta Euroopan unionissa. Julkaisuja 106. Helsinki: Maa- ja elintarviketeollisuuden tutkimuskeskus MTT.

Mäkinen, J. (toim.). 2005. Päijänteen alueen luontokohteiden inventoinnit. Hämeen ympäristökeskus ja Keski-Suomen ympäristökeskus. Hämeenlinna.

Nieminen, M. 1994. Rantojensuojeluohjelma – Kilpailevia tulkintoja ja vertautumatonta rationaalisuutta. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 59/1994. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Kumpulainen, M. 2004. Maanviljelyn luontosuhde ja jatkuvuus. Teoksessa Nirkko, J. Vesala, K-M (toim). Kirjoituksia maan sydämeltä. Tutkimusnäkökulmia maanviljelijöiden kilpakeruuaineistoon. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 931. Helsinki. 109–131.

Nurmela, K. Vartiainen, M. 2002. Tavoitteet ja tulkinnat – motivaatio ja palkitseminen työelämässä.Teoksessa Salmela-Aro, K & Nurmi, J-E. (toim.). Mikä meitä liikuttaa. Modernin motivaatiopsykologian perusteet. PS-kustannus. Keuruu. 188–212.

Priha, M. (toim.) 2003. Perinnebiotooppien hoitokortit. Suomen ympäristökeskus ja Maa- ja metsätalousministeriö. Helsinki.

Pykälä, J. 2001. Perinteinen karjatalous luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjänä. Suomen ympäristö 495. Suomen Ympäristökeskus. Edita Publishing Oy. Helsinki.

Raunio A, Schulman A, Kontula T (toim.). 2008. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus – Osa 1. Suomen ympäristö 8/2008. Suomen ympäristökeskus. Helsinki.

Rautamäki, M. 1997. Maisemarakenne. Teoksessa Luostarinen, M & Yli-Viikari, A (toim.). Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus ja Maatalouden tutkimuskeskus. Helsinki. 13–22.

Ruuskanen, P. 2001. Sosiaalinen pääoma käsitteet, suuntaukset ja mekanismit. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. VATT-tutkimuksia 81. Helsinki.

Ruuskanen, P. 2000. Luottamus verkostotalouden laidalla. Teoksessa Ilmonen, K (toim.): Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy, 93–188.

Palviainen, S. 2004. Uusi sopimuksellisuus ympäristöpolitiikan välineenä. Toimintatutkimus ympäristöhallinnon ja maaseudun kohtaamisesta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, no 70. Joensuun Yliopisto. Joensuu.

Palviainen, S. 1998. Ympäristönhoitotöiden merkitys syrjäiselle maaseudulle. Alueellisen ympäristöhallinnon toiminnan kehitys sekä ympäristönhoitotöiden tavoitteet ja mahdollisuudet työllistäjänä. Pohjois-Karjalan ympäristökeskus. Joensuu.

Peltola, T. 2001. Verkostosuhteet ja toiminnan muotoutuminen. Teoksessa Haila, Y. Jokinen, P (toim.) Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino. Tampere. 182–183.

Peuhkuri, T. 2008. Teoria ja yleistämisen kriteerit. Teoksessa Laine, M. Bamberg, J & Jokinen, P (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Gaudeamus. Helsinki. 130–148 .

Saaristo, K. 2000. Avoin asiantuntijuus. Ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertiisi. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Schulman, A. Heliölä, J. Pykälä, J. 2006. Maatalouden ympäristötuen sopimusalueiden laatu ja hoidon toteutuminen. Perinnebiotooppien hoidon ja luonnon monimuotoisuuden edistämisen erityistuet. Suomen ympäristö 3/2006. Suomen ympäristökeskus. Helsinki.

Seligman, A. 2000. Luottamus ja yleinen vaihto. Teoksessa Ilmonen, K (toim.): Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy. 39–54.

Seligman, A. 1997. The problem of trust. Princeton University Press. New Jersey.

Soini, K. 2007. Understanding local residents' perceptions of biodiversity of agricultural landscapes. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja 206. Turun yliopisto. Turku.

Tamminen, J. 1981. Kansa vastaan kansallispuistot. Kansallispuistokomitean esityksen vastaanoton

sosiologista tarkastelua. Turun yliopisto. Sosiologisia tutkimuksia 101/1981. Turku.

Tapio ja Maa- ja metsätalousministeriö. 2006. Puustoiset perinneympäristöt – Luonnon lumoa menneiltä ajoilta. Helsinki.

Tulonen, A. 1998. Asikkalan kulttuuriympäristöohjelma. Suomen ympäristö 200. Ympäristöministeriö. Helsinki.

Tuomi, J. Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.

Uudenmaan ympäristönsuojelupiiri ry. 2006. Loppuraportti. Perinnemaisemien hoitoprojekti. 1.3.2003–28.2.2006.

Vainio, M. Kekäläinen, H. Alanen, A. Pykälä, J. 2001. Suomen perinnebiotoopit. Perinnemaisemaprojektin valtakunnallinen loppuraportti. Suomen ympäristökeskus. Helsinki.

Wenger, E. 1998. Communities of practice: Learning, Meaning, and Identity. Cambridge University Press. USA.

Woolcock, M. 2000. Sosiaalinen pääoma: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Teoksessa Kajanoja, J & Simpura, J (toim.) Sosiaalinen pääoma:globaaleja ja paikallisia näkökulmia. 25–56.

Lehtiartikkelit:

Oksala, S. Lapsuuden kukkaketoja raivataan esiin ryteiköistä. Hämeen Sanomat. 24.7.2007.

Luennot:

Alastalo, M. 7.2.2008. Maatilan luonnonarvojen vaaliminen. Luento Maatalouden LUMO -neuvottelupäivässä Suomen ympäristökeskus. Helsinki.

Jokinen, P. 5.5.2006.Rural Studies. Maaseudun luonnonvarojen hallinnan ja suojelun kohtaaminen-kurssin luennot. Tampereen yliopisto. Frantsilan hyvän olon keskus.

Katajamäki, H. 24.4.2008.Luento Rural Studies-opintojen Maaseudun kehittämisen suunnittelu- ja päätöksentekojärjestelmät -kurssilla. Turku.

Lehtinen, A. 7.3.2007. Perinnemaisemien hoito Hämeessä -seminaari. Lahti.

Sähköiset lähteet:

Borg, R. 2008. Yhteistoimintaverkostot monimuotoisuuden suojelussa: sosiaalisen oppimisen edellytykset Hämeen Metso-projektissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Yhdyskuntatieteiden laitos. Saatavana www-muodossa: http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02431.pdf, viitattu 29.12.2009.

Eisto I. Palviainen S. Pohjonen S. Vihinen H. 2006. Sopimuksellisuus maaseutupolitiikassa. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos. Helsingin yliopisto, Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos. MTT taloustutkimus. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Saatavana www-muodossa: http://www.mtt.fi/met/pdf/met80.pdf, viitattu 30.12.2009.

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen verkkopalvelu. http://www.ely-keskus.fi/, viitattu 11.4.2010.

Erkamo K. Hämeen ympäristökeskuksen ympäristönhoitotyöt. Sähköpostikirje tekijälle 24.7.2008. Tekijän hallussa.

Harré, R. 1999.Trust and its surrogates: psychological foundations of political process. Teoksessa: In M. Warren (toim.) Democracy and Trust. Cambridge: Cambridge University Press. 249–272. Saatavana www-muodossa: http://www.google.com/books?hl=fi&lr=&id=KepLD0MXbhYC&oi=fnd&pg=PA249&dq=%22Harr%C3%A9%22+%228+Trust+and+its+surrogates:+psychological+foundations+of+...%22+&ots=AUJm1oqjur&sig=VyQDuszRubuvoQN2VQjSfdZ3mEs#v=onepage&q=&f=false, viitattu 15.1.2010.

Hämeen ympäristökeskuksen internetsivut. Perinnemaisemat . http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=54793&lan=fi, viitattu 2.1.2010.

Kalkkisten internetsivut. http://www.phnet.fi/kylat/kalkkinen/, viitattu 4.9.2008.

Keski-Suomen ympäristökeskuksen internetsivut. Maatalouden ympäristötuki. http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=20616&lan=fi, viitattu 2.1.2010.

Kuisma, M. Ahomansikka, alueiden jatkohoidosta. Sähköpostikirje tekijälle 4.2.2010. Tekijän hallussa.

Lounais-Suomen ympäristökeskuksen internetsivut. Erityisympäristötuki ei riitä pelastamaan perinnemaisemia. http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=312761&lan=fi, viitattu 2.1.2010.

Luonnonsuojelulaki 1096/1996. Valtion säädöstietopankki Finlex: http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961096, viitattu 11.4.2010.

Maa- ja metsätalousministeriön internetsivut. Leader-toimintaryhmät. http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/maaseudun_kehittaminen/leader.html, viitattu 17.2.2010.

Museoviraston internetsivut. Muinaisjäännökset. http://www.nba.fi/fi/muinaisjaannos, viitattu 2.1.2010.

Mussaari, M. 2007. Keski-Suomen perinnebiotooppien hoito-ohjelma. Keski-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 1/2007. Jyväskylä. Saatavana www-muodossa: http://www.miljo.fi/download.asp?contentid=73011&lan=fi, viitattu 20.2.2010.

Paloniemi, R. 2008. Luonnonsuojelu arjessa. Maanomistajien näkemyksiä ja kokemuksia yksityismaiden tilapäisestä luonnonsuojelusta ja sen uudistumisen prosessista. Helsingin yliopisto. Saatavana www-muodossa:https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/42589/luonnons.pdf?sequence=1, viitattu 3.1.2009.

Pirkanmaan ympäristökeskuksen internetsivut. Perinnemaisemat ja -biotoopit. http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=75769, viitattu 7.11.2009.

Pirkanmaan ympäristökeskuksen internetsivut. POLKU MANSIKKAPAIKOILLE – Karjan poluilla ennen ja nyt (DVD) http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=181006&lan=fi, viitattu 27.12.2009.

Pohjois-Savon ympäristökeskuksen internetsivut. Perinnemaisemat ja –biotoopit. http://www.ymparistokeskus.fi/default.asp?contentid=43080&lan=fi, viitattu 2.1.2010.

Sopimuksellisuus-info sivusto. Sopimuksellisuus. http://www.sopimuksellisuus.info/page1002.html, viitattu 3.5.2008.

Sztompka, P. 2000. Trust : A Sociological Theory. Cambridge University Press. Cambridge, UK. Saatavana www-muodossa: http://helios.uta.fi:2065/lib/tampere/docDetail.action?docID=2000682, viitattu 15.1.2010.

Työ- ja elinkeinotoimiston internetsivut. Palkkatuki ja muut tuet. http://www.mol.fi/mol/fi/01_tyonantajat/06_2rekrytoinnin_tuki/index.jsp, viitattu 2.2.2009.

Uusitalo, E. 28.9.2006. Mikä sopimuksellisuutta pidättelee? Sopimuksellisuus ja yleinen toimintapolitiikan muutos. maaseutupolitiikassa -seminaari, MTT-taloustutkimus. http://www.uwasa.fi/midcom-admin/ais/midcom-serveattachment-3648/julkaisuseminaarin%20muistiinpanot.pdf, viitattu 17.9.2008.

Vihinen, H. Sopimuksellisuus ja yleinen toimintapolitiikan muutos. Sopimuksellisuus maaseutupolitiikassa -seminaari, MTT-taloustutkimus. 28.9.2006. http://www.uwasa.fi/midcom-admin/ais/midcom-serveattachment-3648/julkaisuseminaarin%20muistiinpanot.pdf, viitattu 17.9.2008.

Wenger, E. 2000. Communities of Practice and Social Learning Systems. Volume 7 (2): 225–246. SAGE. Saatavana www-muodossa: http://www.abdn.ac.uk/~lls007/Radio4/Articles/wenger2000.pdf,

viitattu 29.12.2009.

WWF Suomen internetsivut. Lesser White-fronted Goose Life Project.
http://www.wwf.fi/english/finland/lesser_white_fronted/ , viitattu 30.12.2009

Ympäristöhallinnon internetsivut. Biodiversiteettisopimus.
http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=27959 , viitattu 31.1.2010.

Ympäristöhallinnon internetsivut, Raportti luontodirektiivin toimeenpanosta Suomessa 2001–2006.
http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=203413&lan=fi, viitattu 4.3.2010.

Ympäristöhallinnon internetsivut. Perinnemaisemat ja -biotoopit.
http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=687&lan=fi, viitattu 2.1.2010.

Ympäristöhallinnon internetsivut. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus.
http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=728&lan=fi#a2, viitattu 2.1.2010.

Ympäristöhallinnon internetsivut. Uhanalaiset lajit.
http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=683&lan=fi, viitattu 2.1.2010.

Ympäristöhallinnon internetsivut. Suomen lajien uhanalaisuus 2000.
http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=1758&lan=fi, viitattu 2.1.2010.

Muut lähteet:

Helle, K. Suullinen tieto. 23.11.2009.

LIITE 1. Perinnebiotooppien luokittelu

(Lähteet: Ympäristöhallinnon internetsivut, Perinnemaisemat ja -biotoopit sekä Kontula & Raunio 2005, 108–109)

Nummet Puutonta varpuvaltaista kasvillisuutta, jota esiintyy saaristossa ja rannikolla useimmiten hiekkaisilla mailla. Suurin osa nummista on kataja-, kanerva- ja variksenmarjavaltaisia.

Kedot Kuivia niittyjä, joita esiintyy kuivilla hiekkaisilla tai kallioisilla mailla. Ketojen tyypillinen kasvillisuus on matalia ruohoja ja heiniä. Pitkään laidunnetuilla kedoilla on usein pylväsmäisiä ja pensasmaisia katajia.

Kalliokedot Paisteisia, ohuthumuksisia kalliorinteitä ja lakikallioita, joilla esiintyy niittykasvillisuutta.

Tuoreet niityt Yleisin niittytyyppi. Tuoreilla niityillä on viljava ja vettä melko hyvin pidättävä maaperä, minkä vuoksi kasvillisuus on rehevämpää kuin kedoilla. Tuoreet niityt ovat olleet perinteisen maatalouden parhaita heinämaita.

Kosteat niityt Tähän päätyyppiin kuuluvat muualla kuin rannoilla sijaitsevat kosteat niityt.

Merenrantaniityt esiintyvät suojaisilla merenrannoilla hienojakoisella maaperällä. Merenrantaniityt kuuluvat merenrantojen luontaiseen kasvillisuuteen, mutta perinteinen niitto ja laidunnus ovat laajentaneet niittyvyöhykettä vedestä maalle sekä lisänneet niittyjen määrää ja monimuotoisuutta.

Järven- ja joenrantaniityt esiintyvät laakeilla, hienoaineksisilla rannoilla vesirajan tuntumasta maarannan yläosaan. Jokien rannoilla niittovyöhykkeet ovat yleensä kapeita, järvien rannoilla ne voivat olla laajoja. Järvenrantaniittyjen kasvillisuus on monimuotoisempaa kuin jokirantojen.

Tulvaniityt Suurten, säännöstelemättömien jokien tulvakerrostumilla esiintyviä niittyjä.

Suoniityt Vähäpuustoisia tai puuttomia, ruohoisia ja saraisia soita.

Metsälaitumet Karjan laiduntamia metsäalueita. Karjan vaikutus kasvillisuuteen näkyy selvästi muun muassa heinien ja ruohojen lisääntymisenä sekä niittyaukkoina. Verrattuna normaaliin talousmetsään metsälaitumen puusto on vaihtelevamman ikäistä ja kokoista ja koostuu useammista puulajeista. Isot muurahaispesät ja runsas sienilajisto ovat metsälaitumen piirteitä.

Hakamaat Hakamaiden puusto ja metsäkasvillisuus eivät ole yhtä runsaat kuin metsälaitumien. Haan puita lehdestettiin ja harvennettiin heinien ja ruohojen kasvun parantamiseksi. Haat olivat aidattuja toisin kuin metsälaitumet, joilla karja kulki vapaasti.

Kaskimetsät Entisille kaskille kasvaneita lehtipuuvaltaisia (harmaaleppä, koivu) metsiä. Kaskimetsissä esiintyy kangasmetsälajiston rinnalla runsaasti heiniä ja ruohoja.

Lehdesniityt Puustoisia niittyjä. Niille ovat tunnusomaisia lehdestyksen vuoksi kynttelikkömäisesti haarautuvat lehtipuut. Lehdesniittyjen hyvä heinäntuotto perustui rehevään kasvualustaan sekä puiden ja pensaiden karikkeen (lehdet) rehevöittävään vaikutukseen.

LIITE 2. HAASTATTELURUNKO Työllistetyt, Asikkalan ryhmä

Hankkeeseen mukaan lähteminen ja kokemukset hankkeesta:

Kertoisitteko hieman itsestänne
Kertoisitteko Kalkkisten kylästä
Kertoisitteko Kalkkisten kyläniitystä
Miten tulitte lähteneeksi mukaan hankkeeseen?
Millaiseksi olette kokeneet työskentelyn Ahomansikka-hankkeessa?
Mikä hankkeessa on ollut mieluisinta?
Mikä hankkeessa on ollut ikävintä?
Mikä asia on yllättänyt eniten hankkeessa työskennellessänne?
Oletteko työskennelleet aiemmin työllistämishankkeissa?
Millaisia kokemukset ovat olleet?
Miten kokemukset Ahomansikka-hankkeesta eroavat aiemmista hankkeista?

Perinnemaisema- ja ympäristötietoisuus:

Mitä ajattelitte perinnemaisemien hoidosta ennen hankkeessa aloittamista?
Mitä ajattelette perinnemaisemien hoidosta nyt?
Mitä tiesitte perinnemaisemien hoitotöistä ennen töiden aloittamista?
Mitä tiedätte perinnemaisemien hoitotöistä nyt?
Mainitkaa perinnemaisemien lajeja joita tunnette?
Millaisena näette perinnemaisemien roolin maaseudulla?
Millaisena näette perinnemaisemien säilyttämismahdollisuudet tulevaisuudessa?
Teettekö ympäristönhoitotöitä vapaa-aikananne?
Miten hankkeessa työskenteleminen on vaikuttanut vapaa-ajan ympäristönhoitotöidenne tekemiseen?
Miten edistätte ympäristönsuojelua arkielämässänne tällä hetkellä?
Miten edistitte ympäristönsuojelua arkielämässänne ennen hankkeeseen lähtemistä?

Hoitokohteet ja hoitotoimenpiteiden tekeminen:

Kertoisitteko hoitokohteista joilla olette työskennelleet?

Minkälaisia muutoksia hoitokohteilla on näkynyt?
Miten työt ovat mielestänne edistäneet maiseman avautumista?
Miten työt ovat mielestänne edistäneet lajiston säilymistä kohteilla?
Kertoisitteko ohjeistuksesta jota olette saaneet hoitotöiden tekemiseen?
Minkälaista hoitopäiväkirjan pitäminen on ollut?

Hankkeeseen liittyvä koulutus:
Kertoisitteko luontokurssista Lammin Untulanharjun luonnonsuojelualueella?
Kertoisitteko riukuaidantekokurssista?
Mitä muuta koulusta olette saaneet hankkeen aikana?
Minkälaista koulutusta on tiedossa jatkossa?
Kaipaisitteko tällä hetkellä työhön liittyvää lisäkoulutusta? Millaista?

Hankkeessa tapahtunut vuorovaikutus:

Onko teille syntynyt projektin myötä uusia kontakteja?
Luuletteko kontaktien olevan teille hyödyksi?
Minkälaista työskentely hankevetäjien kanssa on ollut?
Oletteko olleet tekemisissä maanomistajien kanssa hankkeen aikana? Millä tavoin?
Minkälainen ilmapiiri Asikkalan työryhmässä on ollut?
Oletteko olleet tekemisissä muiden työryhmäläisten kanssa työajan ulkopuolella?
Luuletteko olevanne tekemisissä työryhmän muiden jäsenten kanssa hankkeen päättymisen jälkeen?
Oletteko olleet tekemissä muiden hankkeessa mukana olevien henkilöiden kanssa vapaa-aikananne?

Jatkosuunnitelmat:
Oletteko kiinnostuneet tekemään maisemanhoitotöitä tulevaisuudessa?
Uskotteko työllistymiseen alalle?
Tuletteko työskentelemään hankkeessa tulevinakin kesinä?
Minkälaisia suunnitelmia teillä on hankkeen jälkeen?
Millaisena näitte tulevaisuutenne ennen hankkeessa aloittamista?
Millaisena näette tulevaisuutenne nyt?
Onko vielä jotain mitä haluaisitte sanoa?

LIITE 3. HAASTATTELURUNKO Kalkkisten kohteiden maanomistajat

Taustatiedot ja yleiset hanketta koskevat kysymykset:

Kertoisitteko itsestänne ja omistamastanne tilasta/perinnemaisemasta?
Kertoisitteko Kalkkisten seudusta?
Miten tilanne perinnemaisemia on hoidettu ennen Ahomansikka-hankkeen käynnistymistä?
Miksi hoito loppui?
Kertoisitteko perinnemaisemien hoitohanke Ahomansikasta?
Hoidetaanko omistamianne perinnemaisemia muutoin kuin Ahomansikan toimesta?
Mitä ajattelitte kun kuulitte ensimmäisen kerran perinnemaisemien hoitohanke Ahomansikasta?
Miten tulitte lähteneeksi mukaan hankkeeseen?
Millaiseksi olette kokeneet mukanaolon Ahomansikka-hankkeessa?
Mikä hankkeessa on ollut mieluisinta?
Mikä hankkeessa on ollut ikävintä?
Onko teille aiheutunut hankkeesta jotakin haittaa?
Mikä asia hankkeessa on yllättänyt eniten?
Minkälaista hyötyä hankkeesta on ollut teille?
Onko projekti tuonut teille lisää vapaa-aikaa?

Perinnemaisema- ja ympäristötietoisuus:

Mitä ajattelitte perinnemaisemien hoidosta ennen hankkeen käynnistymistä?
Mitä ajattelette perinnemaisemien hoidosta nyt?
Miten hankkeessa mukana olo on vaikuttanut näkemyksiinne omistamastanne perinnemaisemasta/ Oletteko alkaneet katsoa maisemaa ”uusin silmin”?
Mitä tiesitte perinnemaisemien hoitotöistä ennen hankkeen käynnistymistä?
Mitä tiedätte perinnemaisemien hoitotöistä nyt?
Mainitkaa perinnemaisemien lajeja joita tunnette.
Oletteko seuranneet perinnemaisemien hoitoon liittyvää keskustelua?
Millaisena näette perinnemaisemien roolin maaseudulla?
Kuinka merkityksellisenä pidätte perinnemaisemien hoitamista?

Millaisena näette perinnemaisemien säilyttämismahdollisuudet tulevaisuudessa?
Teettekö ympäristönhoitotöitä vapaa-aikananne?
Miten hankkeessa mukana olo on vaikuttanut vapaa-ajan ympäristönhoitotöidenne tekemiseen?
Miten edistätte ympäristönsuojelua arkielämässänne tällä hetkellä?
Miten edistitte ympäristönsuojelua arkielämässänne ennen hanketta?

Hoitokohteet ja hoitotoimenpiteiden tekeminen:

Kertoisitteko hoitotoimenpiteistä joita hoitokohteella on tehty?
Oletteko auttaneet hoitotöiden tekemisessä?
Kertoisitteko ohjeistuksesta jota olette saaneet omaehtoisten hoitotöiden tekemiseen?
Minkälaisia muutoksia hoitokohteella on näkynyt?
Miten työt ovat mielestänne edistäneet maiseman avautumista?
Miten työt ovat mielestänne edistäneet lajiston säilymistä kohteilla?

Hankkeessa tapahtunut vuorovaikutus:

Minkälaista työskentely hankevetäjän kanssa on ollut?
Minkälaista keskustelua kävitte hankevetäjän kanssa ennen hanketta?
Minkälaista keskustelua olette käyneet hankevetäjän kanssa hankkeen aikana?
Oletteko olleet tekemisissä työllistettyjen kanssa hankkeen aikana? Millä tavoin?
Minkälaista keskustelua olette käyneet työllistettyjen kanssa hankkeen aikana?
Mitä mieltä olette hankkeen vetäjien ja työllistettyjen ammattitaidosta?
Oletteko esittäneet kohteen hoitoon liittyviä toivomuksia?
Onko näkemyksiänne kuultu riittävästi hankkeen aikana?
Onko teille syntynyt projektin myötä uusia kontakteja?
Luuletteko kontaktien olevan teille hyödyksi?

Jatkosuunnitelmat:

Olisiko teillä tai perillisillänne mahdollisuuksia järjestää jatkossa kohteen hoito? Jos ei niin miksi ei?
Miten suhtaudutte ajatukseen hankkeen jatkumisesta?
Miten suhtaudutte ajatukseen siitä, että jokin muu taho hoitaisi jatkossa perinnemaisemianne?

Olisitteko valmiita maksamaan perinnemaisemien hoidosta?

Mikä on mielestänne paras tapa perinnemaisemien hoidon järjestämiseksi?

Onko vielä jotain mitä haluaisitte sanoa?

LIITE 4. HAASTATTELURUNKO Hankevetäjä 1 (Päijät-Häme)

Taustatiedot ja yleiset hanketta koskevat kysymykset:

Minkälaiset ovat tunnelmat nyt hankkeen kolmantena toimintavuotena?
Kertoisitko Kalkkisten seudusta ja siellä sijaitsevista perinnemaisemista?
Miten tulit lähteneeksi hankkeen vetäjäksi?
Kertoisitko itsestäsi?
Millaiseksi olet kokenut mukana olon Ahomansikka-hankkeessa?
Mikä hankkeessa on ollut mieluisinta?
Mikä hankkeessa on ollut ikävintä?
Mikä asia hankkeessa on yllättänyt eniten?

Hoitokohteet ja hoitotoimenpiteiden tekeminen:

Minkälaisia muutoksia hoitokohteilla on näkynyt?
Miten työt ovat mielestäsi edistäneet maiseman avautumista?
Miten työt ovat mielestäsi edistäneet lajiston säilymistä kohteilla?
Miten olet itse osallistunut hoitotöihin?

Hankkeessa tapahtunut vuorovaikutus:

Miten työntekijöiden saaminen hankkeeseen on onnistunut? *Minkälaisia ongelmia on ilmennyt?*
Millaista työskentely työllistettyjen kanssa on ollut?
Minkälaista keskustelua käytte työllistettyjen kanssa?
Millaista on ollut olla tekemisissä hankkeessa mukana olevien maanomistajien kanssa?
Miten otit yhteyttä hankkeessa mukana oleviin maanomistajiin?
Oliko maanomistajien mukaan saaminen hankkeeseen helppoa?
Minkälaisia ongelmia ilmeni?
Minkälaista keskustelua maanomistajien kanssa käytiin ennen hankkeen aloittamista?
Minkälaista keskustelua maanomistajien kanssa on käyty hankkeen aikana?
Miten maanomistajat ovat olleet mukana hoitotöiden suunnittelussa?
Miten maanomistajat ovat olleet mukana hoitotöiden tekemisessä?

Kuinka usein keskimäärin tapaat hankkeessa mukana olevia maanomistajia?
Millaisia tapaamiset ovat?
Onko sinulle tullut jotain erimielisyyksiä maanomistajien kanssa hankkeen aikana? *Miten erimielisyydet on saatu ratkaistua?*
Millaista on ollut olla ympäristöjärjestön edustajana hankkeessa?
Kertoisitko hankkeen ohjausryhmän työskentelystä?

Perinnemaisema- ja ympäristötietoisuus:

Kuinka paljon hankkeessa mukana olevat maanomistajat tietävät perinnemaisemista ja niiden hoidosta?
Minkä verran olet antanut hankkeessa mukana oleville maanomistajille tietoa perinnemaisemien merkityksestä ja niiden hoidosta hankkeen aikana?
Minkälaista keskustelua maanomistajien kanssa on käyty perinnemaisemien hoitamisen merkityksestä hankkeen aikana?
Ymmärtävätkö maanomistajat hoidon merkityksen luonnon monimuotoisuuden kannalta?
Mitä ajattelit perinnemaisemien hoidosta ennen hankkeessa aloittamista?
Mitä ajattelet perinnemaisemien hoidosta nyt?
Mitä tiesit perinnemaisemien hoitamisesta ennen hankkeen käynnistymistä?
Mitä tiedät perinnemaisemien hoitamisesta nyt?
Millaisena näet perinnemaisemien roolin maaseudulla?
Kuinka merkityksellisenä pidät perinnemaisemien hoitamista?
Millaisena näet perinnemaisemien säilyttämismahdollisuudet tulevaisuudessa?
Teetkö ympäristönhoitotöitä vapaa-aikanasi?
Miten hankkeessa mukana olo on vaikuttanut vapaa-ajan ympäristönhoitotöidesi tekemiseen?
Miten edistät ympäristönsuojelua arkielämässäsi tällä hetkellä?
Miten edistit ympäristönsuojelua arkielämässäsi ennen hankkeeseen lähtemistä?

Jatkosuunnitelmat:

Millä tavoin hankkeessa on edistetty kohteiden jatkohoidon toteutumista?
Onko hankkeelle tiedossa jatkoa?
Miten luulet työntekijöiden saamisen onnistuvan jatkossa?

Kertoisitko yrittäjyyskoulutuksesta jota työllistetyille on suunniteltu?

Miten maanomistajat ovat suhtautuneet kohteiden mahdolliseen jatkohoitamiseen?

Mikä on mielestäsi paras tapa perinnemaisemien hoidon järjestämiseksi?

Onko vielä jotain mitä haluaisit sanoa?

LIITE 5. HAASTATTELURUNKO Paikallinen yrittäjä

1. Taustatiedot

Kertoisitko itsestäsi ja yrityksestä

2. Asumisen ja elämäntapojen uudet muodot sekä tapahtumat

2.1. Maaseudun uudet asukkaat

Minkä verran kylään on viime vuosina tullut uusia asukkaita?
Millaisia (minkä ikäisiä, mitä muuttajatyyppejä edustavia jne.) muuttajat ovat ja mistä he ovat tulleet?
Minkä verran tietoa tulomuuttajista on olemassa?
Onko tietoa muuttajien viihtymisestä? Millainen on kylän yleinen ilmapiiri
”ulkopuolisten” näkökulmasta? Miten muualta tulijoihin suhtaudutaan?
Onko kylässä jollain tavalla pyritty edistämään sinne suuntautuvaa muuttoa?
Millaisia asuntoja tai tontteja tulijoille on tarjolla? Millaisilla paikoilla ne sijaitsevat?

2.2 Mökkeily ja kakkosasuminen, muu täydentävä asuminen

Minkä verran kylässä on kesämökkejä? Onko tietoa mökkiläisistä, mökkeilyn luonteesta, mökkien käytöstä?
Ovatko mökkiläiset mukana kylän elämässä ja toiminnoissa? Onko kylässä mökkiläistoimikuntaa tai mökkiläisten yhdistystä? Järjestetäänkö mökkiläisille omia tapahtumia?
Onko merkkejä tai osoituksia mökkeilyn muuttumisesta kakkosasumiseksi?
Millainen merkitys ja millaisia vaikutuksia mökkeilyllä on kylälle?
Onko kylässä mökkeilyn/kakkosasumisen lisäksi muuta täydentävää (tilapäistä/
joustavaa) asumista, leirikoulutoimintaa, hoitokoteja tms.?

2.3 Muut elämäntapojen muutokset

Onko kylässä osoituksia muista elämäntapojen muutoksista? Millaisia?
Onko joitakin elämäntapoihin liittyviä muutoksia odotettavissa?

2.4 Tapahtumat

Onko kylässä joitakin säännöllisiä tapahtumia? Millaisia? Kuinka usein tapahtumat järjestetään ja mistä alkaen ne on järjestetty?
Kuka vastaa tapahtumien järjestelyistä ja rahoituksesta?
Kuinka paljon (suunnilleen) tapahtumissa on kävijöitä? Tuleeko niihin vierailijoita myös kylän ulkopuolelta? Onko tapahtumilla matkailullista merkitystä?
Aiotaanko tapahtumia jollain tavoin kehittää? Miten?
Onko suunnitteilla uusia tapahtumia? Millaisia? Miten todennäköisesti ne toteutuvat ja milloin?

3. Työnteon ja tuotannon uudet muodot

3.1 Matkailu

Kuinka paljon kylässä käy matkailijoita?
Millainen merkitys matkailulla on?
Kuinka paljon se työllistää kyläläisiä?
Mitä muita vaikutuksia matkailulla on?
Mitä matkailijat tekevät, missä käyvät?
Millaisia matkailupalveluita ja muuta matkailuun liittyvää toimintaa alueella on?
Kuinka pitkät perinteet matkailulla on? Mitä on tullut lisää viime vuosina?
Mitä sellaisia matkailuun liittyviä ajatuksia ja ideoita on esitetty, jotka eivät ole vielä toteutuneet? Millaiseen matkailutoimintaan kylässä olisi resursseja?
Mitkä seikat ehkä estävät tai hidastavat matkailun kehittämistä?

3.2 Muut työnteon ja tuotannon uudet muodot

Onko kylään tullut lisää uusia työpaikkoja muille aloille (kuin matkailuun)?
Millaisia?
Onko kylään syntynyt kokonaan uusia elinkeinoja? Onko esim. mökkeilyyn, kakkosasumiseen, ulkoiluun, retkeilyyn tai muuhun vapaa-ajan viettoon ja harrastuksiin liittyvää elinkeinotoimintaa?
Onko kylässä puhelinpalvelukeskuksia, yhteyskeskuksia tai muuta uutta palvelu/tuotantotoimintaa, jossa hyödynnetään nykyaikaista tietoliikenneverkkoa?

Minkä verran kylässä on itsensä työllistäjiä tai freelancereita? Millä aloilla he toimivat?
Tehdäänkö kylässä etätyötä?
Missä kyläläiset käyvät työssä? Kuinka yleisesti käydään työssä oman kunnan ulkopuolella? Missä? Miten pitkiä työmatkoja kyläläisillä on?
Onko kunnassa osuuskuntia, yhdistyksiä tai järjestöjä, jotka tuottavat palveluita tai harjoittavat muuta liiketoimintaa?
Tuleeko kylässä jollain tavalla esille tilapäisen tai määräaikaisen työskentelyn mahdollisuus? Onko työvierailijoita, muualta tulevia harjoittelijoita, projektityöntekijöitä tms.?

4. Toimintojen tukiverkostot

Onko kylällä ”kummeja”? Jos on, ketä he ovat ja miten toimivat? Onko kiinnostusta tai tarvetta kummitoiminnan aloittamiseen tai lisäämiseen?
Mitä muita verkostoitumisen muotoja kunnalla/kylällä on/saattaisi olla (esim. mökkiläiset, kakkosasukkaat, entiset asukkaat, ”juurevat vierailijat”, tuottajavierailijat)?

5. Ahomansikka ja muut hankkeet

Mitä tiedätte Kalkkisten seudulla sijaitsevista perinnemaisemista?
Mitä tiedätte yrityksenne lähellä sijaitsevasta kyläniitystä?
Mitä tiedätte perinnemaisemien hoitohanke Ahomansikasta?
Millainen merkitys Ahomansikalla on Kalkkisille?
Seuraatteko perinnemaisemiin liittyvää keskustelua?
Millainen merkitys perinnemaisemilla/kauniilla maisemalla on kylälle?
Oletteko olleet tekemisissä niittyä hoitaneiden työllistettyjen kanssa?
Oletteko olleet tekemisissä hankevetäjän kanssa?
Minkälaista keskustelua olette käyneet hänen kanssaan?
Minkälaista keskustelua kyläniitystä on käyty yrityksessänne ennen hanketta?
Minkälaista keskustelua kyläniitystä on käyty yrityksessä hankkeen aikana?
Onko asiakkailta tullut kommentteja niitystä?
Päijänteen alueen luontokohteiden inventoinnit nimisessä - kirjassa mainitaan niitylle olevan mahdollista järjestää kulku yritykseltä pellon reunaa pitkin jolloin myös matkailija tai muu ohikulkija voisi pysähtyä nauttimaan sen kukkaloistosta. Mitä mieltä olette ajatuksesta?

Minkälaisia muita hankkeita kylässä on toiminut? Mikä taho niitä on rahoittanut ja kuka vetänyt?

Kertoisitteko erilaisten hankkeiden merkityksestä kylän kannalta?

Mikä on tullut merkityksellisin hanke kylän kannalta?

Kertoisitteko hankkeista joissa olette itse olleet mukana?

Onko vielä jotain muuta mitä haluaisitte sanoa?

LIITE 6. HAASTATTELURUNKO Kylätoimikunnan edustaja

1. Taustatiedot

Kertoisitko itsestäsi ja kylätoimikunnan toiminnasta?

Millainen rooli sinulla on kylän toiminnassa?

2. Asumisen ja elämäntapojen uudet muodot sekä tapahtumat

2.1. Maaseudun uudet asukkaat

Minkä verran kuntaan/kylään on viime vuosina tullut uusia asukkaita?

Millaisia (minkä ikäisiä, mitä muuttajatyyppejä edustavia jne.) muuttajat ovat ja mistä he ovat tulleet?

Minkä verran tietoa tulomuuttajista on olemassa?

Onko tietoa muuttajien viihtymisestä? Millainen on kunnan/kylän yleinen ilmapiiri ”ulkopuolisten” näkökulmasta? Miten muualta tulijoihin suhtaudutaan?

Onko kunnassa/kylässä jollain tavalla pyritty edistämään sinne suuntautuvaa muuttoa?

Millaisia asuntoja tai tontteja tulijoille on tarjolla? Millaisilla paikoilla ne sijaitsevat?

2.2 Mökkeily ja kakkosasuminen, muu täydentävä asuminen

Minkä verran kunnassa/kylässä on kesämökkejä? Onko tietoa mökkiläisistä, mökkeilyn luonteesta, mökkien käytöstä?

Ovatko mökkiläiset mukana kunnan elämässä ja toiminnoissa? Onko kunnassa mökkiläistoimikuntaa tai mökkiläisten yhdistystä? Järjestetäänkö mökkiläisille omia tapahtumia?

Onko merkkejä tai osoituksia mökkeilyn muuttumisesta kakkosasumiseksi?

Millainen merkitys ja millaisia vaikutuksia mökkeilyllä on kunnalle/kylälle?

Onko kunnassa mökkeilyn/kakkosasumisen lisäksi muuta täydentävää (tilapäistä/ joustavaa) asumista, leirikoulutoimintaa, hoitokoteja tms.?

2.3 Muut elämäntapojen muutokset

Onko kunnassa/kylässä osoituksia muista elämäntapojen muutoksista? Millaisia?

Onko joitakin elämäntapoihin liittyviä muutoksia odotettavissa?

2.4 Tapahtumat

Onko kunnassa/kylässä joitakin säännöllisiä tapahtumia? Millaisia? Kuinka usein tapahtumat järjestetään ja mistä alkaen ne on järjestetty?
Kuka vastaa tapahtumien järjestelyistä ja rahoituksesta?
Kuinka paljon (suunnilleen) tapahtumissa on kävijöitä? Tuleeko niihin vierailijoita myös kunnan/kylän ulkopuolelta? Onko tapahtumilla matkailullista merkitystä?
Aiotaanko tapahtumia jollain tavoin kehittää? Miten?
Onko suunnitteilla uusia tapahtumia? Millaisia? Miten todennäköisesti ne toteutuvat ja milloin?

3. Työnteon ja tuotannon uudet muodot

3.1 Matkailu

Kuinka paljon kunnassa/kylässä käy matkailijoita? Millainen merkitys matkailulla on?
Kuinka paljon matkailu työllistää kuntalaisia/kyläläisiä? Mitä muita vaikutuksia matkailulla on?
Mitä matkailijat tekevät, missä käyvät? Millaisia matkailupalveluita ja muuta matkailuun liittyvää toimintaa alueella on?
Kuinka pitkät perinteet matkailulla on? Mitä on tullut lisää viime vuosina?
Mitä sellaisia matkailuun liittyviä ajatuksia ja ideoita on esitetty, jotka eivät ole vielä toteutuneet? Millaiseen matkailutoimintaan kunnassa/kylässä olisi resursseja?
Mitkä seikat ehkä estävät tai hidastavat matkailun kehittämistä?

3.2 Muut työnteon ja tuotannon uudet muodot

Onko kuntaan/kylään tullut lisää uusia työpaikkoja muille aloille (kuin matkailuun)? Millaisia?
Onko kuntaan/kylään syntynyt kokonaan uusia elinkeinoja? Onko esim. mökkeilyyn, kakkosasumiseen, ulkoiluun, retkeilyyn tai muuhun vapaaajan viettoon ja harrastuksiin liittyvää elinkeinotoimintaa?
Onko kunnassa/kylässä puhelinpalvelukeskuksia, yhteyskeskuksia tai muuta uutta palvelu/tuotantotoimintaa, jossa hyödynnetään nykyaikaista tietoliikenneverkkoa?
Minkä verran kunnassa/kylässä on itsensä työllistäjiä tai freelancereita? Millä aloilla he toimivat?

Tehdäänkö kunnassa/kylässä etätyötä?
Missä kuntalaiset/kyläläiset käyvät työssä? Kuinka yleisesti käydään työssä oman kunnan ulkopuolella? Missä? Miten pitkiä työmatkoja kuntalaisilla/kyläläisillä on?
Onko kunnassa osuuskuntia, yhdistyksiä tai järjestöjä, jotka tuottavat palveluita tai harjoittavat muuta liiketoimintaa?
Tuleeko kunnassa/kylässä jollain tavalla esille tilapäisen tai määräaikaisen työskentelyn mahdollisuus? Onko työvierailijoita, muualta tulevia harjoittelijoita, projektityöntekijöitä tms.?

4. Toimintojen tukiverkostot

Onko kunnalla/kylällä ”kummeja”? Jos on, ketä he ovat ja miten toimivat? Onko kiinnostusta tai tarvetta kummitoiminnan aloittamiseen tai lisäämiseen?
Mitä muita verkostoitumisen muotoja kunnalla/kylällä on/saattaisi olla (esim. mökkiläiset, kakkosasukkaat, entiset asukkaat, ”juurevat vierailijat”, tuottajavierailijat)?

5. Ahomansikka ja muut hankkeet

Mitä tiedätte perinnemaisemien hoitohanke Ahomansikasta?
Millainen merkitys Ahomansikalla on Kalkkisten kylälle?
Millainen merkitys perinnemaisemilla/kauniilla maisemilla on kylälle?
Kertoisitteko keskusteluista jota olette käyneet kyläniityn hoitamisen tiimoilta?
Oletteko olleet tekemisissä maisemia hoitaneiden työllistettyjen kanssa? Minkälaista keskustelua olette käyneet heidän kanssaan?
Oletteko seuranneet yleistä perinnemaisemien hoidosta käytyä keskustelua?
Kuinka merkityksellisenä näette perinnemaisemien hoitamisen?
Kertoisitteko erilaisten hankkeiden merkityksestä kylän kannalta?
Minkälaisia muita hankkeita kylässä on toiminut? Mikä taho niitä on rahoittanut ja kuka vetänyt?
Kuinka suuri osa kyläläisistä on osallistunut hankkeiden toimintaan?
Mikä on tullut merkityksellisin hanke kylän kannalta?
Kertoisitteko hankkeista joissa olette itse olleet mukana?
Onko vielä jotain muuta mitä haluaisitte sanoa?

LIITE 7. HAASTATTELURUNKO Maanomistajat (kandidaatin tutkielma)

Kertoisitteko itsestänne ja omistamastanne tilasta.

Kertoisitteko tilanne historiasta.

Kuinka kauan tila on ollut omistuksessanne.

Tiedättekö koska tilallanne sijaitsevat perinnemaisemat on löydetty ja milloin tämä tapahtui?

(Onko teillä tietoa miten tilallanne sijaitsevat perinnemaisemat on inventoitu ja koska tämä tehtiin?)

Oletteko joskus saaneet maatalouden ympäristötuen erityistukea (perinnemaisemien hoitoon tai muuhun)?

Tiedättekö milloin tilallanne sijaitsevia perinnemaisemia on viimeksi hoidettu (laidunnettu tai niitetty?)

Millaista on ollut mukana tässä perinnemaisemien hoitohankkeessa?

Kuinka tulitte lähteneeksi mukaan tähän hankkeeseen?

Oliko hankkeeseen mukaan lähteminen teille helppoa?

Miten Luonto-Liiton Hämeen Piiri otti teihin yhteyttä?

Oletteko aikaisemmin tehneet yhteistyötä ympäristöjärjestöjen kanssa?

Oletteko tehneet yhteistyötä muiden tahojen kanssa tilallanne sijaitsevien perinnemaisemien (kartoittamisessa tai) hoidossa?

Mitä arvokkaita kasvilajeja tilallanne sijaitsee?

Miten luulette niiden hyötyvän hankkeesta?

Kertoisitteko tilallenne tehdyistä hoitosuunnitelmista?

Miten hoitotoimenpiteiden suunnittelu on sujunut?

Minkälaisia hoitotoimenpiteitä tilallanne tehtiin vuoden 2006 aikana?

Miten hoitotoimenpiteet ovat mielestänne sujuneet?

Onko tehdyistä hoitotoimenpiteistä aiheutunut teille jonkinlaista haittaa?

Onko mielipiteitänne otettu tarpeeksi huomioon hankkeen aikana?

Oletteko osallistuneet kohteiden hoidon suunnitteluun tai hoitotöihin? Jos olette niin miten?

Mitä mieltä olette hankkeen vetäjien ja työllistettyjen ammattitaidosta?

Miten yhteistyö on heidän kanssaan sujunut?

Onko teillä ollut heidän kanssaan erimielisyyksiä hankkeen aikana?

Minkälaisia hoitotoimenpiteitä on suunniteltu tälle vuodelle?

Mitä uutta olette oppineet perinnemaisemista ja niiden hoidosta kuluneen vuoden aikana?

Minkälaisia ajatuksia teillä on kohteiden jatkohoidosta?

Millaisena näette perinnemaisemien roolin maaseudulla?

Millaisena näette perinnemaisemien säilyttämismahdollisuudet tulevaisuudessa?

Miten suhtaudutte ajatukseen siitä. että tilallanne tehtäisiin jatkossakin hoitotoimenpiteitä tai että jokin yhteisö hoitaisi jatkossa tilanne perinnemaisemia?

Kiinnostaisiko teitä hoitaa itse jatkossa tilanne perinnemaisemia?

Kiinnostaisiko teitä kehittää jatkossa tilaanne maaseutumatkailukohteena?

(Jos kohteissa laidunnusta)

Mistä saitte eläimet hoitamaan kohteita?

Miten eläimille on järjestetty valvonta, juottaminen ja laitumen aitaaminen?

LIITE 8. HAASTATTELURUNKO Hankevetäjä 2(Kanta-Häme, kandidaatin tutkielma)

Minkälaisia mietteitä sinulla on hankkeesta nyt, toisen maastokauden käynnistyttyä?

Miten tulit lähteneeksi mukaan hankkeen työntekijäksi?

Onko aikataulu ollut riittävä hankkeen toteuttamiselle?

Miten otit yhteyttä hankkeessa mukana oleviin maanomistajiin?

Oliko maanomistajien mukaan saaminen hankkeeseen helppoa?

(Miksi? Miksi ei?)

Miten hoitotoimenpiteiden suunnittelu on sujunut?

Miten hoitotoimenpiteiden toteuttaminen on sujunut?

Miten maanomistajat ovat olleet mukana hoitotöiden suunnittelussa?

Miten maanomistajat ovat olleet mukana hoitotöiden tekemisessä?

Kuinka usein keskimäärin otat yhteyttä hankkeessa mukana olevia maanomistajiin?

Millä välineellä useimmiten otat yhteyttä maanomistajiin (puhelin, sähköposti, kirje, tapaaminen paikanpäällä)?

Kuinka usein keskimäärin tapaat kasvotusten hankkeessa mukana olevia maanomistajia?

Millaisia tapaamiset ovat?

Onko sinulle tullut erimielisyyksiä maanomistajien kanssa hankkeen aikana? Miten erimielisyydet on saatu ratkaistua?

Millaista on ollut olla ympäristöjärjestöjen edustaja tällaisessa hankkeessa?

(Luuletko, että on ollut etua olla ympäristöjärjestön edustaja ympäristöhallinnon edustajan sijaan?)

Onko maanomistajilla ollut aikaisempia kokemuksia ympäristöjärjestöistä yhteistyötahoina? Jos niin millaisia?

Oletko ehtinyt keskustella riittävästi maanomistajien kanssa ennen hankkeen aloittamista ja hankkeen aikana?

Mitä mukana olevat maanomistajat tietävät perinnemaisemista ja niiden hoidosta?

Ovatko maanomistajat mielestäsi ymmärtäneet hoidon merkityksen luonnon monimuotoisuuden kannalta?

Onko mukana oleville maanomistajille annettu tietoa perinnemaisemien merkityksestä ja niiden hoidosta hankkeen aikana? (Jos niin millaista?)

Oletko keskustellut maanomistajien kanssa perinnemaisemien hoitamisen merkityksestä hankkeen aikana? (Millaista keskustelu on ollut?)

Mitkä ovat hankkeen tärkeimpiä saavutuksia ensimmäisen toimintavuoden jälkeen?

Miten maanomistajat ovat suhtautuneet kohteiden mahdolliseen jatkohoitamiseen?

Millaisena näet perinnemaisemien roolin maaseudulla?

Millaisena näet perinnemaisemien hoitamisen mahdollisuudet tulevaisuudessa?

Minkälaisen tulevaisuuden luulet hankkeella olevan?

Mikä on mielestäsi paras tapa perinnemaisemien hoidon järjestämiseksi?

Mitä uutta olet oppinut perinnemaisemista hankkeen aikana?